Kongl. Maj:ts och Rikets Kammarkollegii

underdåniga betänkande

rörande

den till städerna och Arvika köping af kronan donerade jord.

Stockholm
K. L. Beckmans Boktryckeri
1898.

Till Konungen.

Genom nådigt bref den 17 juni 1893 har Eders Kongl. Maj:t, jemte det särskilda af stadsfullmäktige i Norrtelje, Sundsvall och Umeå fattade och Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning underställda beslut angående ordnande af förhållandena med afseende å enskildes innehaf

utaf till nämnda städer från kronan donerad jord förklarats icke böra vinna nådig fastställelse, tillika — enär det för befordrande i allmänhet af ett tjenligare tillgodogörande af städernas donationsjord, likasom för befrämjande af enskildes trygghet i besittningen af stadsjord, som kommit i deras värjo, af vigt syntes vara att åt städerna bereddes möjlighet ej allenast att kunna med full eganderätt åt enskilde upplåta jord, som blifvit till stad af kronan donerad, än äfven att, der sådan jord under ett eller annat uppgifvet fång redan kommit i enskild besittning, kunna bekräfta den gjorda upplåtelsen, så att den måtte blifva för framtiden fullt betryggande — anbefalt Kammar-Kollegium att, efter nödig utredning af hithörande förhållanden, till Eders Kongl. Maj:t inkomma med underdånigt betänkande, huruvida befogenhet i nu angifna hänseenden kunde böra åt städerna inrymmas och i sådant fall hvilka vilkor och förbehåll syntes böra dervid fästas.

Vidare och genom särskilda nådiga bref:

den 11 oktober 1893 angående sökt tillstånd för staden Kristianstad att afhända sig eganderätten till vissa donationsjordar;

samma dag angående gjord framställning i fråga om tillstånd för staden Gefle att till enskilde försälja obebygda tomter och tomtdelar derstädes m. m.;

samma dag angående gjord framställning om försäljning af staden Piteå tillhörig jord inom den s. k. nya stadsdelen;

den 24 maj 1895 i fråga om försäljning af vissa till tomter indelade lotter utaf staden Simrishamns donationsjord;

den 19 juli samma år angående sökt tillstånd för staden Falköping att försälja viss borgmästaren derstädes förut anslagen jord;

den 14 februari 1896 angående gjord framställning af stadsfullmäktige i Sköfde om ändring i bestämmelserna angående rätt till förvärfvande och bebyggande af s. k. stadsjord i nämnda stad;

den 4 september samma år angående sökt tillstånd för Söderköpings stad att sälja den staden tillhöriga s. k. Bassängjorden:

den 11 i samma månad och år angående gjord framställning om fastställelse å beslut om upplåtelse till aktiebolaget Jäderberg & C:o af visst område af staden Söderhamns donationsjord;

den 18 september samma år angående stadsfullmäktiges i Sundsvall ansökning om tillstånd för nämnda stad att afhända sig viss del af stadens donationsjord; samt

den 6 november samma år angående stadsfullmäktiges i Södertelje ansökning om tillstånd för staden att till enskild person upplåta ett område af stadens donationsjord;

har Eders Kongl. Maj:t, med nådigt förklarande att de i dessa ärenden gjorda framställningar icke bifallits, funnit godt öfverlemna handlingarna i samma ärenden till kollegium för att vara att tillgå vid behandlingen af ofvanförstnämnda fråga.

För fullgörande af förberörda genom nådiga brefvet den 17 juni 1893 kollegium gifna befallning har kollegium trott sig böra i ärendet höra vederbörande, i hvilket afseende kollegium infordrat

dels, beträffande Stockholms stad, från drätselnämnden och magistraten derstädes äfvensom öfverståthållareembetet ej mindre utredning angående hvilka donationer i jordegendom staden af kronan undfått samt de närvarande förhållandena i afseende å samma jords disposition än äfven yttranden i de hänseenden, det nådiga brefvet angåfve;

dels ock, för öfriga städer — jemte det i fråga om några af dem uttalanden afgifvits från enskilde jordinnehafvare — yttranden från vederbörande stadsfullmäktige eller allmänna rådstugor, magistrater och Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande, hvarvid med afseende å hvarje af dessa städer äskats:

A. Utredning, i den mån sådan kunde åstadkommas, angående:

I. hvilken jordegendom staden genom donation af kronan undfått och innehade; dervid såsom donation icke finge afses beslut, som endast innebure egendoms förläggande under stadens jurisdiktion eller försäkran om rätt att oqvaldt behålla viss staden enskildt tillhörig jordegendom, utan endast sådan upplåtelse, hvarigenom egande- eller nyttjanderätt till kronans jord blifvit staden förlänt;

II. de urkunder, som för donationerna låge till grund eller genom hvilka desamma ändrats eller förklarats, och af hvilka urkunder tillika borde företes afskrifter i tillämpliga delar, med särskild hänsyn till de vid donationerna fästa vilkor;

III. donationsjordens hemmantal och areal;

IV. hvilka utskylder och onera det ålåge staden eller särskilda dess invånare att för den donerade jorden utgöra till kronan;

V. jordens närvarande användning, och i sådant afseende

1:o) huru stor del deraf vore belägen inom stadsplan och disponerades:

a) af staden sjelf:

aa) för gator, torg, publika byggnader, allmänna platser eller eljest för stadens allmänna behof;

bb) såsom byggnadstomter, afsedda för upplåtelse, jemte uppgift å antalet deraf; och

cc) på annat sätt;

b) af enskilde, såsom

aa) ofria tomter, med angifvande af:

antal och

upplåtelsevilkor, i fråga om

tomtören (grundlega, jordskyld o. s. v.);

rekognitionsafgifter (30:de penning, städja, kännelsepenningar, friskilling o. s. v.);

öfriga utskylder och besvär till staden;

stadens lösningsrätt;

friköp jemte grunden derför;

öfriga förhållanden som reglerade tomtinnehafvarnes besittningsrätt;

bb) fria tomter, med uppgift å:

antal;

grunden för tomternas egenskap af sjelfegande och hvilka särskilda utskylder och besvär för dylika tomter utgjordes till staden;

cc) under egande- eller nyttjanderätt på annat sätt upplåten, med redogörelse dervid för de förhållanden, på hvilka det enskilda innehafvet grundades, äfvensom för de dermed följaktiga särskilda rättigheter och skyldigheter gent emot staden;

2:o) huru stor areal, i särskilda egoslag fördelad, den utom stadsplanen belägna donationsjorden omfattade och hvad deraf vore

a) indeladt på stadens hus och tomter, med uppgift om grunden för denna indelning jemte derför i öfrigt gällande bestämmelser;

b) anslaget till stadens borgerskap, med angifvande, huruvida och i sådant fall enligt hvilken grund jorden vore fördelad emellan borgerskapets medlemmar, eller om densamma förvaltades för borgerskapets gemensamma räkning;

c) af staden upplåtet till kyrkor, fromma stiftelser eller allmänna inrättningar;

d) anslaget till ecklesiastik- och skolstaternas aflöning;

e) d:o till aflöning åt stadens embets- och tjenstemän samt betjente;

f) d:o till ombesörjande af skjutsningsbestyret eller andra allmänna besvär;

g) för stadskassans räkning utarrenderadt;
h) i enskildes värjo med eganderätt kommet eller, i andra fall än de i mom. a) och b) nyss förut här ofvan afsedda, med nyttjanderätt upplåtet, hvarvid borde meddelas enahanda uppgifter som under punkten 1 b, mom. cc här ofvan angifvits;
i) på annat sätt disponeradt; och

VI. totalbeloppet af de inkomster, staden för närvarande af donationsjorden åtnjöte; samt

B. yttrande:

I. huruvida befogenhet att, på sätt i det nådiga brefvet afsåges, ej allenast under full eganderätt föryttra donationsjord utan ock bekräfta redan gjord upplåtelse af dylik jord ansåges böra staden medgifvas; samt i sådant fall

1:o) huruvida en dylik befogenhet borde afse all stadens jord af ifrågavarande beskaffenhet eller endast de delar af samma jord, hvilka fölle inom det egentliga, af stadsplan bestämda stadsområdet;
2:o) i hvilken ordning den ifrågastälda rättigheten, särskildt i afseende å uppgörelse mellan staden och enskilde, som redan innehade donationsjord, lämpligen borde utöfvas;
3:o) hvad vilkor och förbehåll i öfrigt lämpligen borde i fråga om donationsjordens afhändande uppställas, och dervid särskildt
a) huruvida för den genom jordens förläning afsedda förmån vederlag borde betingas genom viss köpe- eller löseskilling, att betalas på en gång eller helt och hållet eller delvis uttagas genom åsättande af årlig tomt- eller jordskatt, derför i sådant fall beräkningsgrund skulle angifvas; och
b) i hvad mån de genom donationsjordens föryttring staden tillflytande medel ansåges böra, för donationsändamålets behöriga tillgodoseende, särskildt förvaltas och disponeras, samt hvilka föreskrifter i sådant hänseende kunde finnas lämpliga;

II. huruvida, för det fall att den i det nådiga brefvet afsedda vidsträcktare dispositionsrätt öfver donationsjorden funnes icke böra staden medgifvas, annan ordning i syfte att befordra ett tjenligare tillgodogörande af donationsjorden lika som att befrämja enskildes trygghet i besittningen af dylik i deras värjo kommen jord ansåges kunna och

böra genomföras, i hvilket afseende vederbörande lemnades öppet att, med ledning af de i det nådiga brefvet omförmälda särskilda framställningar och deröfver afgifna anmärkningar samt i öfrigt förhandenvarande utredning, framlägga de förslag, hvartill fog ansåges förefinnas.

Sedan härefter ordföranden i Arvika köpings kommunalstämma G. Olsén, jemlikt uppdrag af kommunalfullmäktige derstädes, uti underdånig ansökning, med öfverlemnande af utredning i ämnet för så vidt köpingen anginge, anhållit att, enär jemväl köpingen innehade jord, som blifvit densamma af kronan donerad, samt de förhållanden, som påkallat ofvanberörda åtgärder beträffande städernas donationsjordar, syntes vara i lika mån förefintliga med afseende å nämnda, köpingen förlänta jord, frågan om dispositionen af sistnämnda jord måtte behandlas i sammanhang med den ofvanberörda om städernas jordar, har Eders Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 4 september 1896 funnit godt förordna, att handlingarna jemväl i detta ärende skulle till kollegium öfverlemnas, med nådigt uppdrag att, vid afgifvande af det genom ofvanberörda nådiga bref den 17 juni 1893 infordrade underdåniga betänkande angående förändrade bestämmelser rörande disposition af städernas donationsjordar, i samma hänseende yttra sig äfven beträffande Arvika köpings så beskaffade jord.

Med bifogande af samtliga från orterna i ifrågavarande ärende inbekomna äfvensom till kollegium från Eders Kongl. Maj:t särskildt öfverlemnade ofvanberörda handlingar jemte till stadsfullmäktiges i Malmö och Sundsvall yttranden hörande kartor, får kollegium nu i underdånighet afgifva sitt betänkande i ämnet, omfattande *dels* utredning, i afseende hvarå kollegium efter några inledande allmänna anmärkningar tillåtit sig följa hufvudsakligen samma ordning, som nyss härofvan blifvit angifven, *dels ock* utlåtande och förslag.

De svenska stadssamhällenas utveckling synes särskildt under 15- och 1600-talen hafva utgjort föremål för statsmaktens synnerliga omvårdnad, otvifvelaktigt af den anledning, att stadsväsendet, hvars betydelse för statslifvet icke kunnat underskattas, här i Sverige under förhandenvarande politiska och sociala förhållanden faktiskt icke kunnat såsom i andra land genom egen kraft vinna styrka och blomstring.

Huruledes statsmakten för sådant ändamål ingripit genom lagstiftningsåtgärder eller maktbud; huru så till exempel förbud mot landsköp under århundraden genomgått näringslagstiftningen; huru handtverkare och utöfvare af industrielt näringsfång tvungits att inflytta till städerna för att der drifva sin rörelse; huru åtskilliga städer på regeringsmaktens bud flyttats till andra platser, som ansetts erbjuda bättre betingelser för deras förkofran, och huru en mängd andra städer blifvit på kronans befallning anlagda — om sådana åtgärder i syfte att i städerna intvinga den s. k. borgerliga näringen eller eljest förstärka stadsväsendet torde här endast i förbigående böra erinras. Verksammare än dessa åtgärder torde utan tvifvel ansetts ett direkt ekonomiskt understöd — eftersom städerna i ganska vidsträckt mån blifvit med sådant af kronan hugnade.

Bland de förmåner, som i detta sistnämnda hänseende från kronans sida tillgodokommit olika städer, torde den vigtigaste hafva varit förläning eller gåfva af jordegendom. I tider, då tillgång på reda penningar varit ringa och statskassan knappast haft andra valutor att röra sig med än fast egendom, måste väl också denna form för understödets lemnande hafva legat närmast till hands eller varit den enda möjliga. Till betryggande af ett stadssamhälles bestånd och utveckling har väl ock i främsta rummet varit angeläget att bereda detsamma besittning af ett tillräckligt jordområde till »utrymme» för stadsinvånarnes boplatser samt till fält för drifvande af jordbruk och boskapsskötsel, som i allmänhet länge och i den mån köpenskap och borgerliga handteringar icke ensamma kunnat förskaffa sina idkare full bergning måst af borger-

skapet anlitas såsom binäringar. Med rådande föreställningssätt, de der bjödo förläning af jordagods såsom vederlag eller belöning för medverkan i statens tjenst, torde jemväl hafva varit fullt öfverensstämmande att städernas borgerskap såsom organ för en för statslifvet vigtig ansedd funktion, utöfningen af de borgerliga näringarna, hvilken i Sverige med der rådande brydsamma förhållanden länge och icke utan skäl betraktats såsom ett onus, på lika sätt som andra förvaltningsorgan gjordes till länstagare. Städerna hafva sålunda under tidernas lopp af kronan i gåfva eller förläning erhållit betydande jordegendomar, *städernas donationsjordar* såsom de numera allmänneligen benämnas.

Såsom ledande grundsats vid anordningen af här ifrågavarande donationsinstitut synes åtminstone i regel hafva uppstälts fordran på den förlänta egendomens oförytterlighet. Redan den statsrättsligt gällande normen — landslagens förbud för en konung att minska kronans hus, land och ingälder för efterträdaren — förbjöd egendomens afhändande från kronan; men härförutom har sjelfva syftet med donationen uppenbarligen ansetts skola motverkas eller omintetgöras i fall förläningen utlemnats åt donatarien till fri dispositionsrätt, då i sådant fall garanti skulle hafva saknats för, att förmånen af donationen skulle åt donatarien fullt bevaras och sålunda hvarken af det enskilda intresset obehörigen tillgodogöras ej heller öfverflyttas på andra samhällsklasser än den för hvilken den var afsedd, nämligen städernas borgerskap. Donationsjordens inalienabla karakter och dess bibehållande åt borgerskapet utgöra alltså de mest framträdande dragen i den mångfald af bestämmelser, som på detta område möter.

I öfrigt synas reglerna angående donationsjordarnes disposition varit förestafvade antingen af hänsyn till vissa speciella ändamål, dem donator funnit angeläget att betrygga, såsom uppehållande af städernas municipala institutioner och dylikt, eller ock af de på skilda tider rådande olika föreställningssätt om tjenligaste sättet för den förlänta egendomens tillgodogörande i händerna på en donatarie, hvars hufvudsakliga näringsfång ansetts böra vara ett annat än jordbrukarens.

Sedan genom den omedelbart efter nya statsskickets införande vidtagna jemkning i borgerskapets privilegier ståndets uteslutande rätt att innehafva stadsjord upphört, och förmånen af donationsjordens besittning, der denna varit vederbörande borgerskap samfäldt bibehållen, genom de i samband med nya kommunallagstiftningen åvägabragta likställighetsöfverenskommelser i allmänhet jemväl blifvit öfverflyttad på stadskommunen i dess helhet, torde donationsinstitutets ursprungliga

ändamål: att premiera utöfningen af stadsborgerlig näring, kunna sägas hafva blifvit ett mera vidsträckt: att förstärka stadskommunernas ekonomiska ställning i allmänhet. Nyare tiders utveckling har väl också otvifvelaktigt kräft andra former för donationsjordens tjenliga tillgodogörande än som i äldre föreskrifter anvisats. Hvarken det ena eller det andra förhållandet synes emellertid hittills förmått verka någon egentlig rubbning i den af ålder bestående grundsatsen om donationsjordens oförytterlighet, hvilken grundsats sålunda formelt, i meddelande af nya och tillämpningen af förut gällande bestämmelser på detta område, alltjemt upprätthållits såsom regel.

Den faktiska utvecklingen torde dock kunna sägas sedan länge hafva gått en annan väg, i det att inom många städer betydande delar af donationsjorden, donators stränga, ofta upprepade abalienationsförbud till trots, efter hand från äldre tider obehörigen kommit i enskild värjo och nu af sina innehafvare besittas med anspråk på eganderätt. Orsakerna till detta oegentliga förhållande må hafva varit flere: mindre lyckliga dispositionsformer, som underhjelpt enskilda öfvergrepp, oförstånd och godtycke hos lokala myndigheter vid donationsinstitutets vårdnad under gångna tider, obenägenhet att rubba förhållandena sådana de fått utveckla sig o. s. v. I senare tid hafva visserligen inom några städer åtgärder vidtagits för återvinning af dem frånhänd donationsjord; men förhållandet i sin allmänhet qvarstår dock fortfarande, och att döma af såväl de förut omförmälda under nådig pröfning komna förslagen angående städerna Norrtelje, Sundsvall och Umeå som de i detta ärende afgifna yttranden från öfriga städer, för hvilka frågan i denna del har betydelse, synes det vara ett så godt som allmänt eftertraktadt önskemål att få det redan förhandenvarande enskilda innehafvet betryggadt. Ur denna synpunkt sedd torde frågan hafva större intresse än fallet synes vara med ett annat, genom högstberörda nådiga brefvet den 17 juni 1893, deri inrymdt spörsmål, nämligen om lämpligheten och behofvet af ett allmänt utlemnande åt städerna af fri förfoganderätt öfver sådan donationsjord, som de sjelfve fortfarande innehafva, ett spörsmål, till hvilket städernas vederbörande målsmän synas ställa sig mera likgiltiga.

I.

En utredning om *hvilka donationer i jordegendom städerna af kronan undfått och ännu innehafva*, i hvilket sistnämnda hänseende här åsyftas ett innehaf endast i den mening att något återbördande till donator icke skett, synes i första rummet kräfva besvarande af frågan hvad som här i allmänhet skall menas med donation och donationsjord.

Med afseende till en början å uttrycket donations*jord*, föreställer sig kollegium, i olikhet med åtskillige af de i ärendet hörde vederbörande, att under den jordegendom, hvarom här är fråga, bör hänföras all slags fastighet, sålunda jemväl verk och inrättningar, särskildt mjöl- och sågqvarnar, som ofta utgjort föremål för donation, tegelbruk, vattenfall och strömmar, fisken, deraf likaledes många blifvit donerade; i vederlag för servitutsrättigheter af mulbete och skogsfång utbrutna områden, samt slutligen hus och byggnader, som i enstaka fall blifvit gifna utan sammanhang med upplåtelse af annat jordområde än sjelfva grunden, hvarå de befunnits. Åfvenså torde, der kronan medelst för ändamålet lemnade reda penningar beredt någon stad tillfälle att förvärfva fastighet, sålunda åtkommen dylik egendom vara att betrakta såsom donationsjord.

Hvad sedermera angår termen *donation*, lärer densamma i det svenska förläningsväsendet utvecklat sig till den specifika betydelsen af ärftlig eller perpetuel förläning, om den också blifvit använd äfven för betecknande af evärdelig (allodial) upplåtelse under gåfvotitel. Såsom väsentliga kännemärken på en donation af här ifrågakomna slag anser kollegium för sin del böra fasthållas, att upplåtelsen skall hafva afsett åtminstone ständig nyttjanderätt till kronans jord och vidare, att upplåtelsen skall hafva skett i form af gåfva, så att staden icke behöft för jordbesittningen utgifva vederlag. Med afseende å den senare förutsättningen bör dock genast erinras, hurusom under donationer af nu

ifrågavarande slag äfven sådana fall, der kronan vid upplåtelsen betingat sig skatt eller afrad för den upplåtna jorden utan tvekan plägat inrymmas, uppenbarligen derför att ränte- eller afradsprestationen funnits vara af underordnadt värde i jemförelse med sjelfva förmånen af jordens besittning, eller ock derför att ränteeganderätten varit att betrakta såsom en sjelfständig rätt, hvilken icke utan vidare skolat åtfölja sjelfva jordupplåtelsen. Den omständighet, att donationen egt rum med eller utan skattefrihet för jorden, har sålunda ansetts vara utan betydelse för afgörandet om tillvaron af ett donationsförhållande, ehuru helt naturligt den skattefria jordbesittningen måst framstå såsom donation af mera ypperlig beskaffenhet än det med skattskyldighet förbundna jordinnehafvet, hvadan ock en senare gjord eftergift af en å donationsjorden hvilande pålaga måst uppfattas såsom en mer eller mindre väsentlig förbättring af donationens innehåll.

Vid en öfverblick af de transaktioner mellan kronan och städerna, hvilka angått förvärfvande af jordbesittning åt de senare, möta emellertid många fall, då vederbörande städer fått för den vunna förmånen vidkännas vederlag på annat sätt än nyss är nämndt. Spörsmålet om upplåtelsens karakter af gåfva eller ej lärer då få blifva beroende af vederlagets storlek i förhållande till jordens verkliga värde, något hvarom behörig utredning i de flesta fall måste blifva synnerligen svår att åstadkomma. Förutsatt dock att bevisningen härom vore nöjaktig, så och då upplåtelsen i dessa fall företer en blandning af gåfva och oneröst fång, och då veterligen icke någonsin förekommit utbrytning på marken af hvad som skall motsvara det ena eller det andra, måste det tydligen blifva särdeles vanskligt att afgöra huru jordupplåtelsen i det särskilda fallet bör ur donationssynpunkt anses och behandlas. I de nu inkomna primäruppgifterna hafva vederbörande emellanåt accepterat donationsegenskap hos jorden äfven då förhållandena i nu angifna hänseendet synts kollegium föranleda till ett antagande i motsatt riktning.

I fråga om fordran på en verklig jordupplåtelse från kronan såsom vilkor för donationens egenskap af sådan, förekommer åter, att kronan icke blott sjelf åt städerna upplåtit jordegendom utan ock genom sin medverkan eller sina dispositioner såväl i många fall förmedlat jordförvärf åt städerna från tredje man som äfven i allmänhet uppträdt hägnande och betryggande med afseende å deras jordbesittning, allt på ett sätt, som mången gång, helst när säker upplysning om första åtkomsten till jorden saknas, kan hafva gifvit upphof till den föreställning att kronan varit den egentlige upplåtaren.

Till belysning af hvad nu anförts torde böra i korthet redogöras

för hvad handlingarne innehålla om de vigtigaste olika sätt och former, i hvilka kronans medverkan med hänsyn till utvecklingen och befästandet af städernas jordbesittning tagit sig uttryck och hvilka synts kollegium af beskaffenhet att böra särskildt omförmälas.

Om härvid kamerala förhållanden tagas till utgångspunkt, så visar det sig, att kronan åt städerna anordnat eller förmedlat upplåtelser af såväl krono-, som skatte- eller frälsejord.

I fråga om kronojorden möta då först de vanliga och talrika upplåtelserna af kronans under omedelbar disposition varande egendomar, såsom kungs- och kungsladugårdar, kronoallmänningar, hemman i ödesmål, fisken samt verk och inrättningar m. m. Hafva sådana egendomar lemnats utan vederlag och med skattefrihet, föreligger en ren och ypperlig donation; och äfven der skatt vid upplåtelsen betingats, synes, på sätt i det föregående blifvit nämndt, tvekan ej af sådan anledning råda om upplåtelsens donationsegenskap.

Vidare förekomma i många fall upplåtelser af kronoegendomar under enskild disposition, egentligen sådana kronans hemman och lägenheter, hvilka vid upplåtelsen varit med enskilda åboar eller landbönder besatta. För så vidt staden dervid bekommit jorden utan förbehåll om skattskyldighet till kronan eller annat vederlag, är förhållandet uppenbarligen detsamma som det nyssnämnda: donationen är fullt klar och tydlig. Ofta har emellertid staden vid en sådan upplåtelse fått sig ålagdt att till kronan utgöra de vid egendomen häftande skatter och onera, hvarför transaktionen i sådana fall egentligen endast skulle kunna anses innebära ett vanligt åboombyte; men då staden i öfrigt utan särskildt vederlag åtkommit jordbesittningen, har äfven sådan upplåtelse allmänt ansetts hänförlig till donation. Har staden deremot, såsom någon gång kan visas hafva varit förhållandet, jemväl fått godtgöra den enskilde för åboskapets mistning, lärer upplåtelsens karakter af donation kunna anses åtminstone i någon mån tvifvelaktig.

I något fall har upplåtelsen afsett kronojord, som varit till enskild person förpantad, och dervid staden såsom vilkor för jordens öfvertagande tillförbundits att förnöja panthafvaren medelst erläggande af den behöriga löseskillingen, hvilket jemväl skett. Huru en upplåtelse under så beskaffade omständigheter rättvisligen kan få namn af donation förefaller svårt att inse — under annan förutsättning än att egendomen haft ett betydligare värde än hvarför den stått i pant, något hvarom utredning i här åsyftade fall icke förekommer.

Icke sällan finnas städer hafva fått skatteköpa kronans jord. Då skatteköpeskillingen härvid åtminstone i åtskilliga fall icke ens till-

närmelsevis uppgått till belopp motsvarande jordens verkliga värde, samt kronan således i dylika fall må kunna anses hafva till vederbörande städers förmån gjort en verklig uppoffring, kunde transaktionen ur sådan synpunkt möjligen finnas ega ett visst innehåll af donation. Men då dessa skatteköp näppeligen kunna annorledes betraktas än vanliga sådana, der förhållandet i afseende å köpeskillingens belopp varit detsamma men der vederbörande likafullt områda den skatteköpta jorden utan inskränkning i dispositionsrätten, torde nu ifrågavarande skatteköp här icke vidare böra komma i betraktande — på sätt jemväl vederbörande sjelfve, med något undantag, i nu inkomna redogörelser ansett.

Vid frågan om donationerna af kronojord torde för fullständighetens skull böra erinras, hurusom någon gång förekommit, att icke kronan sjelf utan medlem af konungahuset personligen uppträdt såsom donator och hugnat en eller annan stad med gåfva af honom enskildt tillhörigt jordagods. Så har *en* stad blifvit helt funderad på konung Karl IX:s enskilda arfvegods och jemväl sedermera af samme konungs arf och egna gårdar undfått ytterligare förläning; med afseende hvarå vederbörande nu anmärkt, hurusom dessa upplåtelser icke vore att anse såsom kronodonationer och följaktligen stode utom ämnet. Huru förhållandet i detta hänseende än uppfattas, vill kollegium endast erinra, att åtminstone ordalagen i de allmänna författningar, som reglera dispositionen af städernas kronodonationsjordar, ej synts kollegium böra utesluta tillämpning af samma författningar äfven på så beskaffade jordupplåtelser som de nu omnämnda.

Äfvenså gifvas exempel på jordförläningar åt städerna så att säga i andra hand, nämligen beträffande gods, som tillhört donators eget från kronan undfångna län. Särskildt har konung Karl IX såsom hertig i vidsträckt omfattning utöfvat en sådan sjelfständig förläningsrätt, och till och med från grefskapen har någon gång gods på samma sätt upplåtits. Någon tvekan om sådana upplåtelsers egenskap af kronodonationer lärer ej behöfva ifrågakomma då, såsom det vill synas, desamma sedermera af kronan antingen lemnats oantastade eller till och med uttryckligen om ock med andra vilkor fastslagits såsom definitiva.

Såsom här ofvan blifvit nämndt, har jord äfven af skatte eller frälse natur genom kronans åtgärd kommit i städernas värjo. Der behof af något med hänsyn till belägenhet eller andra omständigheter lämpligt jordområde gjort sig särskildt gällande för någon stad, vare sig i och för dess anläggning eller eljest, men detta område icke tillhört kronan och således ej kunnat omedelbart af henne upplåtas, hafva särskilda utvägar för dess förvärfvande åt staden måst anlitas. Van-

ligen har då kronan genom byte mot annan jord, eller eljest mot vederlag, af skatte- eller frälsehemman, till och med tvångsvis, tillvunnit sig egendomen för att sedermera kunna upplåta den åt staden, dervid dock vederlagsfrågans ordnande för ingen del alltid behöft föregå denna upplåtelse, utan ofta lemnats åt framtiden, medan staden utan vidare omgång fått taga egendomen i besittning.

Har vid sådana transaktioner godtgörelsen åt den enskilde, vare sig förr eller senare, lemnats såsom utlofvadt blifvit af kronan utan stadens betungande, är uppenbarligen förhållandet detsamma som om kronans eget gods blifvit upplåtet, och något tvifvel om upplåtelsens karakter af donation behöfver här ej förekomma.

Exempel saknas dock icke på, att, ehuru kronan vid en så beskaffad transaktion utfäst sig att ordna frågan om vederlaget, staden sjelf, såvidt upplyst är, fått draga omsorgen härom. Förhållandet blir då i sjelfva verket detsamma som i de rätt ofta återkommande fall, då kronans ingripande inskränkt sig till att möjliggöra eller underhjelpa transaktionen mellan staden och den enskilde jordegaren, med förbindelse för staden sjelf att förnöja denne. Någon gång finnes dervid en enskild possessor hafva fått sig af kronan ålagdt att afstå sin jord till staden mot lösen — ett expropriationsförhållande således — men i allmänhet har jordegarens rätt fullt respekterats, så att det lemnats beroende på vänlig öfverenskommelse mellan staden och honom, om och på hvilka vilkor staden kunde förvärfva jorden; hvaremot kronans hägn och medverkan gifvit sig uttryck dels i det förvisso ej ovigtiga medgifvandet till egendomens förläggande under stadens jurisdiktion och dess privilegier, dels ock i eftergift till stadens förmån af kronans skatt och ränta från egendomen. Ehuru i dylika fall någon donation af jorden från kronans sida uppenbarligen ej är för handen, saknas emellertid icke regeringsurkunder, de der afhandla sådana dispositioner med samma uttryck som annorstädes finnas använda i fråga om verkliga jordförläningar. I en sådan urkund heter det till exempel, att Kongl. Maj:t »undt *donerat* och beviljat» en viss stad evärdeligen till dess utrymme och gemene bästa två uppgifna byar qvitt och fritt från alla deraf gående kronans utlagor, dock bördemännen deras skatterättighet oförkränkt, hvilken staden skulle hafva tillstånd dem afhandla »efter deras goda vilja och åtnöje».

Hvad angår förläning af ränta utan samband med upplåtelse af sjelfva jorden, hvarifrån räntan utgått, lärer det vara uppenbart, att en sådan disposition — hvarpå exempel emellanåt förekommer — icke kan

föranleda till antagande af donationsegenskap hos jorden, med hvilken staden såsom allenast räntetagare ju icke haft att taga befattning.

Likaså torde vara tydligt, att förläggande af egendom under stadens jurisdiktion, då staden icke på samma gång tillagts någon dispositionsrätt öfver samma egendom, icke i och för sig får anses innebära någon donationsakt, ehuru visserligen i allmänhet egendomen genom eller i följd af en sådan regleringsåtgärd kommit i åtnjutande af särskilda förmåner såsom lindrigare beskattning, större frihet till delning och klyfning och dylikt. Den privilegierade ställning stadsjorden genom sådana extra förmåner vunnit framför landsbygdens jord och hvilken genom mångahanda försäkringar, bref och resolutioner från regeringsmaktens sida hägnats och bekräftats, torde emellertid nog hafva verkat till utbildande af en viss föreställning om donationskarakter hos åtskilliga stadsegor, för hvilkas egenskap af donerade någon bevisning i öfrigt icke kunnat åberopas. Derjemte bör märkas, att regeringsurkunder finnas, som icke med tydlighet utmärka, huruvida med derigenom anbefalda dispositioner skolat afses endast en jurisdiktionsförflyttning eller en verklig upplåtelse af sjelfva jorden, och att afgörandet härom måste förutsätta en noggrann kännedom om såväl det förutvarande som det efterföljande förhållandet, hvilken kännedom icke alltid står till buds.

Då kollegium, på sätt här ofvan angifvits, såsom väsentligt kännemärke på donation af stadsjord upptagit äfven den bestämmelse, att jorden borde vara åt städerna upplåten åtminstone med ständig nyttjanderätt, har kollegium, jemte det en sådan bestämning redan synts kunna härledas ur donationstermens historiska betydelse, i öfrigt afsett, att i nyare tid, eller efter tillkomsten af 1789 års försäkring, som åt alla derförut gjorda donationer synes hafva gifvit helgden af orubbligt bestånd, kunna hafva förekommit sådana jordupplåtelser åt städer, hvilka uttryckligen förklarats skola gälla endast tills vidare. På sådana upplåtelser lära bestämmelserna om städernas donationsjordar i ingen måtto vara tillämpliga.

Men hafva städerna af kronan eller genom hennes förmedling på flerehanda sätt åtkommit jordegendom, så möter å andra sidan icke så sällan det motsatta förhållande, att stad fått till kronan eller i följd af någon från hennes sida anbefald åtgärd afstå områden af sitt jordinnehaf. I detta hänseende förekommer, att egor blifvit vissa städer fråntagna för att disponeras för något statsändamål — såsom att läggas

under något närbeläget kronans slott, eller till anläggning af fästningsverk eller dylikt — äfvensom att, då regeringsmakten förordnat om flyttning af stad till annat ställe, sådant kan hafva för staden föranledt mistning af jord, som på den gamla platsen innehafts. I dessa fall synas emellertid vederbörande städer hafva bekommit annan jord i stället för den afstådda. Har i sådana fall den afträdda jorden varit af donationsnatur, måste jemväl den i dess ställe förvärfvade anses hafva iklädt sig samma egenskap. Voro återigen de af staden lemnade egor dess enskilda tillhörighet, lärer, beträffande vederlagsjorden, någon donation icke kunna anses vara för handen i annan mån, än för så vidt denna jord kan visas hafva varit af högre värde än den staden frångångna, och det torde, på sätt redan här ofvan framhållits, blifva vanskligt att afgöra, huru i dylikt fall upplåtelsen, med dess innebörd af på en gång byte och gåfva, skall ur donationssynpunkt anses.

Svårigheten att i särskilda fall afgöra stadsjordens egenskap af donationsjord beror emellertid ingalunda alltid derpå, att tvekan kan råda om karakteren af den upplåtelse, hvarigenom jorden kommit i stadens värjo. Hvad särskildt beträffar de omkring 50 städer, som redan från medeltiden egt bestånd såsom sådana, är det i många fall icke möjligt att utröna, huru de åtkommit sin jord, och frågan blir då, huruvida man må vara berättigad till det antagande, att innehafvet härrör af någon upplåtelse från kronan. Här möter den uppfattning, att en sådan upplåtelse får presumeras, så framt icke annat förhållande kan styrkas. Så någon gång i de nu lemnade uppgifterna; så ock t. ex. i åtskilliga ärenden, der vederbörande stadsfullmäktige anhållit om nådig fastställelse å fattade beslut om föryttring af stadsjordsområden, och der underställningsåtgärden finnes motiverad dermed, att det icke kunnat ådagaläggas, att dessa områden icke vore att såsom donationsjord anse. Från något håll har man antydt, att för denna anordning af bevisskyldigheten, hvarigenom hela bevisbördan lägges på dens sida, som påstår jordens sjelfegande natur, stöd skulle kunna finnas i ett uttalande uti Hofrättens öfver Skåne och Blekinge den 5 juni 1891 meddelade dom, som i anledning af deremot fullföljd talan den 19 juli 1892 i nåder fastställts, angående af Malmö stad påstådd återvinning af åtskilliga s. k. gårdejordar derstädes, och uti hvilken dom det heter, att de ifrågavarande jordarne, i saknad af någon urkund, som angåfve annat förhållande, måste antagas hafva ursprungligen kommit i stadens

besittning för användande till gemensam nytta. Och äfven der särskild bevisning om donationsegenskapen ansetts böra kräfvas, synes man icke sällan, åtminstone i äldre handlingar, hafva trott sig finna tillfyllestgörande sådan bevisning uti det faktiska förhållandet, att jorden sedan urminnes tider varit under stadens samfälda disposition samt städse betraktats och behandlats såsom donationsjord, äfvensom vidare och icke minst derutinnan att jordbesittningen af kronan konfirmerats.

Utan att tilltro sig afgörandet om det mer eller mindre berättigade uti den nyssnämnda uppfattningen af bevisskyldigheten i fråga om stadsjordens donationsnatur eller uti förfarandet att ensamt på grund af så beskaffade indicier som de nyss angifna hänföra stadsegor till donationsjord, anser sig kollegium dock härvid ega fog till några erinringar. Om såsom ovedersägligt får antagas, att de äldre städerna uppvuxit ur sjelfegande byalag, som vid sin öfvergång till stadssamhällen bibehållit sina gamla, för jordbruk och boskapsskötsel använda områden, deruti samfälligheter tydligen också i vidsträckt omfattning ingått, och att utvecklingen först sedermera medfört utvidgning på hvarjehanda sätt af stadens territorium, lärer deraf följa, att sådana städers egoinnehaf till större eller mindre del kan vara urgammal sjelfegande odaljord, som sålunda icke tillkommit dem genom någon kronans förläning, samt att den omständighet, att vissa stadsjordar af gammalt innehafts under samfäld disposition, icke heller behöfver föranleda till antagande om sådan förläning, då bevisning derom i öfrigt brister. Hvad angår det åberopade uttalandet i domen angående Malmö stads gårdejordar, synes detsamma så mycket hellre här kunna lemnas å sido, som hvarken derigenom eller genom domen i öfrigt blifvit förklaradt, att dessa jordar egde donationsegenskap. Den omständighet slutligen, att jordbesittning, som af stad sedan gammalt innehafts utan att någon donationsurkund angående densamma är veterlig, finnes hafva blifvit af kronan medelst flerehanda resolutioner, bref och försäkringar bekräftad, torde ej heller böra tillerkännas afgörande betydelse, då nämligen under tidehvarf, kännetecknade af en viss allmän osäkerhet i den enskildes rätt gentemot statsmakten, kronans konfirmation kan hafva blifvit sökt och meddelad icke allenast å verkliga af henne gifna jordförläningar, i fråga om hvilka varit sed och pligt att sådana skulle sökas vid regentombyten, utan jemväl å välfånget enskildt jordinnehaf. Vid sådant förhållande torde åt de talrika konfirmationsurkunderna angående städernas jordinnehaf, för såvidt de endast innehålla besegling af ett bestående förhållande och icke derjemte upplysa huru detta ursprungligen uppkommit, ej kunna tillmätas något värde såsom bevis i fråga om jordens natur,

äfven om ordalagen i desamma — t. ex. då Konungen förklarar sig af synnerlig nåd unna och efterlåta sina undersåtar i någon stad att behålla förut innehafvande egor eller någon viss sådan — häntyda på sådana egors upplåtande från kronan. Konfirmationsmeddelandet kan för öfrigt hafva afsett icke uteslutande att stadfästa innehafvets oantastlighet från kronans sida med hänsyn till egande- eller nyttjanderätten till jorden utan jemväl att i jurisdiktionshänseende upprätthålla stadsområdets integritet, i hvilken händelse detsammas betydelse ur donationssynpunkt varder ännu mindre.

Men äfven i de fall, då intet tvifvel råder vare sig om tillvaron af en jordupplåtelse från kronan åt någon viss stad eller om denna upplåtelses beskaffenhet att utgöra donation, kan svårighet med hänsyn till utredningen om denna donation möta derutinnan att den donerade jordens läge och gränser nu icke kunna på marken igenfinnas. Dels hafva egorna vid donationstillfället icke alltid varit till sina gränser fullt bestämda, dels hafva de gamla namnen å donerade hemman och lägenheter samt dermed jemväl kännedomen om dit rätteligen lydande egovälden flerestädes råkat i glömska och dels slutligen hafva de särskilda jordarne inom hvarje stad undergått mångahanda skiften, egoutbyten och förflyttningar, hvarom i brist på fullständiga kartor och handlingar — många städers arkiv uppgifvas hafva under tidernas lopp gått helt eller delvis förlorade — säker upplysning flerestädes icke kunnat till vår tid bevaras. Af sådana anledningar är det beträffande flere städer icke möjligt att på marken fullständigt särskilja den donerade jorden från annan sådan. Beträffande andra kräfves härom ofta en särskild bevispröfning.

Af det nu anförda torde framgå, att en detaljerad och tillförlitlig utredning om hvilka donationer i jordegendom städerna af kronan undfått och innehafva i sjelfva verket knappast är möjlig. Den skulle i hvarje fall förutsätta pröfning af frågorna om upplåtelsens bevislighet, dess egenskap af donation och donationsjordens läge på marken, i ettdera eller flere af hvilka hänseenden osäkerhet råder eller kan råda beträffande åtminstone någon del af donationsjorden inom många af rikets städer. Med afseende härå och då i händelse af tvist angående

donationsegenskapen hos en viss stadsega det icke tillkommer administrativ myndighet att derom afgöra, och då vid den nu i utsigt stälda regleringen af förhållandena i fråga om enskildes innehaf utaf donationsjord tvistigheter i berörda hänseende kunna tänkas uppstå äfven beträffande sådana egor, hvilkas egenskap af donerade uti vederbörande stadsmyndigheters nu meddelade uppgifter förmenats klar och obestridlig, torde det icke vara lämpligt, att kollegium nu inlåter sig i en detaljerad granskning af städernas jordförhållanden i syfte att utreda de särskilda jordarnes donationsnatur, så mycket mindre som kollegii dervid uttalade uppfattning om hvarje tvifvelaktigt fall möjligen skulle kunna blifva för vederbörande intresserade parters åtgöranden bestämmande men måhända sedermera vid frågans pröfning inför behörigt forum komma att jäfvas. Kollegium måste derför inskränka sig till återgifvande af vederbörandes egna uppgifter i hithörande hänseende; dervid och då ett specifikt upptagande af hvarje särskild donation icke lärer vara erforderligt för en allmän öfverblick öfver donationsinstitutets omfattning, kollegium för utredning härom trott sig endast böra sammanställa berörda uppgifter till en statistik öfver donationsjordarnes hemmantal och areal, hvilken statistik återfinnes under afd. III här nedan.

II.

Vid redogörelsen för *donationsurkundernas innehåll med afseende å de vid donationerna fästa vilkor* erbjuda sig olika synpunkter allt efter som man afser:

a) beskaffenheten af den rätt, som kronan genom donationen afhändt sig; eller

b) donatariens befogenhet i fråga om användningen af den donerade egendomen.

Med afseende å den rättstitel, hvarunder jorden af kronan åt staden upplåtits, torde donationerna enligt de egentliga upplåtelsebrefven, hvilka med inräknande af sådana konfirmationsurkunder, som särskildt i detta fall synas vara af betydelse, utgöra omkring 200 stycken, kunna klassificeras i följande tre hufvudgrupper, nämligen:

1:o) donationer under fullständig allodialrätt;

2:o) donationer till evärdelig ego; och

3:o) donationer med allenast nyttjanderätt till den förlänta jorden.

Till allodiala donationer, med hvilka kollegium afser sådana, der donatarien erhållit uttrycklig befogenhet att afhända sig jorden eller som eljest innehålla formligt medgifvande till dess dragande under enskild värjo, är endast ett fåtal att hänföra. Kollegium har endast funnit följande:

Stockholm.

Genom förmyndareregeringens bref den 28 februari 1639 förklaras, att en del af Ladugårdsgärdet skulle evärdeligen höra och lyda under

stadens jurisdiktion, »så vida nämligen, att stadens magistrat må och skall hafva makt att sälja deraf åt dem till evärdelig egendom som mäkta och råd hafva derpå gode hus och gårdar fundera och bygga».

Genom samma myndighets bref den 5 mars 1640 unnas och efterlåtes för bebyggande en del af Ladugårdsgärdet, och gifves magistraten fullkomlig makt och tillstånd att der försälja byggnadsplatser.

Genom samma myndighets bref den 20 april 1644 beviljas, skänkes och gifves åt staden till dess ytterligare utvidgande och byggningsplats en del af Munklägret (Kungsholmen), af hvilken plats magistraten förklaras hafva fullkomligt fri makt och tillstånd att efter öfverståthållarens förordning och godtfinnande utdela och försälja tomter åt dem, som derpå hus och jordar bygga ville och förmådde.

I bref den 27 mars 1647 skänker och gifver Drottning Kristina åt staden för samma ändamål hela Kungsholmen med flere platser, under enahanda rättighet.

Strengnäs.

I donationsbref den 20 december 1649 unnar, skänker och gifver Drottning Kristina staden till evärdelig egendom Gårsinge by med tillhörigheter »där med att giöra och låta, förpanta eller försällia till Borgerskapet eller andre i staden som macht hafwe dem att inlösa och dem sedan oprätt hålla och häffda», och heter det vidare: »men den som ägorna och lägenheterna i så måtto sig tillhandla, skole de dem för sig och sijne efterkommande erffwingar till ewärdelig oklandrat ägendomb, såsom dheras wählfångne proprietet, man effter man till Ewärdelige tijder owägerligen behålla».

Venersborg.

Förmyndareregeringens förklaring den 1 februari 1644 innehåller, att de, som från gamla staden Brätte flyttat till den nya staden Venersborg, skulle undfå till evärdelig egendom de tomter, som de der med vederbörligt tillstånd intagit. Alla andra tomter och platser, som till stadens fundation förordnade vore, skänkte Kongl. Maj:t under staden och gaf magistraten makt och tillstånd »att anten helt försälja bem:te öfrige tompter för en billig lösen eller ock dem för åhrlig viss Tomptören oplåta åt andra främmande».

Mariestad.

I konung Karl IX:s bref den 9 maj 1609 heter det: »Vij — — unne och efterlåte — — våre undersåtar och borgerskap här i staden, att dhe måge uptage och rödie åker och ängh, innan om statzens Råå och röör, som vij stadenom tillförene tilldelt och efter låtit hafve, effter som hvar och en kan och förmå rödie och upbruke, och dhet sedan

njute, bruke och behålle fritt för sigh och sine effterkommande, och skall sedan ingen hafva macht till att klandre något dher oppå.»

Möjligen bör ock hit hänföras ett fall angående *Mariefred.*

Genom bref den 27 juli 1624 efterlåter enkedrottning Kristina stadens undersåtar två torp, Målaretorp och Furukulla, att till evärdelig fri egendom behålla, dock så att egorna borde utdelas åt dem bland stadens invånare, som dittills ingen lägenhet haft.

Talrikare äro de fall, då jorden förklaras vara upplåten åt staden till evärdelig ego, eller med andra ordalag i samma syfte, men utan angifven befogenhet för staden att fritt disponera den donerade egendomen.

En specifikation af hithörande upplåtelser torde möjligen icke sakna intresse, och kollegium har derför ansett sig böra i korthet angifva dem sålunda:

Stockholm (enligt bref 1645 $^{20}/_{11}$): *åtskilliga kronans tomter och platser* »till en fast och oryggelig ägendom oklandrat för oss, våre efterkommande och Sveriges krono till evärdelige tider att njuta, bruka och behålla»;

Dito (1649 $^{16}/_{12}$): *qvarnhus* »för en fast och välfången evärdelig egendom»;

Sigtuna (1591 $^{7}/_{6}$): *ett torp, Pilsboda* »till evärdelig egendom»;

Dito (1647 $^{3}/_{11}$): *Herrehagen* »till evärdelig, oklandrad egendom»;

Södertelje (1593 $^{29}/_{1}$): *Lina gårdar* »till evärdelig ägendom»;

Norrtelje (1625 $^{20}/_{6}$): *två skattehemman* »till evärdelig egendom»;

Upsala (1610 $^{29}/_{12}$): *Kålgårdstomter* »till evärdelig ägendom»;

Enköping (1628 $^{6}/_{2}$): *tomt till rådhus* »till everdelig egendom»;

Dito (1652 $^{24}/_{12}$): *Fanna mosse* »till Evärdelig fri ägendom»;

Nyköping (1562 $^{12}/_{3}$): *några öar och holmar* »till ewärdelig eghe»;

Strengnäs (1584 $^{28}/_{4}$): *torpet Lundaqvarn* »till stadzens rätte ägendom»;

Linköping (1652 $^{24}/_{12}$): *fem tunnland kronojord eller tomter* »under staden till evärdelig fri egendom»;

Norrköping (1650 $^{31}/_{10}$): *Kungsladugården* »till everdelig egendom»;

Eksjö (1586 $^{16}/_{4}$): *hemmanen Storegården, Bondeby och Pukegården* till »evärdeligh ägghe»;

Dito (1668 $^{9}/_{10}$): *hemmanen Bråthult och Byaqvarn* »till en evärdeligh egendom»;

Vexjö (1648 $^{27}/_{10}$): *byn Beckaslöf* »till evärdeligh egendomb»;

Dito (1650 $^{29}/_{9}$): *åtskilliga lyckor, åkrar och ängar* »att niuta, bruka och behålla under skattemanna bördh och rättikhet till ewerldelig egendomb och dermedh giöra och låta såsom laagh seger och skattemannarättighet medgifver. Dock detta alt, så förståendes, att samma ägor ingalunda skole staden abalieneras, uthan städze och alltijd derunder förblifva»;

Kalmar (1651 $^{25}/_{4}$): *ett åkergärde och Hagby bys egor* att »evärdeligen vara och blifva staden tillhöriga»; varande genom kongl. dom den 7 februari 1791 förklaradt, att donationen af Hagby by skett »till full ägo för evärdeliga tider»;

Vimmerby (1652 $^{12}/_{7}$): *hemmanen Snesnebo och Brännhult* »till evärdelig egendom»;

Malmö (1421 $^{5}/_{7}$): *Henrikstorps gård* »till ewerdhelick egæ»;

Halmstad (1539): *S:t Jörgens gård* (en del af det s. k. Norra gärdet) »för Evig Ejendom til Evig tijd»;

Kongelf (1616 $^{27}/_{1}$): *Ladugårdens mark m. m.* »till Evindelig Eigendomb»;

Venersborg (1646 $^{12}/_{11}$): *5 gårdar* (Amundared m. fl.) »till Evärdelige ägor»;

Borås (1682 $^{16}/_{2}$): *hemmanet Tokarp* »till en evärdelig fast och oklandrad ägendom nu och i tillkommande tider»;

Mariestad (1583 $^{9}/_{10}$): *åtskillig jord öster om Tidaån* »till evärdelig ego»;

Hjo (1586 $^{13}/_{12}$): *hemmanet Rörstorp* »till evärdelige äghe»;

Sköfde (1613 $^{18}/_{10}$): *hemmanet Risagården eller Stora Risa* »till evärdelig Egendom»;

Karlstad (1584 $^{5}/_{3}$): *Tingvallaön jemte tillhörigheter m. m.* »till ewärdelige egor»;

Askersund (1647 $^{22}/_{10}$): *hemmanen Ullavi och Gålsjö* (Prästebordet) »till evärdelig Egendomb»;

Vesterås (1583 $^{23}/_{1}$): *en kronovret* »till evärdelig ägho»;

Dito (1649 $^{16}/_{7}$): *en humlegård* »till evärdelig välfången och oklandrad egendom»;

Köping (1584 $^{23}/_{5}$): *den s. k. Kolöten* åt borgerskapet »till att bruke och behålle för sig och sine efterkommande arfvingar till evärdelig eghe»;

Sala (1624 $^{15}/_{4}$): *under hvar tomt och gård i staden åker till två tunnors utsäde samt tolf lass äng* »till ewärdelig egendom»;

Gefle (1622 $^{28}/_{5}$): *Alderholmen* »till ewärdeligh Egendom»;
Luleå (1652 $^{24}/_{12}$): *flere egotrakter, hemman och öar* »till everdelig egendom».

Huruvida de ofvan använda uttrycken »ego» eller »egendom» få anses innebära en öfverflyttning utaf eganderätten, kan vara tvifvel underkastadt, då i förläningsspråket angående frälsedonationer enahanda uttryck lära användts äfven för förläning, som skolat till kronan återgå. Under antagande dock att uttrycken icke varit valda utan afsigt och att orden få tolkas efter vanligt språkbruk, måste kollegium hålla före, att kronan genom dessa upplåtelser verkligen afhändt sig eganderätten till jorden, så att möjligheten till dess återtagande af kronan skulle vara utesluten. Att emellertid skilnaden mellan egande- och nyttjanderättsdonationerna ur denna synpunkt numera knappast eger praktisk betydelse, får kollegium strax härnedan tillfälle anmärka. För donatariens befogenhet att afyttra jorden synes nämnda skilnad icke hafva varit bestämmande, i hvilket hänseende kan såsom särdeles betecknande anföras den ofvan omförmälda donationen till Vexjö stad af år 1650, der upplåtelsens egenskap af eganderättsdonation är oförtydbar men der på samma gång meddelas uttryckligt förbud mot jordens föryttring.

Till den tredje och talrikaste gruppen (omkring 80 proc.) äro att hänföra alla de öfriga donationerna d. v. s. sådana, genom hvilka jorden upplåtits åt städerna endast under nyttjanderätt. Det vanligaste uttrycket härvid är, att jorden »unnas och efterlåtes att njuta, bruka och behålla», dervid ordet »behålla» torde få anses utmärka nyttjanderättens perpetuela beskaffenhet, ehuru uttrycket understundom förstärkes genom tillägget »evärdeligen». Genom kongl. försäkringen den 23 februari 1789, hvarest stadgas, att de städerna donerade, förlänte och under namn af stadsjord begrepne egor skola orubbade vid städerna bibehållas, kunna emellertid samtlige till denna grupp hörande donationer — med undantag naturligen för sådana i senare tid tillkomna upplåtelser, hvilka gälla endast tills vidare och derför icke heller torde kunna såsom donationer erkännas — anses vara upphöjda till perpetuel giltighet, hvilket förhållande i sjelfva verket synes ställa nyttjanderättsdonationerna jemnsides med de under nästföregående grupp afsedda, som lemnats under eganderätt.

Vigtigare än spörsmålet, huruvida staden i hvarje fall får anses innehafva donationsjorden med egande- eller allenast under nyttjanderätt är frågan, hvad befogenhet med afseende å jordens användning donationsvilkoren åt staden kunna anses hafva inrymt.

Ehuru i detta hänseende donationsändamålen icke torde kunna tillmätas annan betydelse än att, der uttryckliga föreskrifter om sättet för jordens användning saknats, den faktiska abalienationen, bedömd endast efter nämnda ändamål, kan sägas hafva varit i mångt och mycket förklarlig och försvarlig, torde just med afseende härå några erinringar om donationsändamålen här icke vara ur vägen.

Donationsändamålen, sådana de finnas i förläningsbrefven uttryckta, synas vara antingen af en allmän eller ock af en mera speciel art, ehuru i båda fallen ytterst afses detsamma: ekonomiskt understöd åt städernas borgerskap. Från allmän synpunkt har man velat angifva syftet med jorddonationerna åt städerna såsom tvåfaldigt, så att med dem afsetts i första rummet att bereda städernas näringsidkare nödigt utrymme till boningsplatser och i andra rummet att genom den till bolstads-område ej använda jordens bruk förskaffa samhället inkomst.

Emot riktigheten af berörda uppfattning torde knappast något vara att erinra. För stadens förkofran öfver hufvud har otvifvelaktigt varit mest angeläget att bereda tillräcklig plats för dess bebyggande, och hvad af donationsjorden för sådant ändamål tagits i anspråk torde derför få anses hafva blifvit användt i full öfverensstämmelse med donationens allmänna syfte. I öfrigt har jordens tillgodogörande uppenbarligen måst afse att tillföra staden så stora ekonomiska fördelar som möjligt, dervid och då idkarne af den borgerliga näringen ursprungligen icke i allmänhet kunnat deraf hemta sin fulla bergning, utan de hvar för sig måst der bredvid för sitt uppehälle drifva jordbruk och boskapsskötsel eller fiske, förmånen af donationen i äldre tider ansetts kunna komma samhället bäst till godo derigenom att de särskilda burskapsegarne sattes i tillfälle att hvar för sig bruka sådana bihandteringar.

På sådana föreställningssätt syftar det stora antal donationsbref, som förklara att den donerade egendomen gifves »till utrymme och mulbete» — dervid »utrymmet» torde kunna anses närmast syfta på sjelfva stadsplaneområdet och »mulbetet» på marken utom detsamma. Omvexlande med dessa uttryck, som emellertid äro de oftast använda, finner man andra liknande ordalag såsom »till hjelp och utrymme», »till utrymme och åkerbruk», »såväl till byggningsplats som andra tarfver och beqvämligheter af mulbete och utrymme», »till utrymme, mulbete och annan nödtorft», »till utrymme, fämark och bete», »till grund, ut-

rymme och fiske», »till lägenhet både för mulbete och äng», »till skog, fiskeri och annan stadens nytta», »till utrymme, vedbrand och mulbete», »på det staden med något utrymme måtte försörjd blifva», och — mera fullständigt — »på det borgerskapet må hafva något utrymme till att bygga på såsom ock till mulbete, ved och timmerskog, fiskevatten och annan nödtorft», och så vidare. Der donationsändamålet blifvit endast i sådana allmänna ordalag angifvet och så framt icke några särskilda föreskrifter om sättet för jordens användning derjemte meddelats, synes ganska mycken frihet vid bestämmandet härom kunna hafva varit donatarien medgifven, åtminstone så till vida, att han bort få afgöra, hvad som skolat afses till det ena eller andra bruket, huru byggnadstomter skulle utdelas bland stadsinvånarne, huru jemväl jorden utanför stadens staket skulle dem emellan skiftas och huru utmarken borde bibehållas såsom samfällighet — allt dispositionsformer, som hade sin motsvarighet i den urgamla rättsordningen inom byalag. Frånsedt förbuden mot jordens föryttring, hvilka i de flesta fall först sedermera tillkommit, vill det till och med synas som om donator genom de i hvarje af nu afsedda fall begagnade, här ofvan återgifna ordalag endast velat gifva uttryck åt sitt antagande, att den antydda användningen af jorden skulle af donatarien sjelf finnas mest lämplig och naturlig, helst donationen i de flesta fall föranledts af donatariens derom gjorda framställning, deri behofvet af mark för det eller det ändamålet framhållits; så att, derest ett eller annat användningssätt skulle kunna finnas bättre tillgodose det ytterst åsyftade målet att öfver hufvud befrämja stadens bästa, det icke borde vara donatarien förmenadt att välja ett sådant. Följdriktigt tillämpadt skulle detta innebära att donationsändamålet, uttryckt i så beskaffade ordalag som nyss angifna, icke i sig sjelft behöfde innebära regel om jordens ovilkorliga bibehållande i stadens egen värjo.

En annan grupp af donationsbref, som likaledes angifver ett allmänt donationsändamål, antyder icke alls formen för jordens användning. Så förlänas egendom »till stadens och borgerskapets gemene nytta», »till näring och bäring» för borgerskapet, »till stadens förbättring», åt staden »till dess nytta i gemen», »publico dermed att understödja», »till borgerskapets gemene gagn och nytta», »till hjelp och bistånd», »staden och dess borgerskap — — — till dess allmänna bästa», »staden till dess större förkofran», och så vidare. Bestämmandet om användningen af sålunda donerad egendom, der ej särskilda föreskrifter derom jemväl gifvits, har tydligen här varit ännu mera öfverlåtet åt donatarien sjelf, och något absolut förbud mot jordens föryttring, der sådan kunde vara

för det allmänna mest gagnelig, lärer icke heller här kunna ur sjelfva donationsändamålet härledas.

I något enstaka fall finnes donationens ändamål icke alls angifvet. Hänsyn till detta ändamål skulle då icke alls behöfva hafva inskränkt donatariens frihet att öfver jorden förfoga.

Hvad sedermera angår de mera speciella donationsändamålen, så äro de af temligen mångskiftande beskaffenhet, men innebära uppenbarligen alla, att den donerade egendomen skulle användas just för dessa ändamål, hvadan vidare föreskrift i sådant afseende icke i allmänhet funnits behöflig.

Så finnas — för att nämna några af hit hörande fall — områden gifna:

1) för att utstakas till tomter och bebyggas;
2) till humlegårdars inrättande;
3) till tegelbruk;
4) till anläggning af vattenverk eller andra industriella inrättningar;
5) till aflöning åt stadens embets- och tjenstemän;
6) till tomter för stadens publika byggnader;
7) till bestridande af kostnader för uppförande och underhåll af sådana byggnader;
8) till gästgifveri- eller skjutshåll och så vidare.

I allmänhet torde de speciella donationsändamålen kunna sägas vara af beskaffenhet att icke behöfva äfventyras, om jorden blefve för annat syfte tillgodogjord. Utom det att någonting sådant som till exempel humlegårdars inrättande är för nutida hushållning främmande och föråldradt, kunna sådana behof, som genom nu afsedda donationer skolat fyllas, otvifvelaktigt tillgodoses på helt annat sätt och med anlitande af andra medel, som numera, med den utveckling städerna vunnit, i långt vidsträcktare omfattning än förr stå dem till buds. Uttryck för en sådan uppfattning äro utan tvifvel de flere i nyare tid meddelade nådiga beslut, hvarigenom åt municipala funktionärer anslagna områden af donationsjorden mångenstädes förklarats skola indragas till respektive stadskassor och ersättas med penningeaflöning.

Städernas befogenhet med afseende å användningen af donationsjorden måste emellertid i första hand bedömas, icke efter donationsändamålen, utan efter de i donationsbrefven eller sedermera meddelade *uttryckliga föreskrifter angående jordens disposition*, hvilka föreskrifter an-

tingen gälla särskilda städer och då lemnats uti sjelfva donationsurkunderna eller genom senare nådiga beslut eller ock finnas inrymda i allmänna föfattningar.

Beträffande först de för *särskilda städer lemnade bestämmelser* på detta område, synes den, som dock borde vara den vigtigaste af dessa, nämligen om förbud mot donationsjordens föryttring, endast undantagsvis vara i sjelfva donationsbrefven såsom särskild klausul intagen. I allmänhet synes jordens oförytterlighet icke vara på annat sätt uttryckt, än genom utmärkandet af dess förläningskarakter och donationens ändamål att komma hela stadssamhället till godo. Talrika fall förekomma emellertid, då i anledning af försporda missförhållanden formligt förbud mot jordens afhändande i senare urkund meddelats.

Att deremot i några få fall, beträffande nämligen de allodiala donationerna, jordens tillgodogörande genom försäljning blifvit uttryckligen medgifvet, är redan här ofvan omförmäldt.

I öfrigt hafva nu afsedda bestämmelser måst blifva af väsentligt olika innehåll, allteftersom fråga varit om jorden inom eller utom det egentliga, af så kalladt staket inneslutna stadsområdet eller stadsplanen.

Vidkommande till en början den *inom* stadsplan belägna donationsjorden eller de egentliga byggnadstomterna, hvilkas upplåtande åt enskilde, genom utdelning eller annorledes, måst vara den enda af sakens natur påkallade dispositionsformen, hafva hithörande föreskrifter gått ut på, att tomterna icke finge innehafvas af andre än borgare och att de skulle ordentligen bebyggas.

I förstnämnda hänseendet torde de äldre föreskrifterna, hvilkas behöriga tillämpning omgärdats med ingalunda overksamma garantier, i främsta rummet genom bestämmelsen att borgerskapet egde ovilkorlig lösningsrätt till hus och tomt, som skulle till annan än borgare säljas, numera, efter det borgerskapets uteslutande rätt att besitta stadsjord upphört, endast hafva historisk betydelse och lära derför här icke vidare behöfva komma i betraktande.

Vigtigare kunde måhända anses vara de bestämmelser, som afsett skyldighet för vederbörande enskilde att bebygga sina tomter. I sådant syfte stadga flere donationsurkunder, att obebygda tomter skulle af vederbörande inom viss tid bebyggas vid äfventyr att samma tomter eljest skulle återfalla till stadens disposition för upplåtelse åt annan, som ville bygga, eller att den enskilde finge vidkännas en särskild afgift till staden eller till och med att tomten skulle anses förverkad under kronan. I hvad mån dylika föreskrifter, hvilka delvis inskärpts genom allmänt stadgande, att ödetomter inom städerna skulle bebyggas

inom tre år, ännu kunna anses gällande, tilltror sig kollegium icke att afgöra. De torde dock, såvidt nu inbekomna redogörelser från städerna gifva vid handen, icke så strängt upprätthållits, ehuru visserligen icke saknas exempel på nyare byggnadsordningar, som uttryckligen fasthålla den gamla regeln.

Slutligen är i donationsurkunderna om icke stadgadt så dock förutsatt, att den enskilde tomtinnehafvaren skulle vara skyldig att till staden utgöra tomtören, utan att dock dessas belopp eller grunden för deras beräknande närmare angifvits. På sätt af redogörelsen i det följande torde framgå, har tomtöresinstitutet i verkligheten flerstädes fått alldeles förfalla.

Nu angifna omständigheter, att de enskildes dispositionsrätt till stadstomterna af gammalt varit begränsad genom förbud mot deras föryttring utom borgerskapet, af skyldigheten att desamma vederbörligen bebygga och att derför utgöra tomtören, hafva visserligen måst gifva en viss ofrihet åt tomterna, men i öfrigt torde föreskrifterna om stadstomternas disposition icke kunna sägas hafva ställt hinder i vägen för utvecklingen af ett enskildt eganderättsförhållande. Redan äldre donationsbref innehålla fastmera medgifvanden i sådant syfte. Så förutsättes till exempel i åtskilliga urkunder från slutet af 1500-talet att vederbörande icke ville begagna sig af lösningsrätten till en uppbuden tomt, och fick då »rätte äganden» dermed handla som han ville. Privilegiebrefvet för Norrtelje af år 1625 tillförsäkrar alla dem, som ville sig nedsätta eller redan nedsatt sig i staden och der bygt eller bygga ville, att få behålla sina tomter och gårdar »ärfveligen». Ett rätt stort antal efter samma typ affattade andra privilegieurkunder från 1620-talet hvilka i öfrigt häfda donationsjordens egenskap af kommunalegendom, som icke får dragas under enskild possession, undantaga härifrån husrum, trä- och humlegård — sålunda de egentliga stadstomterna — hvilka skulle få ärftligen upplåtas. Åtskilliga i det föregående särskildt anmärkta donationsbref för Stockholm, äfvensom ett för Venersborg, tillstädja uttryckligen tomternas försäljning. Och genom flerehanda i nyare tid meddelade nådiga beslut hafva flere städer hvar för sig erhållit ett mer eller mindre allmänt bemyndigande i sådant afseende, på sätt framgår af följande derom åberopade fall.

Göteborg: Genom särskilda nådiga bref den 16 augusti 1836, den 5 december 1856 och den 23 juli 1886 har staden erhållit rättighet att antingen genom friköp eller eljest genom försäljning under eganderätt föryttra till tomter indelad, inom stadsplanen belägen donationsjord.

Hernösand: Sedan stadsfullmäktige för sin del antagit ny byggnadsordning, inrymmande i viss § bestämmelse, att staden tillhörig, odisponerad och uti fastställda tomtregleringen ingående jord, som ej erfordrades för allmänna behof, finge upplåtas antingen mot årliga tomtören med flere vilkor eller ock, der dåvarande innehafvare af ofri tomt det begärde, försäljas till evärdelig besittning mot viss köpesumma eller, der jorden ännu icke blifvit till enskild person upplåten, mot viss skälig löseskilling; samt Kongl. Maj:ts befallningshafvande på häröfver förd klagan meddelat beslut, deremot underdånig talan fullföljts, har enligt nådigt bref den 5 juli 1872 Kongl. Maj:t, då stadsfullmäktiges berörda beslut afsåge endast sådan stadens jord, som inginge i den fastställda tomtregleringsplanen och försäljning till evärdelig besittning af derinom befintliga ofria tomtdelar borde kunna tillåtas, funnit godt medgifva att vid stadsfullmäktiges förslag till lydelse af ifrågakomna § i byggnadsordningen finge bero.

Halmstad: På stadsfullmäktiges anhållan att få mot efter hand stigande tomtöresafgift upplåta tomter å visst område af donationsjorden har genom nådigt bref den 26 oktober 1877 medgifvits, att stadsfullmäktige finge på sätt ifrågasatt blifvit öfver nämnda donationsjord förfoga; varande det nådiga brefvet af stadsfullmäktige tolkadt och tillämpadt såsom innefattande tillstånd till tomternas afhändande under full eganderätt.

Helsingborg: Genom nådigt bref den 15 oktober 1867 har Kongl. Maj:t, jemte fastställande af plan för tomtindelning å ett visst område, tillåtit, att de genom samma reglering bildade så kallade villatomter finge försäljas.

Eskilstuna: Förnyade nådiga reglementet för staden af den 28 mars 1879 innehåller, bland annat, att å jord, som anslagits till stadens utvidgande, magistraten eger att för bebyggande utlemna tomter i öfverensstämmelse med stadsplanen samt att tomt, som sålunda blifvit intagen och bebygd, skall tillfalla bebyggaren eller hans rättsinnehafvare med eganderätt.

Hudiksvall: Genom nådigt bref den 19 mars 1880 har medgifvits, att inom stadens planlagda område belägen, i tomter indelad jord, hvaröfver dispositionsrätt tillkomme staden, finge på det för staden fördelaktigaste sätt försäljas.

Upsala: Nådiga brefvet den 6 juli 1883 medgifver, att inom ny stadsdel belägen stadsjord, som enligt 1880 års regleringsplan blifvit utlagd till byggnadstomter, må, äfven der den befinnes vara donationsjord, försäljas för stadens räkning.

Vesterås: Enligt nådigt bref den 13 april 1886 har bifallits en af stadsfullmäktige gjord ansökning om att få för genomförande af stadsplanen försälja till byggnadstomter jord inom doneradt område.

Borgholm: Nådigt bref den 11 mars 1887 bemyndigar staden att mot en viss årlig afgift försälja tomter inom en viss ny stadsdel.

Luleå: Sedan stadsfullmäktige anhållit om tillstånd att till enskilde försälja sådan mark, som vid blifvande reglering af gator och allmänna platser kunde komma att af staden inköpas, men hvars bibehållande ej ansåges vara af behofvet påkalladt; samt kollegium i afgifvet underdånigt utlåtande, med erinran att den stadsjord, om hvars försäljande nu vore fråga, blifvit af kronan till staden donerad och inginge i den fastställda regleringsplanen för staden, vidare yttrat, att samma jord följaktligen egde sitt egentliga värde just såsom byggnadsområde, och att, då ingen anledning förekomme till antagande att jorden, med eganderätt upplåten till enskilde, skulle komma att ligga obebygd till men för bostadsbehofvet inom staden, genom nådigt bifall till den underdåniga ansökningen alltså icke något med donationen afsedt ändamål skulle motverkas, så har enligt nådigt bref den 7 juni 1889, i öfverensstämmelse med kollegii berörda hemställan, stadsfullmäktiges ansökan bifallits.

Sundsvall: Stadsfullmäktige hade anhållit om tillstånd att genom försäljning eller byte afhända staden sådana delar af gator, gränder eller allmänna platser samt af annan kommunen tillhörig donationsjord, som erfordrades för genomförande af den för staden gällande regleringsplan; och har enligt nådigt bref den 9 maj 1890 berörda ansökning bifallits så vidt den afsåge jord, som blifvit af kronan till staden donerad.

Jemväl staden *Norrköping* skall, enligt hvad af stadsfullmäktige derstädes uppgifvits, i sammanhang med fastställandet af nya stadsplaner, erhållit nådigt bemyndigande att med full eganderätt till enskilde personer upplåta och försälja tomter af donationsjorden, dock med vilkor att försäljningssumman användes till inköp af för stadens allmänna behof erforderlig annan jord.

Hvad derefter angår de särskilda föreskrifterna angående disposition af donationsjord *utom* stadsplan, hafva dessa föreskrifter afsett endera af två hufvudformer: antingen jordens fördelning mellan borgerskapet, så att hvar och en af dess medlemmar skulle få draga omedelbar nytta

af donationen, eller ock jordens utarrendering för samhällets gemensamma räkning.

Af dessa båda former synes fördelningen egentligen vara den i äldre urkunder afsedda, men har äfven sedermera, under medverkan af respektive stadsmyndigheter och jemväl Kongl. Maj:ts befallningshafvande, i vidsträckt omfattning blifvit anlitad. Grundtanken vid fördelningens genomförande synes i allmänhet hafva varit, att alla skulle hafva lika rätt. Så heter det uti ett bref angående Strengnäs af år 1583 att alla, som ville hålla stadens tunga och vara under rätt borgerskap, skulle hafva lika mycken åker, den fattige som den rike; och skulle borgmästare och råd alltid laga så att detta blefve förhållandet. I ett bref angående staden Hjo af år 1610 förständigas Konungens befallningsman att dela egorna »hvarjom och enom sin del utaf så att den ene icke må hafva till att klaga mer än den andre». Ett bref från Söderköping af år 1596 innehåller, att alldenstund de åkrar och ängar, som under staden lydde, vore olika delte borgarne emellan, så ville Kongl. Maj:t låta lägga till hvar gård i staden lika mycket af samma egor; och Sala stads privilegier af år 1624 utsätta till och med, huru många tunnland åker och lass äng, lika för alla tomterna, skulle utläggas till hvar af dem. Någon gång antydes dock, att olikhet vid fördelningen kunde komma i fråga såsom i ett bref af år 1580 angående Skeninge, der det heter, att borgarne skulle sig emellan byta stadens jord eftersom hvar och en kunde hafva råd till att bruka; så jemväl i 1693 års privilegier för Grenna, hvarest förordnas, att tomternas åkrar, hagar och andra lägenheter skulle så fördelas, refvas och proportioneras som hvar och ens rätt kunde fordra; så ock i bref för Kristinehamn af år 1686, innehållande bestämmelse, att stadens jord i åker och äng skulle proportionaliter reparteras på hvar och en stadens tomt.

Fördelningen, som endast undantagsvis finnes i sjelfva donationsbrefven påbjuden men som, enligt hvad en mängd senare urkunder oförtydbart gifva vid handen, allmänneligen uppfattats såsom en med donationsändamålet fullt öfverensstämmande och lämplig form för jordens tillgodogörande, kunde ske antingen på det sätt att borgerskapets medlemmar personligen finge hvar sin lott till bruk och nyttjande eller så att egorna skiftades på sjelfva tomterna.

Om förhållandena i afseende å det förra fördelningssättet, hvilket icke synes hafva vunnit någon allmännare användning, äro endast få upplysningar att hemta ur vederbörandes nu afgifna redogörelser. Emellertid vill det synas, som om härvid så tillgått, att de särskilda jord-

lotterna gått i tur mellan borgarne eller tillträdts af dem antingen efter åldern af innehafvande burskap eller i annan ordning, hvarjemte besittningsrätten för de enskilde lottinnehafvarne varit personlig och ej ärftlig.

Så mycket vanligare har varit donationsjordens fördelning på stadstomterna. Den synes ock i sjelfva verket varit bäst öfverensstämmande med den gamla ordningen inom byalag, att byns odlade egor voro emellan byamännen skiftade efter grundsatsen att tomt är åkers moder. Till denna anordning hörde den vigtiga bestämmelsen, att den till hvarje tomt utlagda jordlott icke finge skiljas från sin tomt. Åtskilliga donationsbref inskärpa detta uttryckligen. Så stadgar det nyss anförda brefvet för Söderköping af år 1596, att hvad af åker och ängen, som blifvit lagdt till hvarje gård, det skulle ock sedan stadigt derunder blifva och lyda. Åberopade privilegiebrefvet för Grenna af år 1693 förklarar, att, sedan jordens fördelning vore vederbörligen verkstäld, egorna borde följa tomterna i staden och ingen vara efterlåtet något af egorna från hus och tomter genom köp, byte, förpantning eller på annat sätt abalienera, och så vidare. Denna grundsats, hvilken jemväl fått ett allmänt stöd genom den här nedan anmärkta resolutionen på städernas besvär af år 1647, upprätthålles äfven i senare urkunder. Så innehåller Kollegii bref till landshöfdingen i Vestmanlands län den 7 juli 1675 angående staden Köping, att det som af egorna en tomt tilldelt vore ej finge från densamma söndras »till dess och conseqventer stadsens oundvikerliga derpå följande ruin». Kongl. resolutionen den 12 mars 1762 angående staden Säter fastställer fördelning af donationsjorden »att följa tomterna och ej borgerskapet personligen åt». Genom nådig resolution den 30 oktober 1821 för staden Sölvesborg har föreskrifvits, att en del af stadens betesmark skulle fördelas på stadens tomter och dem evärdeligen tillhöra. Kongl. brefvet den 19 februari 1846 angående Östersund förklarar, att de tomterna anslagna vret- och skogslotter derefter icke finge från sina tomter skiljas. Och vid åtskilliga under sistförflutna och början af innevarande århundrade verkstälda, ehuru ej i donationsbrefven föreskrifna och ej heller genom nådiga beslut fastställda förrättningar, afseende fördelning af donationsjord på vederbörande stadstomter, har vilkor om oskiljaktig samhörighet mellan tomter och jordegor varit stadgadt.

En gifven följd af nämnda anordning har varit, att besittningen till egolotten blifvit i alla hänseenden beroende af vilkoren för innehafvet af sjelfva tomten, hvilket också fått ett särdeles tydligt uttryck uti ofvanåberopade brefvet för Kristinehamn af år 1686, hvari förkla-

rats, att enär tomt och egor följdes åt, så måste den som egorna ville åtnjuta också vara pligtig att bebygga tomten eller tåla att bägge skulle tillkännas staden efter den vanliga treårsterminen. Har jordens fördelning på tomterna med vilkor om oskiljaktigt samband mellan tomt och egor grundats å föreskrift i donationsbref eller senare meddeladt nådigt beslut, och har derjemte nämnda oskiljaktighet alltjemt upprätthållits, lärer det enskilda innehafvet af egojorden vara från stadens sida oantastligt, så att denna dispositionsform i sjelfva verket i sig kan sägas hafva inneslutit en verklig och berättigad abalienation. Vilkoret om en sådan definitiv fördelning af donationsjorden på tomter torde till och med kunna sägas föranleda dertill, att de donationer, vid hvilka sådant vilkor blifvit fäst, icke egentligen skett till förmån för stadssamhället i gemen utan till gagn endast för de särskilde tomtegarne hvar för sig, och att den donerade jorden i ty fall icke kan tillerkännas egenskap af kommunalegendom såsom förhållandet bör vara med donationsjord i egentlig mening.

Jemväl i fall då fördelningen, med vilkor om egolotternas oskiljaktiga samhörighet hvar med sin tomt, egt rum utan att denna anordning varit i donationsbrefvet eller senare meddeladt nådigt beslut anvisad, men eljest under iakttagande af laga former för frågor om användande af donationsjord, har, under förutsättning att nämnda vilkor ej blifvit åsidosatt, stadens anspråk på återtagande af sådana jordar afvisats, hvarom kan åberopas Kongl. Maj:ts nådiga dom den 8 maj 1872 angående staden Kristianstad, genom hvilken nådiga dom ogillats stadens talan om återbördande af vissa på tomter indelade utmarkslotter, till hvilka vederbörande innehafvare, under åberopande af på nyssnämnda sätt och vilkor verkställd fördelning, påstått fortfarande ständig besittningsrätt.

Å andra sidan har, då donationsjordens fördelning på tomterna icke varit i donationsbrefvet anbefald, en sådan fördelning likväl alltid kunnat göras utan att blifva definitiv, derigenom nämligen att vilkor om ständig besittningsrätt för tomtegarne till de åt deras tomter utlagda lotter icke blifvit vid fördelningen fäst. Att i sådant fall staden utan hinder af det enskilda besittningsförhållandet kan ega om jordens användning på annat sätt förordna, synes af de den 6 oktober 1880 meddelade nådiga domar i särskilda mål rörande af Örebro stad påstådd återvinning af egor å den så kallade sjettedelsjorden.

Då stadsjordens fördelning på tomterna uppenbarligen icke kunnat hafva fullt berättigande under annan förutsättning än att tomtegarne ensamme representerat stadskommunen i dess helhet, kan denna dis-

positionsform tydligen hädanefter ej komma i fråga. Men äfven med afseende å redan vidtagna äldre fördelningar har densamma befunnits olämplig och af sådan anledning flerestädes blifvit upphäfd sålunda att, på särskild gjord framställning, nådigt medgifvande lemnats dertill, att de till tomterna hörande jordar finge från tomterna skiljas. Såsom af motiven till de i sådant afseende gjorda ansökningar framgår, hade nämnda hushållningssätt visat sig förenadt med flerehanda olägenheter: tomtegaren var ofta icke i tillfälle att nedlägga kostnad eller arbete på sin egolotts behöriga häfd, dertill han för öfrigt icke alltid kunde förutsättas ega intresse; egolottens brukning försvårades derigenom att lotten, hvilken vore utlagd på skilda ställen i olika egoslag, kunde utgöras af flere spridda småstycken, hvilkas infredande genom stängsel jemväl kräfde stor kostnad; ett lönande jordbruk på dessa egor kräfde deras sammandragande i större enheter och det vore derför nödvändigt att utväg härtill bereddes, och så vidare. På sådana framställningar har Kongl. Maj:t genom särskilda nådiga bref medgifvit, dels den 11 mars 1817 för *Karlstad* och den 30 juli 1831 för *Kristinehamn*, att donationsjorden inom hvardera staden finge fritt försäljas och transporteras från tomt på tomt stadens tomtegare emellan utan afseende på det större eller mindre tunnlandtal, som derigenom kunde komma att tillhöra den ena tomten framför den andra, dels den 5 november 1831 för *Halmstad*, att en på tomterna indelad utmarksjord derefter finge försäljas och transporteras från tomt på tomt stadens tomtegare emellan, dock så att icke någon af ifrågavarande utmarkslotter finge innehafvas af annan än den, som tillika vore tomtegare i staden, dels den 10 oktober 1851 för *Sala*, att gårdarne i staden finge skiljas från de dem dittills åtföljande jordegorna, dels den 21 februari 1852 för *Mariestad*, att tomtegarne finge från tomterna afyttra större eller mindre del af dithörande jord under iakttagande, att någon egolott icke kunde innehafvas af annan än den, som vore tomtegare i staden, dels den 9 november 1854 för *Sköfde*, att det skulle stå en hvar af stadens tomt- eller jordegare fritt att från innehafvande tomter söndra eller afyttra större eller mindre del af dithörande egolotter, dock med nyssnämnda förbehåll, och dels den 8 december 1855 för *Östersund*, att de på tomterna indelade så kallade vret- och skogslotter finge från tomterna afsöndras och försäljas dock ej till annan än tomtegare. Sedermera har enligt särskilda nådiga bref stadgats, den 24 maj 1877 för *Karlstad* angående fastställelse af förslag till öfverenskommelse angående kommunalutskylder derstädes, att så länge öfverenskommelsen vore gällande den tomtegare tillkommande rättigheten att besitta stadsjord utsträck-

tes till kommunens alla medlemmar, den 12 juni 1863 för *Halmstad*, att lotter i norra utmarken finge äfven af andra personer än egare af tomt i staden förvärfvas och innehafvas, och den 30 december 1862 för *Östersund*, att äfven den, som icke vore tomtegare, men för sin tjenst eller näring bosatt i staden, skulle vara berättigad att förvärfva och besitta så kallade vret- och skogslotter.

Vid nu omförmälda medgifvanden har emellertid förutom andra förbehåll fästs det uttryckliga vilkor, att alla der afsedda egolotter alltid komme att bibehålla egenskapen af donerad jord och såsom sådan vara underkastade alla de vilkor och förbindelser, som för den städerna donerade jord i allmänhet redan vore eller framdeles kunde varda föreskrifna. Om vid sådant förhållande den friare dispositionsrätten till ifrågakomna egojordar får anses innebära samma trygghet för den på grund deraf uppkomna enskilda besittningen, som om jordarne fortfarande varit med sina tomter förenade, synes kunna vara tvifvelaktigt. Det saknas emellertid icke målsmän för den mening, att i dessa fall det enskilda förvärfvet, der det eljest vore lagligt och hållit sig inom gränserna för berörda medgifvanden, borde vara från stadens återvinningskraf fredadt, och att nämnda medgifvanden i sjelfva verket innefattat tillstånd till jordarnes föryttring.

I detta sammanhang torde böra omförmälas, hurusom dels staden *Malmö* beträffande de på tomter indelade så kallade gårdejordarne derstädes — hvilka visserligen nu uppgifvits icke utgöra bevislig donationsjord men dock städse lära betraktats såsom sådan — erhållit rättighet, ej mindre, enligt nådigt bref den 2 november 1877, att från staden tillhöriga tomter skilja dithörande gårdejordar, än äfven omvändt, jemlikt nådigt bref den 17 januari 1879, att från enskilde förvärfva gårdejordar utan samband med tomter, dels ock staden *Köping*, jemlikt nådigt bref den 26 augusti 1892, undfått tillstånd att för reglering af tomter i viss stadsdel afyttra tomtmark utan samband med dithörande å donationsjorden belägna så kallade lötlotter och kålgårdar.

Vid de fördelningar af donationsjorden, hvarom här ofvan förmälts, har ofta utmarken icke ingått i delningen, utan, såsom inom de gamla bysamfälligheterna, bibehållits gemensam till mulbete, skogsfång och dylikt. Deremot har utmarken i sådana fall icke sällan varit föremål för intagor till uppodling. Föreskrifter, berättigande till sådana intagor, synas emellertid i donationsurkunderna endast sparsamt förekomma, och det förut anförda brefvet för Mariestad af 1609 synes vara det enda, som tillstädjer att sådana uppodlingar må utgöra enskild egendom. Emellertid har man, någon gång med åberopadt stöd af den för

landsbygden gällande förordningen af den 30 augusti 1731, inom flere städer i vidsträckt omfattning tillåtit sådana intagor å donerad utmark efter så kallad insyning af vederbörande stadsmyndigheter, hvarefter de intagna egorna ansetts vara de enskildes rätta egendom, och uti ett fall, nämligen beträffande Kalmar, har Kongl. Maj:t genom nådig resolution den 8 augusti 1775 fastställt en förening, hvarigenom de platser å intagna stadsmarken, på hvilka hus och byggnader, träd- eller kålgårdar funnes, icke skulle till stadens samfälda disposition återgå utan förblifva i innehafvarnes händer.

Den andra hufvudformen för disposition af donationsjorden utom stadsplan, nämligen dess utarrendering för gemensam räkning, hvilken dispositionsform väl får anses hafva bäst tillgodosett donationens ändamål att bereda hela samhället inkomst af den donerade marken, synes egentligen först hafva blifvit påbjuden uti de på 1620-talet för åtskilliga städer utfärdade privilegiebref, hvilka innehålla att, med undantag af tomter och trädgårdar, intet af donationsjorden finge ärftligen upplåtas utan endast till bruk och häfdande på viss tid mot bestämdt och i kontrakt upptaget arrende, som skulle afses för stadens gemensamma behof. Arrendesystemet, hvars tillämpning jemväl sedermera i flere urkunder anbefalts, har visserligen faktiskt vunnit ganska allmän utbredning, men de på detta område gifna föreskrifter hafva icke alltid behörigen upprätthållits, utan åtskillig jord, som skolat på detta sätt disponeras, dragits under enskild eganderätt.

De *allmänna författningar*, som reglera dispositionen af städernas donationsjordar, synas, hvad de äldre af dem angår, hufvudsakligen hafva varit föranledda af rådande oegentligheter i afseende å hushållningen med så beskaffad jord, särskildt derutinnan att jorden blifvit obehörigen städerna frånhänd eller att förmånen af hvarje donation icke i lika mån kommit vederbörande till godo, hvarom allt mångahanda klagomål försports. Deras allmänna syfte torde utan tvifvel kunna sägas hafva varit att till full verkan återställa donationsurkundernas egna föreskrifter och att utgöra en tolkning af dessas rätta innebörd, hvarför vid skiljaktighet emellan berörda författningar och sjelfva donationsbrefven de sistnämnda i första hand torde böra ega vitsord, ett förhållande, som i 1745 års bref jemväl uttryckligen medgifves..

Bland ifrågavarande författningar har emellanåt åberopats äfven stadgan angående städernas administration och uppkomst i riket af den

26 december 1619. Denna stadga lärer emellertid icke någonsin blifvit utfärdad utan endast utgöra ett förslag. Såsom belysande för ämnet i sin allmänhet, och då de grundsatser om hushållningen med städernas donationsjord, som i 16:e punkten af nämnda förslag uttalats, vunnit uttryck i flere under den närmast följande tiden utfärdade donationsurkunder, torde detta författningsförslag likväl icke sakna intresse, och har nämnda 16:de punkt fördenskull ansetts lämpligen här kunna intagas, så lydande:

»Så skole och alle städer niute och beholle till gemene stadzens bestha den uthmark, åker, eng, skog, strömar, quarnar, fiskevatn och andre tiläger, som hvar och en serdeles nu innehaffuer och hans däropå undfongne och aff oss confirmerede privilegia honom tilägner. Men efter för:ne ägor som aff våre förfäder, framfahrne Sveriges konungar, till gemene stadzens gagn och tillvegst unte ähre, blijffve mestedeels anvende och hefdede till privat personers nytto, uthan det gemenes förkofring och förbettring, därföre skall härefter sådane ägor således förestås, att de som som vele bruka och nyttia stadzens uthmark med fäbeett, vedehygge, fiskerij, åkerbruk, att de åhrligen giffua för hvart nött en viss lege i penninger; så och accordera med stadhen om ett vist att giffua för ded andhre brukedt, aefter som ded ähr stortt eller nyttigt till, och där någon efterlathes härefter att taga vretar och teppor in på stadzens uthmark, att ded bliffver i Stadzens Tenckeboock inschreffuedt, och vretens lägenheet, lengd och bred förtecknett, och att där aff åhrligen göres skatt och rättigheet till stadhen. Item hvar Miöl- eller Sågeqvarner ähre, att de till visse Borgare förpachtas på visse åhrs tidher och hvar strömer finnes, som bygninger, ded vare sig qvarner, hambrar, ålefisken &c. kone setties uthij, och stadhen tilhöre, att de måge i lijke motte anten byggies aff stadhen och sedhan förpachtas, eller och att strömen under visse condicioner uthfåås, borgere att byggies och ded däraff giffs, komer stadhen till bestha.»

I öfrigt äro hithörande författningar — bland hvilka här torde böra upptagas äfven sådana äldre stadganden, som, ehuru numera icke gällande, dock kunna tjena till belysning af donationsinstitutets utveckling eller vara af betydelse för bedömande af frågor om behörigheten af i äldre tider gjorda upplåtelser af donationsjord åt enskilde — hufvudsakligen följande:

1) *Kongl. resolutionen på städernas besvär den 29 mars 1647*, 14:e punkten.

Häri har stadgats, att den åker, som en eller annan stad kunde vara förundt och hörde in particulari till vissa tomter i städerna, icke

finge derifrån antingen genom köp eller byte efter hvars och ens privat borgares godtycke afhändas.

Detta författningsrum synes gifva stöd för fortbeståndet af åtminstone dessförinnan, genom fördelning på tomter, gjorda upplåtelser af donationsjord åt enskilde, der ej sambandet mellan tomt och jordegor sedermera af en eller annan anledning upphört.

2) *Kongl. plakatet den 16 november 1650 och Kongl. resolutionen på städernas besvär den 3 oktober 1675*, 21:a punkten.

Genom dessa författningar har föreskrifvits, att öde tomter i stad skulle bebyggas inom 3 år eller i annat fall vara förverkade till staden.

3) *Kongl. resolutionen på städernas besvär den 10 december 1672*, 27:e punkten.

Häri har meddelats förbud att från städerna afsöndra jord och draga densamma undan den skatt, som deraf borde utgöras.

4) *Kongl. resolutionen på städernas bevär den 3 oktober 1675*, 22:a punkten, så lydande:

»Såsom dhet är heelt skähligt, att dhen åker elr Jordh, som ähr lagdh till Städerne, må till ingen annan än borgerskappet allena förpanttas och aballieneras; Så kan icke eller förneekas Städerne, att emoth een skähligh betahlningh tillösa sigh den Åker och Jordh, som af andre societeter för tijden häfdes, och under Städerne medh rätta liggia borde, hwar widh Landzhöfdingarne dem uppå ansökningh handhafwa skole.»

5) *Kongl. resolutionen på städernas besvär den 13 juli 1719*, 21:a punkten.

Häri stadgas: »at alt hvad af förre Konungar til Städerne vid deras första fundation och sedermera är donerat och förlänt, bör efter privilegiernes och donationsbrefwens innehåld, til de derutinnan anslagne usus förblifwa, och icke till någon, utan i högsta nöden förpantas, då det först Borgerskapet bör hembiudas, och där Borgerskapet ej gitter, då af stadsens medel inlösas, men aldrig ewärdeligen abalieneras, hwarken till Borgare eller främmande, utan äga Städerne i gemen altid makt samma Egor til sig at inlösa, doch så at wederbörande, som lagligen sig dem förskaffat, för all nödig och nyttig förbättring fullkomligen förnögde blifwa».

Denna författning, liksom den näst följande af år 1745, åberopas ännu alltjemt såsom giltig i hvad den afser förbud mot donationsjordens föryttring till enskild man. Nämnda förbud torde emellertid icke få fattas såsom så ovilkorligt, att icke alla sådana upplåtelser måste respekteras, som stått i öfverensstämmelse med sjelfva donationsbrefvens innehåll, hvartill paragrafen jemväl ytterst hänvisar. Hvad angår den

lösningsrätt, hvarom här stadgas, så och då borgerskapets uteslutande rätt att besitta donationsjord numera genom 1810 års författning upphört, torde nämnda lösningsrätt icke vidare kunna grundas endast på den omständigheten att jorden besittes af annan än borgare, utan må väl endast innebära, att staden, der jorden blifvit obehörigen afyttrad, eger återkräfva densamma, och detta, för den händelse något vederlag för första upplåtelsen icke kommit staden till godo, utan annan lösen än godtgörelse för nödig och nyttig förbättring.

6) *Kongl. brefvet den 25 september 1745*, jemte deri åberopade och anmärkta *Landshöfdingeinstruktionen den 4 november 1734*, § 18; lydande det Kongl. brefvet i hithörande del sålunda:

»Hos Oss är, i anledning af ett förekommit mål, underdånig förfrågan gjord, huruvida på then jord, som af framfarne konungar blifvit Städerna donerad, må antingen meddelas uppbud och fasta, såsom uppå donerad frälsejord, och the therom uppkomne twister, gå igenom Domstolarna, eller ock om sådane twister höra till Landshöfdingens uptagan- och rättande enligt 18 § i Landsh. Instruktionen af År 1734. Och all then stund uti then Resolution och Förklaring, som uppå åtskilliga af Borgerskapets uti Upsala stad ingifna beswär, then 6 april 1664, utfärdad blifwit, förordnadt är, att the Åkrar, som äro af framfarne Konungar Staden till thes allmänna nytta skänkte och thes Borgerskap förundte till att häfda och bruka, icke kunna dragas under sådana wilkor, att hwar och en, som hafwer them undfångit, må öfwer them hafwa sådan förwaltning, som öfwer sin egen grund och egendom, eftersom thertill uti Gåfwobrefwen icke finnes något fundament och thes utan på sådant sätt följa skulle, thet bemälte Åkrar efter handen och i längden kunde ländа Staden och Borgerskapet till liten eller ingen fördel, utan androm, som på aflägsna orter hafwa sitt tillhåll, komma till godo, och Borgerskapet, som borgerlig tunga och beswär måst utstå, undandrages, i anseende hwartill afsikten warit, att Staden i gemen, efter Brefwens lydelse skulle njuta afkomsten, och Borgerskapet samt inwånarne, helst the, som icke med handel eller handtwerk förmå sig underhålla, och dock kunna hafwa förstånd att idka åkerbruk, skola sådana af Oss och Kronan Staden förundta åkrar för afrad och skälig afgift häfda och besittja, dock så, att ingen tillstädjes therigenom, och af åkommen häfd tillwälla sig någon egendom och äganderätt theraf, mindre sådane försälja, bortbyta eller förpanta; utan när en antingen dör eller eljest öfwergifwer åkerbruket, eller ock för skäliga orsaker skiljes therifrån, så skall thet stå Landshöfdingen med Magistratens tillhjelp, fritt, samma Åker till en annan för wiss afgift, och föregången

städsla att öfwerlåta; Wi jemväl uti Landshöfdinge-Instructionen af d. 4 Nov. 1734 och thes 18 § förordnat att Landshöfdingen åligger, hindra och förekomma, att thet, som framfarne Konungar samt Städernas fundatorer, eller andre hafwa till Borgerskapets allmänna bruk och nytta gifwit och förordnat, icke må ryckas therifrån, och emot privilegier och resolutioner dragas under några särskilta personer, them till egen nytta och the öfriga till förfång, såsom särdeles vid Åker- och ängslotter samt betesmark och annan stadsens allmänna tarf och fördel, hvilka på somliga orter spörjas hafva blifvit försålde, och kommit i andra ståndspersoners händer än theras, som Borgaretunga och last draga, eller ock theruppå blifvit gjord en så olika fördelning Borgerskapet emellan, att en del hafwa fått för-mycket, och en del för-litet, eller ock alls intet, hwilket strider emot öfverhetens goda upsåt, som Staden i gemen med sådan gåfwa och förmån benådat, hwarföre slik oordning och olikhet af Landshöfdingen och Magistraten bör ändras och rättas, när en eller annan af Borgerskapet med skäl och sanning therpå talar, eller Landshöfdingen eljest får kunskap therom; förthenskull bör sjelfwa Gåfwobrefwet, hwarigenom sådan jord blifvit till Staden gifwen, hwilket ock utwisar ändamålet och wilkoren till sådan gåfwa, then må wara gjord af framfarne Konungar, eller någon annan, i att wara en noga regel och rättesnöre, huru och på hvad sätt samma gåfva är att anse. Och om någon jord eller egendom blifwit Staden gifwen, att therunder nyttjas och brukas, och ther icke utsatt finnes, att visse personer eller någon wiss stat thermed bör understödjas, tå kommer en sådan jord, som till stadsens allmänna nytta skänkt är, att aktas och anses på thet sätt, som förenämnda § i Landsh. Instructionen innehåller, så att Landshöfdingen och Magistraten therå inseende hafwer — — —.»

Detta Kongl. bref, såsom senare tillkommet än 1719 års resolution, torde utan tvifvel kunna tillerkännas ett visst företräde af giltighet i hvad dess bestämmelser icke sammanfalla med nämnda resolution, något som synes vara fallet åtminstone så till vida, som gåfvobrefvet och ändamålet med donationen i tydliga ordalag här förklaras vara den i första hand gällande normen för frågan om disposition af donationsjorden, hvarför denna författning måste anses än mera än 1719 års resolution gifva stöd för behörigheten af sådana upplåtelser, hvilka kunna visas öfverensstämma med föreskrifterna i vederbörande donationsbref och deri uttryckta ändamål med jordens förläning. Slutligen torde böra uppmärksammas, att författningen med deri stadgade abalienationsförbud angifver sig afse endast sådan jord, som blifvit donerad till staden i gemen eller till borgerskapets allmänna bruk och nytta,

något som icke torde kunna sägas vara fallet med de donationsegor, hvilkas fördelning på stadstomterna och oskiljaktiga samband med dessa donator sjelf föreskrifvit.

7) *Kongl. brefvet den 27 april 1750* och *Kongl. resolutionen på städernas besvär den 7 juli 1752*, § 45.

Genom dessa stadganden har i anslutning till 1745 års bref förklarats, att frågor om rättelse i förelupna oordningar med hushållningen af städernas donationsjord samt om fördelning »invånarne emellan af den jord i städerna, som af kronan kunde vara förlänt och ännu icke likmätigt privilegierne och donationsbrefven torde vara i en eller annan stad behörigen skiftad», skulle upptagas och afgöras af vederbörande landshöfding gemensamt med magistraten.

8) *Kongl. brefven den 25 juni 1745, den 14 september 1752 och den 4 november 1772*, innehållande bestämmelser, att donerad och odisponerad stadsjord icke borde öfverlåtas till andra än dem, som visat sig vilja anlägga planteringar af lin, hampa, tobaksblad, färgstofter och kardborrar.

9) *Kongl. försäkringen den 23 februari 1789*, §§ 1 och 4, så lydande:

§ 1: »Kongl. Maj:t lofwar och försäkrar härigenom Rikets Borgerskap och Städerne i allmänhet, at wid deras innehafvande i äldre och senare tider erhållne privilegier, fri- och rättigheter, grundade på Kongl. Resolutioner, Donationer, Gåfwobref eller andre med dem lika eller laglig kraft ägande handlingar och stadganden, sådane, som de dem af ålder innehaft eller nu innehafwa, oqwalt och orubbadt, nu och i everldeliga tider bibehållne och skyddade warda, så att ingen dem, hwarken i anseende til deras innehafwande jord, hus, tomter, hemman, skogar, utmarker, strömar, arrenden, fisken, qvarnar, sågar eller andre inrättningar ej heller i anseende till deras handel och sjöfart, näringar och rörelser minsta hinder eller förfång tilfoga skal.»

§ 4: »De städerna donerade, förlänte och under namn af stadsjord begrepne ägor, skola orubbade wid Städerna bibehållas och förblifwa samt icke förändra sin natur, i hwars hand de komma måge.»

Om betydelsen af denna författning får kollegium i utlåtande här nedan tillfälle att yttra sig.

10) *Kongl. kungörelsen angående förändringar och jemkningar i riksståndens privilegier den 6 april 1810:*

Härigenom har medgifvits hvarje svensk man, till hvilken klass af medborgare han räknas må, att förvärfva och besitta fast egendom och jord, af hvad natur som helst, jemväl i stad, och åtnjuta densamma till-

hörande förmåner mot uppfyllande af dermed förknippade eller framdeles åtagande skyldigheter.

Betydelsen af denna författning torde vara, att städernas rätt till återvinning af abalienerad donationsjord icke får grundas ensamt på besittarens egenskap af icke burskapsegare utan måste förutsätta, att jordens afhändande varit i sig sjelft obehörigt. De förutvarande förbuden mot donationsjordens dragande under enskild värjo torde icke hafva genom denna författning på något sätt rubbats.

11) *Kongl. förordningen angående kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862.*

a) *5 §:* »Den egendom, som särskildt tillhör det burskapsegande borgerskapet, skall, till dess annorlunda varder förordnadt, förvaltas och användas i enlighet med de föreskrifter, hvilka härutinnan gällande äro.»

Här torde böra anmärkas, hurusom, genom de i sammanhang med nya kommunallagstiftningen åvägabragta så kallade likställighetsöfverenskommelser, vederbörande borgerskaps rättigheter till donationsjorden såsom dess tillhörighet i allmänhet blifvit öfverflyttade på hela stadskommunen i dess genom nämnda lagstiftning utstakade mera vidsträckta omfattning.

b) *47 §:* »Magistraten såsom stadens styrelse eger att vaka deröfver, att den åt staden donerade fasta egendom varder till sina bestämda ändamål behörigen använd.»

c) *74 §:* »För att vinna bindande kraft skola stadsfullmäktiges äfvensom allmänna rådstugans beslut underställas Kongl. Maj:ts nådiga pröfning och fastställelse då de angå försäljning, pantförskrifning eller utbyte af sådan staden tillhörig fastighet, som för något dess gemensamma nytta afseende ändamål genom gåfva eller testamente staden tillfallit, äfvensom öfverenskommelse, som medför förändring i de rättigheter, staden till sådan fastighet eger.»

Ehuru vid det förhållande, att donationsjorden i allmänhet icke kan sägas hafva »genom gåfva tillfallit» städerna, då den nämligen i de flesta fall är upplåten endast under nyttjanderätt, har detta stadgande dock, så vidt kollegium har sig bekant, städse antagits vara tillämpligt jemväl å här ifrågavarande slags jord, desto hellre som inhemtande af nådigt samtycke till föryttring deraf måst påkallas redan af den anledning att kronan, såsom nämndt, i allmänhet icke uppgifvit sin nominella eganderätt till denna jord. Men visserligen lärer ej, såsom en och annan af de i ärendet hörde vederbörande synes föreställt sig, i paragrafen få inläggas den betydelsen, att derigenom utväg anvisats för

en föryttring, som icke stode i öfverensstämmelse med förut gällande bestämmelser om donationsjordens disposition.

d) *75 §:* »Konungens Befallningshafvandes godkännande erfordras för att gifva gällande kraft åt 'bland annat' af staden upprättade allmänna planer för hushållningen med stadens donationsjord;»

i sammanhang med hvilket stadgande kan anmärkas:

12) *Nådiga instruktionen för landshöfdingarne i rikets län den 10 november 1855, § 31 mom. 11,* som stadgar, att Kongl. Maj:ts befallningshafvande skola hafva tillsyn öfver god hushållning med och ändamålsenligt användande af städernas donationsjord.

III.

Angående *donationsjordens hemmantal och areal* får kollegium åberopa följande sammandrag af från städerna derom nu lemnade *uppgifter:*

Stadens namn.	Donationsjordens hemmantal.	Donationsjordens areal i hektar och rundt tal.	Anmärkningar.
Stockholm	—	—	(Uppgift ej meddelad.)
Sigtuna	—	150	All stadens jord antages vara donerad. Uppgift angående mantal saknas. Arealuppgiften afser endast den del af stadsjorden, som ännu finnes i stadens egen värjo. För den öfriga delen är upplysning om areal ej meddelad.
Öregrund	—	75	Härjemte upptages ett ecklesiastikt löningshemman om $^3/_8$ mantal.
Södertelje	—	200	Mantalet å donationsjorden särskildt är ej uppgifvet. Stadsjorden, som antagits vara i dess helhet donerad, ehuru sådant blifvit af stadsfullmäktige bestridt, är skattlagd till $11^3/_8$ mantal och håller i areal ungefärligen 1,855 hektar.
Norrtelje	$6\frac{1}{2}$	425	
Östhammar	$\frac{3}{4}$	95	
Vaxholm	—	—	Ingen donationsjord.
Upsala	—	325	Om mantalet å donationsjorden särskildt saknas upplysning. Utom den jord, som här uppgifna arealen afser, gifvas äfven andra donationsegor, för hvilka, delvis sammanblandade med annan jord, exakt arealuppgift icke förekommer.
Enköping	—	835	Mantalet å donationsjorden ej uppgifvet.
Nyköping	—	485	Donationsjorden ej i mantal satt.
Eskilstuna	$2\frac{3}{8}$	260	
Strengnäs	6	680	En del af donationsjorden ej i mantal satt. Till uppgifna arealen kommer andel i en samfällighet, om storleken af hvilken andel upplysning saknas.

Stadens namn.	Donationsjordens hemmantal.	Donationsjordens areal i hektar och rundt tal.	Anmärkningar.
Torshälla	—	495	Mantalet för hela stadsjorden utgör 12¹/₈, men hvad deraf belöper på donationsjorden är ej uppgifvet. För arealuppgiften åberopas handlingar insända till 1852 års komité till undersökning af grunderna för städernas beskattning, men samtidigt uppgifves, att donationsjord och annan jord i flera fall äro sammanblandade, så att de numera ej kunna åtskiljas från hvarandra.
Mariefred	4½	1,515	
Trosa	5¼	380	I mantalet ingår ej en skogstrakt.
Linköping	—	280	Uppgift angående mantalet saknas. Arealuppgiften osäker i anseende till svårigheten att å marken återfinna donationsjorden.
Norrköping	—	345	Uppgift angående mantalet å donationsjorden saknas.
Söderköping	—	305	Uppgift angående mantalet å donationsjorden saknas. Huru mycket af stadsjorden, som blifvit af kronan doneradt, anses af stadsfullmäktige vara åtminstone delvis obekant, men åberopas äldre handlingar, upptagande motstående areal såsom donerad.
Vadstena	—	—	Hvarken mantal eller areal kan uppgifvas för donationsjorden, hvilken genom skifte sammanblandats med annan stadsjord.
Skeninge	—	425	Mantal donationsjorden ej åsatt.
Motala	—	—	Ingen donationsjord.
Jönköping	2½	210	
Eksjö	3	1,940	I mantalet ingår ej en qvarnlägenhet.
Grenna	7½	405	I mantalet ingå ej åtskilliga egor och lägenheter.
Vexjö	7	435	En del af donationsjorden ej åsatt mantal.
Kalmar	15	735	
Vestervik	9⅞	385	Arealen synes ej afse hela donationsjorden.
Vimmerby	9½	2,305	Motstående uppgifter afse hela stadsjorden, hvilken af stadsfullmäktige anses otvifvelaktigt utgöra donationsjord, hvaremot magistraten i viss mån ifrågasätter detta.

Stadens namn.	Donationsjordens hem-mantal.	Donationsjordens areal i hektar och rundt tal.	Anmärkningar.
Borgholm	$\frac{1}{16}$	65	Mantalet afser endast utmarken.
Oskarshamn	—	—	Ingen donationsjord.
Visby	—	—	Ingen donationsjord.
Karlskrona	$4\frac{7}{8}$	680	
Karlshamn	2	315	Två lägenheter ingå ej i motstående mantal; den ena af dem ej heller i arealuppgiften.
Sölvesborg	$6\frac{1}{8}$	815	Inga donationsurkunder. Donationsegenskapen grundad endast på antagande.
Ronneby	—	—	Ingen donationsjord.
Kristianstad	$\frac{3}{4}$	890	Endast en del af donationsjorden satt i mantal.
Engelholm	—	—	Någon jord har ej blifvit staden donerad, men i vederlag för, i privilegier staden tillförsäkrad, mulbetesrätt hafva bekommits vissa egoområden om tillsammans ungefär 200 hektar.
Simrishamn	—	195	Uppgift angående mantal saknas.
Malmö	—	340	Mantal ej åsatt donationsjorden särskildt. Till sådan jord har icke hänförts annan än den som medelst giltiga handlingar visats vara donerad, men icke de s. k. gårdejordarne, ehuru äfven dessa vanligen benämnas donationsjord.
Landskrona	—	—	I saknad af skriftliga handlingar angående den donerade jordens storlek och belägenhet har tillförlitlig utredning i hithörande hänseenden ej kunnat lemnas.
Ystad	—	800	Åtkomsten till stadsjorden är obevislig, men stadsfullmäktige, likasom magistratens pluralitet, antaga, att en del deraf, den i motstående arealuppgift afsedda, får anses donerad.
Lund	—	—	Ingen donationsjord.
Helsingborg	—	25	Mantal ej åsatt donationsjorden särskildt. Uppgiften afser ej annan jord än sådan, hvars donationsnatur ansetts fullt bevislig.
Skanör med Falsterbo	—	—	Ingen bevislig donationsjord.
Trelleborg	—	—	Ingen donationsjord.

Stadens namn.	Donationsjordens hemmantal.	Donationsjordens areal i hektar och rundt tal.	Anmärkningar.
Halmstad	7	410	Arealuppgiften afser endast sådan donationsjord, som bestämdt kan särskiljas från annan jord. Härförutom gifvas betydliga områden, tillsammans 735 hektar, hvilka blifvit vid skiften mellan staden och angränsande byar utlagde åt staden; men som ej med visshet kan påstås, att all den jord, hvarför staden ingått i dessa skiften, blifvit donerad, är för närvarande ej möjligt afgöra, hvad eller huru mycket af nämnda områden tillhör staden såsom donationsjord. Bland donationerna ingå äfven laxfisken. Bland desamma upptagas jemväl två ecklesiastika löningshemman, hvilka ej afses i motstående uppgifter.
Varberg	1	—	Mantalsuppgiften afser endast en del af donationsjorden. Om arealen har icke någon upplysning kunnat lemnas.
Laholm	—	—	Osäkert, huruvida stadens jord ens till någon del blifvit donerad.
Falkenberg	—	—	Ingen donationsjord.
Kungsbacka	—	—	Ovisshet råder, om och i hvad mån stadens egor äro att anse såsom donerade.
Göteborg	17	1,385	Endast en del af donationsjorden satt i mantal. Bland donationerna ingå äfven ål- och laxfisken.
Uddevalla	—	—	Ingen donationsjord; men omförmälas såsom donerade en hamnplats och ett hemman, till hvilket senare staden numera ej anser sig kunna göra gällande något anspråk.
Marstrand	1	630	
Kungelf	7	730	
Strömstad	2	420	I arealen ej inberäknade några holmar och småskär.
Venersborg	7⅞	1,420	
Borås	7	—	I mantalet ingår ej en lägenhet. Angående arealen har ej uppgift kunnat lemnas i vidare mån än att donationsjorden tillsammans med ett stadens enskilda hemman, hvars egor icke kunna från de donerade särskiljas, omfattar ungefär 1,300 hektar.

Stadens namn.	Donationsjordens hemmantal.	Donationsjordens areal i hektar och rundt tal.	Anmärkningar.
Ulricehamn	$\frac{1}{4}$	35	Härförutom donerade 2 andra hemman, men hvarest dessa varit belägna eller hvilka af stadens nuvarande egor motsvara dessa hemman, kan numera icke utredas.
Alingsås	$5\frac{1}{8}$	250	Till stöd för arealuppgiften åberopas en år 1783 hållen jordransakning. Donationsjorden numera så sammanblandad med annan mark, att det skulle blifva svårt, om ej omöjligt, att bestämma några gränser mellan den ena och den andra.
Åmål	$6\frac{1}{2}$	1,535	I mantalet ej inbegripna några öar.
Mariestad	4	1,265	Donationsjorden till dess hufvudsakliga del anses icke vara af krononatur, enär densamma blifvit staden skänkt från konung Karl IX:s privata gods. Arealen säges ej kunna med full visshet angifvas, men skall enligt en i ekonomiska kartverket år 1883 upprättad karta utgöra motstående belopp.
Lidköping	—	—	Olika meningar råda om hvad af stadsjorden skall anses såsom doneradt eller ej. Enligt inom magistraten uttalad uppfattning skall donationsegenskap tillkomma stadsjorden i dess helhet, hvilken är åsatt $16^3/_4$ mantal och håller i areal 1,485 hektar. Stadsfullmäktige, som deremot såsom donerad upptagit endast en del af stadsjorden, förklara sig icke kunna exakt uppgifva donationsjordens areal.
Skara	—	—	Ingen donationsjord.
Hjo	$3\frac{1}{4}$	—	Areal kan ej uppgifvas, enär de donerade egornas läge å marken nu ej kan återfinnas.
Sköfde	—	40	Särskildt mantal å donationsjorden ej satt. Arealuppgiften efter äldre skifteshandlingar. En af de donerade åkrarna kan numera ej till sitt läge bestämmas.
Falköping	1	85	
Karlstad	$5\frac{3}{8}$	1,760	
Kristinehamn	$8\frac{7}{8}$	1,965	
Filipstad	—	—	Ingen donationsjord.
Örebro	$7\frac{1}{2}$	1,225	Mantalet uppgifvet efter 1852 års komitéhandlingar. (Motstående arealuppgift afser det minimum, som af stadsfullmäktiges utredning synes kunna framgå.)

Stadens namn.	Donationsjordens hemmantal.	Donationsjordens areal i hektar och rundt tal.	Anmärkningar.
Askersund	$1\frac{1}{4}$	895	
Nora	3	515	Såsom donationsföremål omnämnes äfven mulbetesrätt å en allmänning.
Lindesberg	1	—	Utom den i mantal satta jorden, hvars areal ej uppgifvits, innehar staden såsom donationsjord »fem tunnland åkerjord och 52 lass äng».
Vesterås	3	890	Endast en del af donationsjorden har särskildt mantal. Något olika meningar mellan stadsfullmäktige och magistraten angående donationsjordens omfattning. Arealuppgiften enligt magistratens utredning.
Arboga	$9\frac{3}{8}$	240	I enlighet med stadsfullmäktiges uppgifter. Enligt magistratens uppfattning bör äfven annan mark än den i motstående uppgifter afsedda räknas till donationsjorden, ehuru densamma nu ej kan i anseende till egoblandning urskiljas.
Köping	$6\frac{3}{8}$	635	Mantalet beräknadt för boskapspenningarnas utgörande.
Sala	$16\frac{3}{4}$	9,510	I arealuppgiften ingår ej stadsplanen, men väl vägar, sjöar och impedimenter till vidd af omkring 2,070 hektar. Såsom donationsföremål omnämnas jemväl åtskilliga vattenverk äfvensom ett fiske.
Falun	—	—	Ingen donationsjord.
Hedemora	—	—	Ingen donationsjord.
Säter	4	970	
Gefle	$8\frac{19}{40}$	4,030	Utom den i mantal satta jorden äfven tre öar.
Hudiksvall	$7\frac{105}{128}$	835	Till staden donerade öar ej i mantal satta. Arealuppgiften afser endast sådan donationsjord, som bestämdt kan särskiljas från annan jord. Härförutom gifves ett betydligt område, som omfattar både donations- och andra egor, sammanblandade med hvarandra.
Söderhamn	$6\frac{27}{64}$	—	Att exakt bestämma, hvad som af stadens område är donationsjord eller icke, är för närvarande omöjligt.
Hernösand	$2\frac{19}{24}$	585	

Stadens namn.	Donationsjordens hemmantal.	Donationsjordens areal i hektar och rundt tal.	Anmärkningar.
Sundsvall	$4\frac{81}{192}$	2,070	Till här afsedda donationsjorden äro äfven hänförda två byar, som »donerats till staden på så sätt att staden skulle vara berättigad att af hemmansegarne tillösa sig jorden, af hvilken rättighet staden begagnat sig endast i fråga om ett hemman».
Örnsköldsvik	—	—	Ingen donationsjord.
Östersund	$\frac{3}{4}$	360	I mantalet ingå ej afradsland.
Umeå	$1\frac{1}{2}$	990	Mantalet beräknadt efter beloppet af utgående boskapspenningar.
Skellefteå	—	—	Ingen donationsjord.
Luleå	1	1,255	Såsom donationsföremål uppgifves äfven ett fiske.
Piteå	3	4,935	I mantalet ingå ej några öar och lägenheter. Bland donationerna upptages äfven ett fiske.
Haparanda	$1\frac{1}{4}$	1,350	
Summa	$266\frac{947}{1920}$	61,035	

Såsom af förestående sammandrag framgår äro slutsummorna beträffande såväl mantal som areal endast att betrakta såsom minimala, så till vida nämligen som deri endast innefattas hvad vederbörande uppgifvit och ansett sig kunna med någorlunda säkerhet uppgifva såsom donationsjord.

Hvad mantalet beträffar, torde detta såsom uttryck för jordens storlek icke ega vidare betydelse, helst en stor del af donationsjorden icke haft sig särskildt mantal åsatt. Vid sådant förhållande och då från några städer uppgift i detta hänseende icke meddelats, tjenar slutsiffran i mantalskolumnen i sjelfva verket icke till mycken ledning vid bedömande af donationsjordens omfattning. För jemförelses skull torde måhända böra meddelas, hurusom enligt de handlingar, hvilka blifvit insända till den af Kongl. Maj:t den 3 mars 1852 förordnade komité till undersökning af grunderna för städernas beskattning, summan af då uppgifna mantal å städernas donationsjordar utgör något öfver 500, hvarvid dock bör märkas att i primäruppgifterna ofta icke så noga skiljts emellan donationsjord och stadsjord. Uti tabell, som åtföljer

en inom skattereglerings komitén utarbetad promemoria (n:r 23) angående stadsjorden, upptages städernas samtliga egoinnehaf med tillhopa 900 hela mantal.

Ett säkrare mått för donationsjordens betydenhet är uppenbarligen arealen, men uppgift derom har, såsom af anmärkningarna i sammandraget framgår, på många ställen icke kunnat åstadkommas, särskildt af den anledning, att donationsjorden icke kunnat från annan stadsjord särskiljas. Antages emellertid sammandragets slutsiffra 61,035 hektar såsom ett någorlunda tillförlitligt minimum, och sammanställes denna med den i nyss åberopade tabell till skattereglerings komiténs promemoria meddelade uppgift, att städernas hela jordinnehaf utgör omkring 246,000 tunnland eller ungefär 121,000 hektar, skulle resultatet blifva att minst halfva arealen af städernas samtliga jordområden eger donationsnatur.

För egen del kan kollegium visserligen, då flere af de i arealkolumnen här ofvan införda primäruppgifter hvila på grunder, som icke sammanfalla med dem, hvilka, på sätt här ofvan i afd. I blifvit närmare utveckladt, synts kollegium böra vara bestämmande för frågan om hvad som i allmänhet skall anses vara donationsjord eller ej, icke godkänna den anförda slutsiffran 61,035 hektar såsom ett fullt tillförlitligt minimalbelopp; men då de nu antydda afvikelserna i allt fall icke äro större än att vid en i enlighet med berörda af kollegium angifna grunder företagen revision af de nu lemnade primäruppgifterna, dervid i vissa fall 1852 års komitéhandlingar jemväl fått tjena till ledning, såsom slutresultat framgått en siffra af inemot 58,000 hektar, så och under förutsättning att den nyss åberopade totalsiffran för hela stadsjorden må anses riktig, torde med temligen stor säkerhet kunna påstås, att ett sådant antagande, som det nyss nämnda, eller att donationsjorden torde utgöra minst hälften af städernas hela egoinnehaf, icke innebär någon öfverdrift.

Rörande donationsjordens fördelning på de särskilda städerna framgår af sammandraget, *att* af rikets 92 städer 17 (Vaxholm, Motala, Oskarshamn, Visby, Ronneby, Engelholm, Lund, Skanör med Falsterbo, Trelleborg, Falkenberg, Uddevalla, Skara, Filipstad, Falun, Hedemora, Örnsköldsvik och Skellefteå) anse sig vara i saknad af donationsjord; *att* förhållandet ställer sig tvifvelaktigt för 2 städer (Laholm och Kungsbacka) *samt att* i fråga om öfriga 73 städer arealen af sådan jord varierar högst betydligt: såsom synes är latitudens maximum ungefär 9,500 hektar (Sala) och dess minimum 25 hektar (Helsingborg). Det

kan sålunda långt ifrån sägas, att donationsförmånen i lika grad kommit städerna till godo. Anmärkningsvärdt är för öfrigt, hurusom åtskilliga af de mindre städerna innehafva mycket stora vidder af donationsjord, ett förhållande, som nog i sin mån torde kunna bära vittne derom att städernas utveckling alldeles icke stått i direkt förhållande till storleken af det understöd stadsjordsdonationerna hafva afsett att lemna.

IV.

Hvad beträffar de af vederbörande meddelade uppgifter om *de af donationsjorden utgående utskylder och onera till kronan* hafva dessa, der de till siffran angifvits, i allmänhet hemtats från städernas kronoräkenskaper för år 1894. Härigenom hafva dock i de fall, då till en stad lyder jemväl jord, som icke blifvit af kronan donerad och hvilken i räkenskaperna icke upptages skild från donationsjorden, de uppgifna utskylderna kommit att omfatta äfven icke donerad jord. Att i sådana fall enligt här tillgängliga handlingar bestämma, huru mycket belöper särskildt på hvartdera slaget af en stads jord låter sig ej heller göra i fråga om sådan utskyld, som blifvit åsatt med ett för all till staden lydande jord gemensamt belopp, såsom i allmänhet boskapspenningarna, kronotionden för vissa städer samt vakansafgiften för båtsmanshållet, äfvensom den några städer åliggande ständiga inqvarteringsafgiften. Enär beloppen af hvardera utaf sistnämnda båda afgifter, enligt hvad af den skatteregleringskomiténs underdåniga utlåtanden och förslag angående skatteförhållandena i riket af den 13 september 1882 tillhörande tabell n:o 4, ser. C, inhemtas, för det stora flertalet af städer omfatta, utom jordbruks- och annan fastighet, jemväl, och detta i vida större mån, andra beskattningsföremål, vid hvilket förhållande en redogörelse för desamma torde vara utan något gagn för nu förevarande fråga, har kollegium ansett sig kunna inskränka uppgifterna i nedanstående tabell till boskapspenningarne och den öfriga grundskatten för de städer, som innehafva donationsjord. Till grund för dessa uppgifter hafva lagts kronoräkenskaperna för städerna och för donationsjord å landet jordeböckerna, hvarvid dock, då dessa utskylder enligt nämnda kronoräkenskaper icke för alla städer utgått med den nedsättning, som medgifvits i nådiga kungörelsen den 5 juni 1885 och lagen den 2 december 1892, kollegium för erhållande af en lika beräkningsgrund upptagit beloppen af utskylderna utan någon nedsättning; varande dessa belopp med afseende å hvad här ofvan om deras olika omfattning blifvit anfördt att anse såsom maxima.

	Boskapspenningar.		Annan grundränta såsom — förutom ränta för särskilda hemman eller lägenheter — åkerskatt, vretskatt, utsädes- och åkerstädselpenningar m. m.		Kronotionde.		Summa.		
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	
Stockholm	195	—	—	—	—	—	195	—	Utgår af stadskassan.
Sigtuna	5	87	—	—	—	—	5	87	
Öregrund	4	25	18	97	—	—	23	22	
Södertelje	11	37	—	—	505	88	517	25	Enl. vederbörandes uppgift betalar staden boskapspenningarna och jordinnehafvarne lösen för kronotiondespanmålen.
Norrtelje	6	50	50	—	—	—	56	50	
Östhammar	—	25	—	—	—	—	—	25	
Upsala	40	50	44	12	2,461	26	2,545	88	
Enköping	16	88	—	—	—	—	16	88	
Nyköping	8	50	264	40	—	—	272	90	För trenne staden underlydande lägenheter särskildt åsatt båtsmansrotering belöper vakansafgift med 41 kronor 46 öre, utan beräkning af författningsenlig lindring.
Eskilstuna	1	37	230	34	108	04	339	75	För ett kronodonationshemman i Fors socken utgöres effektiv rotering efter 8/17 soldatrote. För genom särskilda kongl. bref upplåten mark från Eskilstuna kungsladugård erläggas arrenden till kronan med tillsammans 503 kronor 73 öre samt afgäld för lustparken Djurgården med omkring 80 kronor.
Strengnäs	14	62	156	87	755	46	926	95	

	Boskapspenningar.		Annan grundränta såsom — förutom ränta för särskilda hemman eller lägenheter — åkerskatt, vretskatt, utsädes- och åkerstädselpenningar m. m.		Kronotionde.		Summa.		
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	
Torshälla	9	37	639	65	573	07	1,222	09	Enl. vederbörandes uppgift betalas endast boskapspenningarna och 86 kronor 87 öre i annan grundränta af stadskassan. Soldatvakansafgift af trenne till staden öfverförda hemman utgör 97 kronor 48 öre.
Mariefred	4	50	213	11	102	82	320	43	
Trosa	5	25	—	—	—	—	5	25	
Linköping	16	—	908	61	456	83	1,381	44	
Norrköping	fritt		—	—	—	—	—	—	
Söderköping	13	44	4	03	203	51	220	98	
Vadstena	21	25	428	42	634	40	1,084	07	
Skeninge	21	75	790	80	363	10	1,175	65	
Jönköping	5	—	—	—	—	—	5	—	
Eksjö	2	50	—	—	—	—	2	50	Af en frälseutjord genom kongl. bref den 2 oktober 1885 öfverflyttad till staden utgår soldatvakansafgift för 1/24 rote.
Grenna	6	—	—	—	—	—	6	—	
Vexjö	10	—	162	95	—	—	172	95	
Kalmar	15	—	—	—	1,361	68	1,376	68	Enl. vederbörandes uppgift utgöras boskapspenningarna af stadskassan och kronotionden af jordinnehafvarne, bland dem staden för dess innehafvande jordar.

	Boskapspenningar.		Annan grundränta såsom — förutom ränta för särskilda hemman eller lägenheter — åkerskatt, vretskatt, utsädes- och åkerstädselpenningar m. m.		Kronotionde.		Summa.		
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	
Vestervik	9	87	—	—	—	—	9	87	
Vimmerby	9	50	—	—	—	—	9	50	
Borgholm	fritt		—	—	—	—	—	—	
Karlskrona	fritt		—	—	—	—	—	—	För trenne kronodonationshemman om tillsammans 1 1/12 mantal i Lösens socken utgöres båtsmansrustning.
Karlshamn	fritt		—	—	—	—	—	—	
Sölvesborg	fritt		—	—	—	—	—	—	
Kristianstad	fritt		—	02	14	72	14	74	För ett kronohemman i Skepparslöfs socken utgöres ordinarie soldatrotering efter 5/16 andel i viss rote.
Simrishamn	fritt		—	—	—	—	—	—	
Malmö	fritt		—	—	2,765	26	2,765	26	Den här upptagna Malmö stadsjord åsatta kronotionden, förut Malmö hospital anslagen, utgöres efter medelmarkegång; motstående belopp är värdet efter 1894 års medelmarkegångspris.
Landskrona	fritt		—	—	58	53	58	53	
Ystad	fritt		26	55	—	—	26	55	
Helsingborg	fritt		—	—	—	—	—	—	
Halmstad	fritt		—	—	3	03	3	03	
Varberg	fritt		—	—	5	65	5	65	
Laholm	fritt		—	—	—	—	—	—	
Kungsbacka	fritt		—	—	1	35	1	35	

	Boskapspenningar.		Annan grundränta såsom — förutom ränta för särskilda hemman eller lägenheter — åkerskatt, vretskatt, utsädes- och åkerstädselpenningar m. m.		Kronotionde.		Summa.		
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	
Göteborg	fritt		—	—	—	—	—	—	För Gamla Elfsborgs kungsladugård, som kronan jemlikt kongl. brefvet den 1 februari 1867 till staden afträdt, erläggas i årlig ersättning till kronan 16,000 kronor.
Marstrand	fritt		—	—	—	—	—	—	
Kungelf	fritt		4	50	7	17	11	67	För ett kronodonationshemman i Ytterby socken af Inlands Södra härad utgöres vakansafgift för 1/3 båtsmansrote.
Strömstad	fritt		12	35	9	50	21	85	För ett staden underlydande kronodonationshemman utgöres ordinarie rotering till 8/25 andel i viss båtsmansrote. Enligt vederbörandes uppgift utgöra innehafvarne af jordlotterna å nämnda hemman den detsamma åsatta grundskatt och rotering.
Venersborg ...	7	37	22	46	—	—	29	83	För ett kronodonationshemman i Frendefors socken, Sundals härad, utgöres ordinarie rotering till 4 dalers andel i viss soldatrote.
Borås	7	—	—	—	—	—	7	—	
Ulricehamn ...	5	25	—	—	—	—	5	25	
Alingsås	6	—	—	—	—	—	6	—	
Åmål	6	—	59	55	3	24	68	79	Enl. vederbörandes uppgift uttaxeras »ordinarie räntan» och båtsmansvakansafgiften å jordbruksfastighet.

	Boskapspenningar.		Annan grundränta såsom — förutom ränta för särskilda hemman eller lägenheter — åkerskatt, vretskatt, utsädes- och åkerstädselpenningar m. m.		Kronotionde.		Summa.		
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	
Mariestad	4	—	—	—	—	—	4	—	
Lidköping	16	75	—	—	—	—	16	75	
Hjo	3	25	—	—	—	—	3	25	
Sköfde	2	—	—	—	—	—	2	—	
Falköping	24	67	99	52	10	03	134	22	För tvänne staden underlydande kronodonationshemman utgöres ordinarie rotering för 12/25 andel i viss soldatrote, hvilken rotering jemte hemmanens grundskatt (motstående 99,52 + 10,03) bestridts ur stadskassan.
Karlstad	5	37	—	—	504	94	510	31	Enl. vederbörandes uppgift utgöra »staden eller jordinnehafvarne» för donerade jorden grundskatt och båtsmansvakansafgift.
Kristinehamn	8	87	—	—	355	97	364	84	
Örebro	29	38	272	98	1,088	64	1,391	—	
Askersund	1	25	22	81	—	—	24	06	
Nora	3	—	—	—	167	84	170	84	
Lindesberg	4	33	—	—	—	—	4	33	Enl. vederbörandes uppgift utgjordes för år 1894 ränta till Upsala akademi för ett hemman om 1 mantal med 63 kronor 74 öre.
Vesterås	15	50	473	52	—	—	489	02	Enl. vederbörandes uppgift erlades för år 1894 till kronan dels af staden och dels af enskilde lösen för jern- och sädesafradsspanmål samt ränteafrad efter markegång med tillhopa 362 kr. 21 öre.

	Boskapspenningar.		Annan grundränta såsom — förutom ränta för särskilda hemman eller lägenheter — åkerskatt, vretskatt, utsädes- och åkerstädselpenningar m. m.		Kronotionde.		Summa.		
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	
Arboga	27	—	244	90	771	02	1,042	92	Enl. vederbörandes uppgift utgöres grundskatten af lottinnehafvarne.
Köping	15	25	194	80	643	80	853	85	Enl. vederbörandes uppgift betalas boskapspenningarna af stadens allmänna kassa, hvaremot den öfriga grundskatten utgöres af vederbörande egare eller innehafvare af donationsjorden.
Sala	fritt		—	—	—	—	—	—	
Säter	fritt		—	—	—	—	—	—	
Gefle	8	47	538	14	—	—	546	61	Enl. vederbörandes uppgift erlägga stadens invånare ej någon grundskatt för donationsjorden.
Hudiksvall	7	82	—	—	—	—	7	82	Enl. vederbörandes uppgift utgå boskapspenningarna af stadskassan.
Söderhamn	5	61	8	36	—	—	13	97	
Hernösand	7	91	—	—	—	—	7	91	
Sundsvall	4	42	47	—	—	—	51	42	
Östersund	fritt		12	42	18	48	30	90	Ordinarie rotering utgöres till $^{3}/_{19}$ och $^{1}/_{3}$ andel i tvänne särskilda soldatrotar samt till $^{27}/_{80}$ andel utan indelning i viss soldatrote.
Umeå	1	50	—	—	79	—	80	50	Enl. vederbörandes uppgift utgår grundskatten ur stadskassan.
Luleå	1	—	—	50	54	94	56	44	Enl. vederbörandes uppgift utgöras boskapspenningarna och kronotionden af staden.

	Boskapspenningar.		Annan grundränta såsom — förutom ränta för särskilda hemman eller lägenheter — åkerskatt, vretskatt, utsädes- och åkerstädselpenningar m. m.		Kronotionde.		Summa.		
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	
Piteå	3	—	1	50	109	87	114	37	För tvänne holmar i Piteå socken utgöres ordinarie rotering till 3/32 roteandel utan indelning i viss rote.
Haparanda	fritt		40	85	—	—	40	85	Enl. vederbörandes uppgift erlägges jemväl arrende för andel i Torneå elfs regala laxfiske med 10 kronor 85 öre.
Summa	686	51	5,995	—	14,199	03	20,880	54	

Beträffande boskapspenningarne, från utgörande af hvilka, såsom af tabellen framgår, städerna i Malmöhus, Kristianstads, Blekinge, Hallands samt Göteborgs och Bohus län, äfvensom städerna Norrköping, Borgholm, Sala, Säter, Östersund och Haparanda äro fria, utgår denna afgift med 1 krona för hvarje af de en stads jordar åsatta mantal, utom för Stockholm, som erlägger ett belopp innefattande jemte boskapspenningarne äfven åkerskatt.

Förutom den, såsom ofvan antydts, städerna åliggande båtsmansvakansafgiften för visst antal rotar för hvarje stad, hvilken afgift dock icke utgår af de donationsjord innehafvande städerna Marstrand och Sala, utgöres ordinarie rotering för vissa städerna donerade hemman och lägenheter; varande sådan särskild rotering härofvan i tabellen angifven.

Den ständiga inqvarteringsafgiften, som icke finnes i städernas kronoräkenskaper redovisad, utgöres, enligt af kollegium inhemtad upplysning, af följande städer, som innehafva donationsjord, nämligen Stockholm, Kristianstad, Malmö, Landskrona, Helsingborg och Göteborg.

Då nu nämnda utskylder och onera icke äro af någon jemförelsevis större betydenhet och de för öfrigt omfatta icke endast donationsjorden, samt dertill kommer, att inom få år afskrifning af grundskatterna till fulla beloppet egt rum och jemväl full ersättning för roteringen erhållits, torde berörda donationsjorden åliggande utskylder och onera icke i skattehänseende ega någon betydelse.

V.

Vid redogörelse för förhållandena med afseende å *donationsjordens nuvarande disposition*, torde böra skiljas mellan de delar af samma jord, hvilka äro belägna inom de egentliga stadsplaneområdena å ena sidan och jorden utanför stadsplan å den andra.

Hvad angår jorden *inom* stadsplan, torde till en början förtjena anmärkas, hurusom af de 73 städer, hvilka enligt tabellen i afd. III äro i besittning af donerad jord, 15 stycken hafva denna jord belägen hel och hållen utom samt 57, hvartill kommer Stockholm, för hvilken stad upplysning i detta hänseende saknas, delvis inom och delvis utom stadsplanen. Af totalarealen å samtlige donationsjordarne, sådan denna areal finnes angifven i slutsumman af nämnda tabell, synes, såvidt förhållandet kan af tillgängliga uppgifter utredas, endast en ringa del, högst 6 procent, belöpa på området inom stadsplan.

Hvad *städerna sjelfva häraf disponera* för gator, torg, publika byggnader, allmänna platser eller eljest för allmänt behof synes, för så vidt uppgifter derom af vederbörande meddelats, icke i afseende å storleken vara af någon mera afsevärd betydenhet i jemförelse med de områden, som upptagas af byggnadstomter och qvarter.

Hvad beträffar dessa tomter, förekommer visserligen, att några städer under egen disposition uppgifvits innehafva till och med ett betydande antal för upplåtelse afsedda, å donationsjorden utlagda byggnadstomter: så Enköping (omkring 80 st.), Kalmar (200 st.), Vestervik (98 st.), Karlskrona (197 st.), Kristianstad (omkr. 200 st. förutom tomtdelar), Göteborg (765 st.), Gefle (1,734 st.), Hudiksvall (378 st.), Söderhamn (551 st.), Sundsvall (38 hela och delar af 63 andra tomter jemte 32 ej tomtindelade qvarter eller delar deraf) och Luleå (150 st.) med flere. Men i allmänhet befinnas de till tomter afsedda områden redan vara *åt enskilde upplåtna*. Härvid är dock att märka, att beträffande sådana jordegor, som först genom nyare regleringar intagits i stadsplanen, derå befintliga tomter i många fall icke blifvit förvärfvade såsom

sådana utan endast utgöra delar af hvad de enskilda tillförene kunnat för användning på annat sätt åtkomma. I hvilken omfattning detta förhållande är för handen, är kollegium emellertid icke i tillfälle att upplysa. — I öfrigt, eller hvad angår tomter, hvilka blifvit i sådan egenskap af städerna åt enskilde utlemnade, skiljes emellan två klasser deraf: de ofria och de fria. Grunden för denna åtskilnad borde i sjelfva verket icke kunna vara någon annan än den, att i fråga om de ofria tomterna staden sjelf — eller här rätteligen kronan — i fråga om de fria återigen de enskilde innehafvarne hade eganderätt till marken, ehuru i förra fallet innehafvarne, jemte det de vore egare af å tomterna uppförda åbyggnader, hade en viss ständig besittningsrätt till sjelfva grunden. Nu är emellertid förhållandet, att vederbörande vid klassificeringen af tomterna ofta fäst sig endast vid den omständigheten, huruvida tomtören utgå eller ej, och alltså till ofria tomter hänfört dem, af hvilka dylika tomtören utgöras, till de fria återigen sådana, hvilka icke draga något dylikt onus. Tomtöresskyldigheten uppfattas dock icke allestädes såsom uttryck för ofrihetsförhållandet; faktiskt är nämligen å ena sidan, att i en och annan stad (såsom Sigtuna, Vestervik) tomtören icke utgå af de såsom ofria uppgifna tomterna, men deremot å andra sidan att i flere städer (Vestervik, Vimmerby, Halmstad, Göteborg, Askersund, Nora, Hudiksvall) sådan afgäld utgöres för de tomter, hvilka anses fria och sjelfegande. Egendomligt är också, att för ett par städer uppgifvits ett rätt betydande antal tomter såsom ofria, ehuru på samma gång uttryckligen förklarats, att samtliga dessa tomter äro upplåtna med full eganderätt. I allmänhet, då tomter angifvits vara på grund af tomtöresskyldighet ofria, har lemnats oafgjordt om och i sådant fall under hvilka förutsättningar vederbörande städer skulle kunna återfå besittningen af desse tomter. Icke ens tomtörenas riktiga erläggande säges i allmänhet vara vilkor för fortfarande besittning af tomterna. Bestämmelser om skyldighet att vederbörligen bebygga tomt eller i annat fall afstå den till staden åberopas och tillämpas likaledes endast i sällsynta undantagsfall. Jemväl lösningsrätt till ofri tomt säges tillkomma endast några få städer, ehuru en dylik rätt väl borde på grund af allmän lag vara för handen allestädes der tomter å ofri och stadens grund finnas.

Under sådana förhållanden synas vederbörandes uppgifter, enligt hvilka ofria tomter skulle förekomma i ett jemförelsevis stort antal städer, knappast kunna lemna ledning för bedömande i hvad mån en verklig ofrihet bland stadstomterna å donationsjorden faktiskt är för handen. En sammanställning af dessa uppgifter gifver emellertid hufvudsakligen följande resultat:

Ofria tomter förekomma i 28 städer, dock endast i fråga om 14 till något afsevärdt antal, nämligen i Sigtuna (24 st.), Linköping (164 hela och delar af 35 st.), Kalmar (90 st.), Vestervik (25 st. till större eller mindre del ofria), Karlskrona (1,174 st.) Malmö (50 st.), Göteborg (59 st.), Gefle (518 st.), Hudiksvall (458 st.), Söderhamn (138 st.), Hernösand (60 st. helt eller delvis ofria), Sundsvall (110 st. jemte ett ej i tomter indeladt qvarter), Östersund (249 st. hela och delar af 10 st.), Luleå (alla tomter; antal ej uppgifvet) och Piteå (284 st.).

Jemväl i Stockholm, hvarifrån någon uppgift i detta hänseende icke föreligger, gifvas, efter hvad kollegium emellertid har sig bekant, helt eller delvis ofria tomter till betydande antal.

Om beloppet af från ofria tomter utgående *tomtören* har meddelats följande:

Upsala: högst 32 och lägst 12 sk. b:co per kappland;

Enköping: 50 öre pr st.;

Kalmar: $^1/_{40}$ öre pr qv.-fot;

Karlskrona: 0,78 öre pr qv.-famn för gammal och 10 öre pr qv.-stång för ny tomt;

Sölvesborg: högst 3 och lägst $1^1/_2$ öre pr qv.-meter;

Malmö: $2^1/_2$ öre pr qv.-fot;

Ystad: 1 öre pr qv.-aln;

Göteborg: grundlega, som beräknas eller bestämmes på olika sätt för olika tomter, beroende på dessas storlek och belägenhet;

Strömstad: grundlega vexlande från 50 öre till 10 kronor för tomt;

Lidköping: 30 öre pr qv.-fot (den sammanlagda ofria arealen uppgifves endast innehålla 1 ar);

Gefle: högst 11,3 öre och lägst 0,4 öre pr qv.-meter;

Hudiksvall: 6 öre pr 10 qv.-meter;

Söderhamn: högst 10,2 öre och lägst 3,4 öre pr qv.-meter;

Hernösand: 1 öre pr qv.-aln;

Sundsvall: för ett qvarter 5 proc. af taxeringsvärdet samt i öfrigt $^1/_{20}$ öre pr qv.-fot;

Östersund: 1 kr. för bebyggd och 50 öre för obebyggd tomt;

Umeå: 1 öre pr qv.-meter;

Piteå: högst 8 sk. b:co och lägst 2 sk. 8 rst. b:co pr tomt.

Att döma af dessa uppgifter äro således tomtörena af de ofria tomterna i allmänhet temligen obetydliga.

I några städer utgå af de ofria tomterna *rekognitionsafgifter* vid köp. Så i

Stockholm: 30:de penning,

Kalmar: 1 öre pr qv.-fot,

Karlskrona: friskilling, 1 proc. af köpeskillingen, och

Göteborg: gårdaköpsafgift, 1 proc. af köpeskillingen för tomtens åbyggnader.

Några *särskilda utskylder och besvär* till städerna, med undantag för tomtören, synas, såvidt uppgift derom lemnats, icke åligga de ofria tomterna till skilnad från de fria. På sätt nyss här ofvan blifvit antydt, synes icke heller innehafvet af de ofria tomterna i allmänhet bundet vid vilkor om skyldighet att hålla desamma bebygda. Bestämmelser i sådant syfte åberopas endast för 3 städer, nämligen:

Gefle: bebygges ej tomt inom två år från upplåtelsen, utgör denna ej hinder för staden att utan ersättning för inbetalda tomtören eller på tomten nedlagdt arbete återtaga tomten eller upplåta den till annan person;

Söderhamn: enligt af stadsfullmäktige åren 1877 och 1885 fattade beslut upplåtes tomt med skyldighet för innehafvaren att inom 3 år från den dag beslutet om upplåtelsen vunnit laga kraft bebygga tomten i enlighet med af byggnadsnämnden godkänd plan äfvensom att sedermera hålla densamma bebygd samt i händelse af eldsvåda inom 3 år efter det han blifvit i tillfälle att öfver tomten fritt disponera densamma återbygga, allt vid äfventyr att stadsfullmäktige, om de så för godt finna, kunna återtaga tomten;

Umeå: enligt åberopade handlingar, insända till 1852 års komité, innehades tomterna å den till stadens utvidgning afsatta jord under häfdvunnet vilkor att, der någon annan än jordegaren ville bebygga denna jord, egaren vore skyldig att, om ej godvillig öfverenskommelse träffades, emot lösen efter mätismanna ordom afträda jorden åt den som derpå ville bygga.

De städer, för hvilka, efter hvad ofvan är nämndt, *lösningsrätt* till ofri tomt uppgifvits ega rum, äro:

Sölvesborg: staden eger lösningsrätt till de ofria tomternas åbyggnader;

Ystad: de ofria tomterna äro upplåtna med skyldighet för innehafvarne att under vissa vilkor mot lösen efter värdering afstå desamma;

Göteborg: staden har förbehållit sig rätt att, då ofri tomt af innehafvaren öfverlåtes på annan än barn och arfvingar, tillösa sig besittningsrätten till tomten mot ersättning för derå gjorda förbättringar, hvilken ersättning i allmänhet ansetts böra uppgå till samma belopp som den köpeskilling, hvartill tomten med derå varande åbyggnader afyttrats från en innehafvare till en annan;

Söderhamn: genom stadsfullmäktiges år 1877 fattade beslut är i afseende å upplåtelse af ofria tomter bestämdt, att i händelse staden vid inträffande reglering skulle blifva i behof af sådan tomt, densamma skulle till staden återlemnas mot ersättning för derå nedlagda kostnader efter värdering af gode män;

Hernösand: kommer staden i behof af ofri tomt, är innehafvaren skyldig att afstå densamma emot lösen efter mätismanna ordom eller laga värdering af derå uppförda byggnader äfvensom ersättning för den kostnad, som blifvit använd för platsens försättande i det skick att den kunnat till byggnadstomt användas.

Efter hvad för kollegium är kändt tillämpas äfven i *Stockholm,* på grund af stadgande i 1636 års privilegier, ifrågavarande slags lösningsrätt.

Friköp af ofria tomter uppgifves endast förekomma i 3 städer och meddelas härom:

Karlskrona: friköpet — som egentligen synes utgöra aflösen af tomtörena — kan ske mot erläggande af tjugo gånger dessas belopp;

Göteborg: på grund af nådiga bref den 16 augusti 1836 och den 5 december 1856 kan friköp af behörigen reglerade tomter medgifvas; och

Hernösand: på grund af nådigt bref den 5 juli 1872 får ofri tomt friköpas för belopp, som uppkommer vid tomtöresafgiftens kapitalisering efter vid hvarje tillfälle fastställande räntefot.

Jemväl i *Stockholm* förekommer, efter hvad kollegium har sig bekant, friköp af sådana tomter, hvilka ej för stadens allmänna behof erfordras och dervid köpeskillingen för hvarje fall bestämmes af stadsfullmäktige.

I fråga om de *fria tomterna* å donationsjorden hafva meddelats de uppgifter, som innefattas i följande sammandrag:

Stadens namn.	Antal fria tomter.	Anmärkningar.
Sigtuna	47	
Södertelje	355	Åtskilliga af dem äro af staden under senare tid med eganderätt försålda.
Norrtelje	135	Fria på grund af 1625 års privilegier för staden.
Upsala	—	Antalet och grunden för innehafvet kan ej bestämdt angifvas.
Enköping	—	(Uppgift ej meddelad).
Eskilstuna	353	»Karl IX:s donation af år 1606 måste antagas hafva afsett fria tomter, då ju sjelfva ändamålet, stadsanläggningen, annars svårligen kunnat så hastigt uppnås som nu skedde.» Jemlikt förnyade nådiga reglementet för staden den 28 mars 1879 tillfaller tomt, som blifvit å den till stadens utvidgande anslagna jord intagen och bebygd, bebyggaren eller hans rättsinnehafvare med eganderätt.
Mariefred	91	Anses sjelfegande på grund af de för staden åren 1590 och 1605 utfärdade privilegier. De hafva fördelats genom vederbörligen fastställd landtmäteriförrättning, och hafva alla tomtegarne å sina tomter erhållit lagfart.
Trosa	185	Det antages, att denna jord strax efter donationen delats mellan dåvarande stadsinvånarne och sedan gått i arf och salu. Alla lagfarna.
Linköping	42	Någon rättslig grund för innehafvet synes ej förefinnas.
Norrköping	—	Alla tomterna äro fria, men antalet ej uppgifvet. Staden eger på grund af såväl 20:de punkten af Konung Gustaf II Adolfs bref af den 26 april 1620 som i senare tid meddelade nådiga beslut rätt att till enskilde med full eganderätt upplåta tomter å donationsjorden.
Söderköping	—	144 fria tomter finnas i staden, men huruvidt de äro belägna på kronodonationsjord, derom saknas upplysning.
Eksjö	134	De gamla tomterna förmodas hafva haft egenskap af fria alltifrån första upplåtelsen. — I senare tid genom stadens utvidgande tillkomna tomter inköpta från enskilde egare till de jordområden, der tomterna utlagts. Alla lagfarna.
Grenna	194	Alla anses innehafvas med eganderätt på grund af lagfart.

Stadens namn.	Antal fria tomter.	Anmärkningar.
Kalmar	1,064	Utgöras dels af sådana som år 1686 efter Kalmar gamla stads ödeläggelse och invånarnes öfverflyttning till nya staden uppläts till dem att fritt begagna m. fl., och dels af sådana som uppstått genom bebyggande af den enligt 1620 års privilegier sjelfegande jorden m. m.
Vestervik	549	Grunden för sjelfegandeegenskapen kan i saknad af urkunder från äldsta tider ej angifvas. Hafva emellertid från urminnes tider ansetts fria.
Vimmerby	—	Antalet ej uppgifvet. Den fria naturen får tillskrifvas uråldrig häfd.
Karlshamn	570	Hafva städse ansetts såsom fria, och den enskildes eganderätt är med lagfart befäst. Den sannolika rättsgrunden torde vara att söka uti upplåtelser dels före och dels efter jordens donerande, hvilka upplåtelser blifvit i sammanhang med stadsplanens ordnande behörigen stadfästa.
Sölvesborg	142	Grunden för den sedan längre tid tillbaka uppkomna enskilda eganderätten är icke känd.
Kristianstad	62	Härtill komma cirka 30 tomtdelar. Ifrågavarande tomter äro med full eganderätt afyttrade till enskilda, i de flesta fall på grund af dertill särskildt lemnade nådiga medgifvanden, men i några utan sådant, då den mark som sålts icke ostridigt haft donationsjordsnatur. Alla lagfarna.
Malmö	—	Antal ej uppgifvet. Upplåtna med eganderätt.
Ystad	—	181 st. fria tomter finnas i staden. Donationsegenskapen hos jorden omtvistad.
Halmstad	50	Upplåtna med full eganderätt på grund af nådigt bref den 26 oktober 1877.
Göteborg	1,465	Grunden för tomternas egenskap af sjelfegande är, med undantag för de tomter, som vid stadens grundläggning fördelats mellan dess förste bebyggare, samt det fåtal tomter, som kan hafva af kronan öfverlåtits på enskilda, att söka i stadens öfverlåtelse eller försäljning af tomt till enskild, vare sig i form af friköp eller genom vanlig försäljning till gängse pris. Bemyndigande i dessa hänseenden är staden meddeladt genom nådiga bref den 16 augusti 1836, den 5 december 1856 och den 23 juli 1886.
Kungelf	164	Härförutom del af en tomt. Antagligen blefvo dessa tomter vid stadens första grundläggning sjelfegande.

Stadens namn.	Antal fria tomter.	Anmärkningar.
Strömstad	252	Äro dels urgamla, upptagna vid stadens första bebyggande, dels utan ersättning upplåtna af magistrat och borgerskap på allmän rådstuga och dels under senare tid af stadsfullmäktige försålda.
Venersborg	486½	På grund af kongl. förklaringen den 1 februari 1644 har staden ansetts ega fritt disponera öfver densamma tillhöriga tomter inom det planlagda området. Till tomtförsäljningar under sistförflutna åren har dock nådigt tillstånd inhemtats.
Borås	444	Härjemte åtskilliga tomtplatser, hvilkas indelning ej ännu verkstälts. Tomterna af ålder sjelfegande; fasta eller lagfart å desamma städse meddelad.
Alingsås	91½	Lagfaras och intecknas såsom annan enskild egendom. Den enskilda eganderätten går så långt tillbaka i tiden, att grunden derför numera icke kan uppgifvas.
Åmål	149½	Eganderätten sedan urminnes tid erkänd såsom ostridig. Sedan långliga tider tillbaka beviljas å tomtköp lagfart.
Mariestad	192	
Lidköping	184 7/10	Grunden för eganderätten är numera okänd. Alla lagfarna. Några af dem i senare tid försålda af staden under full eganderätt.
Karlstad	157	Härjemte delar af 16 tomter. Annan grund för tomternas egenskap af sjelfegande kan icke med bestämdhet uppgifvas, än att fasta och lagfart å desamma städse plägat meddelas.
Kristinehamn	290½	Grunden för tomternas frihet är antagligen att söka deruti, att en hvar som ville i staden sig nedsätta och bebygga en tomt, dermed ansetts hafva blifvit egare till tomten med tillhörande jordegor och skog. Lagfart å och inteckning i tomterna har städse meddelats.
Askersund	186 11/12	
Nora	111	Sjelfegande på grund af laga fång och lagfart.
Lindesberg	—	Antal ej uppgifvet.
Vesterås	14	Häraf 11 försålda på grund af nådigt bref den 13 april 1886.
Arboga	—	Antalet har ej kunnat utrönas.

Stadens namn.	Antal fria tomter.	Anmärkningar.
Köping	107	All donerad jord har ända från donationens begynnelse befunnits i enskildes värjo och äfven från samma tid såsom enskild förvärfvad egendom behandlats vid lagfart.
Sala	216	Hafva alltid innehafts under full eganderätt, gått i handel samt lagfarits och intecknats såsom annan enskild egendom.
Säter	$98\frac{3}{4}$	Anses tillhöra innehafvarne med fullständig, ostridig eganderätt och har lagfart sedan urminnes tider meddelats.
Hudiksvall	163	Upplåtna med eganderätt på grund af nådiga brefvet den 19 mars 1880.
Söderhamn	254	Intill 1876 hafva tomter föryttrats till enskilde på grund af beslut af stadens äldste eller stadsfullmäktige.
Hernösand	232	Tomterna inom den äldsta stadsplanen betraktas numera såsom fria, ehuru någon laglig grund härför svårligen torde kunna anföras. Inom de nyare stadsdelarne hafva tomterna erhållit sin egenskap af sjelfegande antingen på grund deraf, att marken förut varit i enskild mans värjo, eller ock derigenom att staden jemlikt nådigt bref den 5 juli 1872 erhållit bemyndigande att försälja tomter af dessa områden.
Sundsvall	444	Härförutom delar af 43 tomter samt 14 hela och delar i 15 qvarter. Grunden för dessa tomters frihet säges endast vara den att de af staden på senare tider börjat att betraktas och behandlas såsom fria. Något medgifvande af Kongl. Maj:t kan icke åberopas såsom stöd för den enskilda eganderätten.
Summa	$9{,}676\frac{11}{30}$	

Af uppgifterna angående grunden för tomternas sjelfegande natur visar det sig, att man, der icke privilegier eller särskilda nådiga beslut kunnat åberopas såsom uttryckligt stöd för den privata eganderättens behörighet, i allmänhet endast hänvisat på det faktiska och häfdvunna förhållandet såsom uttryck för den uppfattning att enskildt eganderättsinnehaf till tomter inom stadsplan varit fullt försvarligt och med sakens natur förenligt.

De till städerna utgående *särskilda utskylder och onera* af de fria tomterna äro, så vidt uppgift derom meddelats, följande:

Södertelje: hus- och tomtskatt med 1 krona 25 öre pro mille af taxeringsvärdet såsom aflösen för åtskilliga besvär, jemlikt likställighetsöfverenskommelse;

Eskilstuna: gaturenhållning äfvensom, på grund af likställighetsförening, årlig afgift till stadskassan af 75 öre för hvarje 1,000 kronors taxeringsvärde såsom aflösen för dittillsvarande särskilda onera;

Mariefred: gatuunderhållsskyldighet;

Eksjö: endast kommunalskatt;

Vestervik: för tomterna på malmarna tomtören med 25 öre årligen, äfvensom för all försåld fastighet stadens friskilling med 1 proc. af köpesumman;

Vimmerby: tomtören till ej angifvet belopp;

Karlshamn: gaturenhållning och gatuunderhåll;

Sölvesborg: tomtöresafgift med 16 kronor för hel tomt;

Kristianstad: skyldighet att underhålla angränsande gatudelar;

Malmö: skyldighet att bekosta anläggning af gata.

Halmstad: för 35 försålda tomter en efter hand i 50 år stigande tomtöresafgift, beräknad efter 5 proc. af tomternas i viss progression fastställda värden, så att tomtören för bebygda tomter beräknas under de 10 första åren efter ett värde af 700 kronor, under derpå följande 10 år efter 1,400 kronor, under derpå följande 10 år efter 2,100 kronor, under derpå följande 10 år efter 2,800 kronor och derefter för alltid efter 3,500 kronor för hvarje tunnland, samt hälften för obebygd tomt;

Göteborg: tomtören till belopp, vexlande för olika stadsdelar och olika klasser af tomter; derjemte gårdaköpsafgift med 1 proc. af köpeskillingen;

Strömstad: endast tomtören, vexlande efter tomternas storlek från 25 öre till — för en tomt — 10 kronor;

Venersborg: gaturenhållning och snöskottning; hvarjemte husegarne bestrida aflöning åt stadens sotare;

Borås: inga årliga afgifter, men vid köp och byte har af ålder utgjorts 30:e-penning, numera bestämd att utgå för köp med 3 proc. af köpeskillingen;

Alingsås: gaturenhållning;

Åmål: gaturenhållning samt vid köp 60:e-penning;

Mariestad: underhåll af en viss bro, gatuläggning, inqvartering samt aflöning af sotare;

Lidköping: väg- och brobyggnad samt gatuunderhåll;

Karlstad: jemlikt fastställd öfverenskommelse angående kommunalutskylders utgörande, grundskatt 2 kronor 25 öre för hvarje tusental kronor af taxeringsvärdet, så ock gaturenhållning;

Kristinehamn: inga utskylder, men inqvartering samt byggnad och underhåll af gator och vägar;

Askersund: tomtören med 12 öre för hvarje;

Nora: väghållning och tomtöre till ett belopp af 22 kronor 59 öre för alla tomterna;

Arboga: inga utskylder eller besvär;

Köping: gatuskatt;

Sala: endast gatuunderhåll;

Säter: väg- och tomtafgift;

Hudiksvall: tomtören, 6 öre pr 10 qv.-meter.

Såsom särskildt egendomliga förhållanden i fråga om de fria tomterna torde böra anmärkas, att vid försäljning af en del sådana i *Halmstad* åt staden förbehållits rätt att vid uppgörande af förslag till ny stadsplan kostnadsfritt af tomterna taga den jord, som staden ansåge nödig för utläggning och rätning af gator och vägar; samt att vid försäljning af tomter i *Hudiksvall* föreskrifvits skyldighet för köparen att inom fyra år efter tiden för upplåtelsen hafva tomten bebygd samt i händelse af eldsvåda inom fyra år efter det köparen kommit i tillfälle att öfver tomten fritt förfoga densamma åter bebygga, allt vid äfventyr att tomten eljest blefve å offentlig auktion för egarens räkning till den mestbjudande försåld.

Inom stadsplanen förekomma slutligen dels åtskilliga områden, som äro upplåtna för *diverse särskilda ändamål,* såsom till jernvägslinier, upplagsplatser m. m., dels ock egor, hvilka först genom nyare reglering blifvit intagna uti stadsplan och, då denna nya stadsplan ännu icke genomförts, icke för närvarande disponeras för gator och tomter utan fortfarande begagnas för jordbruk eller annat för stadsplaneregleringen främmande ändamål.

Såsom redan i det föregående är vidrördt, faller den allra största delen af donationsjorden *utom* stadsplanerna. I fråga om användningen af denna del har man till en början att uppmärksamma den gamla formen,

jordens *fördelning på tomterna* i staden. Denna fördelningsform synes numera qvarstå endast uti tolf städer, hvilka hafva sin donationsjord delvis disponerad på detta sätt, hvarvid tillika är att märka, att då beträffande åtskilliga af dessa städer de på tomter utdelade egolotter icke blott äro med tomterna oskiljaktigt förenade utan jemväl och i följd häraf gemensamt med tomterna utgjort föremål för lagfart och inteckning, berörda egolotter synas hafva betraktats såsom de der under eganderätt tillhörde vederbörande tomtinnehafvare, hvarför dessa områden i uppgifterna redovisats under den här nedan omförmälda kategori, som upptager den i enskild värjo komna donationsjorden. I betraktande häraf och då, på sätt af nedan intagna uppgifter angående den i enskild värjo komna donationsjorden torde framgå, i flere andra städer, der fördelning af donationsjorden på tomterna ursprungligen varit gällande, jordlotterna just till följd häraf kommit att betraktas såsom enskild egendom, synes kunna med allt skäl sägas, att denna dispositionsform faktiskt i vidsträckt omfattning befrämjat den abalienation, som donationsurkunderna velat förekomma.

Fördelad mellan borgerskapets medlemmar eller eljest anslagen borgerskapet är numera endast en mycket ringa del af donationsjorden, och hvad i sådant afseende återstår lärer jemväl vara föremål för indragning. Endast i åtta städer synes numera återstå någon jord på detta sätt disponerad.

På några ställen uppgifves den på borgerskapet ursprungligen fördelade jorden hafva, likasom annorstädes den på tomterna utskiftade, öfvergått i enskild värjo, så att den kommit att betraktas såsom innehafvarnes egen tillhörighet, och kan således äfven denna dispositionsform, ehuru visserligen endast i ringare omfattning, sägas hafva befordrat jordens förryckande från det med donationen afsedda ändamål att gagna staden i gemen.

Af donationsjorden uppgifvas vara upplåtna:

till kyrkor och fromma stiftelser eller allmänna inrättningar: inom 27 städer några obetydliga områden;

till ecklesiastik- och skolstaternas aflöning: inom 40 städer likaledes egor af i allmänhet föga betydande omfattning;

till aflöning åt städernas magistratspersoner eller andra municipala funktionärer: numera — efter det dylika löningsjordar blifvit på öfriga ställen vid nyare löneregleringar indragna till respektive stadskassor — endast inom 21 städer jordområden, äfven de af i allmänhet ringa areal; och

till skjutsningsbestyret och andra allmänna besvär: inom 4 städer några äfvenledes obetydliga områden.

Betydliga äro deremot de delar af donationsjorden, hvilka äro bibehållna under städernas egen disposition och tillgodogöras genom *utarrendering* för vederbörande stadskassors räkning. Åtminstone 60 städer hafva sålunda mer eller mindre ansenliga delar af sin donationsjord på detta sätt disponerade: arealen, så vidt den kunnat uppgifvas, varierar emellan högst ungefär 1,100 hektar (Eksjö) och lägst 13 hektar (Arboga). Härförutom hafva åtskilliga städer under sin omedelbara disposition icke obetydliga skogs- och betesmarker, från hvilka afsevärda inkomster härflyta. I fråga om beloppet af ej mindre dessa inkomster än äfven dem, som upphemtas genom utarrendering af nyssberörda jordområden, får kollegium hänvisa till sammandraget under afd. VI här nedan.

Betydande äro jemväl de delar af donationsjorden utom stadsplan, hvilka befinna sig *i enskild värjo.* För upplysning om, i hvilken omfattning ett dylikt enskildt besittningsförhållande beträffande de olika städerna är för handen, får kollegium hänvisa till nedan intagna sammandrag af vederbörande städers uppgifter, dervid anmärkningsvis äfven upptagits det väsentliga af hvad som meddelats rörande innehafvets första uppkomst och den rätt, egande- eller nyttjande-, som faktiskt har ansetts vara med detsamma förenad.

A. *Städer, inom hvilka icke något afsevärdt afhändande af donationsjord förekommit:*

Öregrund,
Östhammar,

Upsala,
Nyköping,
Linköping,
Norrköping,
Söderköping,
Skeninge (den afhända jorden återvunnen genom rättegång),
Jönköping,
Vexjö,
Borgholm,
Karlskrona,
Karlshamn,
Kristianstad,
Simrishamn,
Malmö,
Landskrona,
Helsingborg,
Göteborg,
Marstrand,
Ulricehamn,
Sköfde,
Arboga,
Gefle.

Summa 24 städer.

B. *Städer, hvilkas donationsjord i mer eller mindre afsevärd omfattning kommit i enskildes hand:*

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Sigtuna	—	Areal ej uppgifven. Lagfart å jorden meddelad.
Södertelje	—	Arealen uppgifven till omkring 1,100 hektar, men har härvid tagits i betraktande hela stadsjorden, hvaraf endast en del anses vara ostridig donationsjord. Hvad å denna del belöper af nyssnämnda areal är ej uppgifvet. Jorden innehafves med af lagfart bekräftad eganderätt och är för närvarande intecknad för omkring 765,000 kronor.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Norrtelje	205	Grunden för innehafvet kan ej alltid afgöras. I många fall har magistraten upplåtit ouppodlade områden för besittning mot afgift och »med vilkor i öfrigt som stadens privilegier förmå och innehålla», hvarefter dessa områden gått i arf och köp samt jemväl understundom varit föremål för lagfart, hvaremellertid äfven obehöriga inkräktningar förekommit. — Stadsfullmäktige anse det icke lida tvifvel, att innehafvarne endast ega nyttjanderätt.
Enköping	50	Området utgöres af de s. k. Humlegårdarne och Myrtegarne. De förra uppgifvas hafva tillkommit genom utdelning af mark bland borgerskapet för befrämjande af humleodling och Myrtegarne genom upplåtande af mark under frihetsår till deltagare i ett visst vattenafledningsföretag. Sedermera hafva dessa lotter icke till staden återlemnats utan bibehållits af sine brukare och öfvergått till deras rättsinnehafvare. Få emellertid hvarken lagfaras eller intecknas. Åtgärder numera vidtagna för jordens återvinning till staden.
Eskilstuna	30	Jorden synes från början varit delad mellan stadstomterna. Sedan urminnes tider hafva lotterna gått i köp samt lagfarits och intecknats såsom annan enskild egendom.
Strengnäs	340	Jorden, som innehafves under full eganderätt och alltså kan lagfaras och intecknas, är förvärfvad från staden genom köp.
Torshälla	—	Om arealen saknas upplysning. Åtminstone sedan omkring år 1820 har rådstufvurätten meddelat lagfart å och inteckning i donationsjorden. Under hvilka förhållanden sådant från början skett är obekant. För närvarande ega alla enskilde innehafvare af donationsjord lagfart å sina lotter. Tomtplatser å en del af donationsjorden hafva i senare tid af staden upplåtits med full eganderätt, men beträffande den öfriga jorden anse stadsfullmäktige de enskilde innehafvarne sakna dylik rätt.
Mariefred	1,480	Hela denna jord säges vara till enskilda personer upplåten med eganderätt »på grund af donationsbref», hvilka så tolkats, att dylik upplåtelse skulle vara tillåten. Till vidare stöd för behörigheten af innehafvet åberopas åtskilliga delningsförrättningar.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Trosa	230	En del af denna jord har från början varit anslagen till stadens borgerskap men sedan lång tid befunnit sig i enskilda händer. Den öfriga delen antages hafva strax efter donationen delats mellan de dåvarande stadsinvånarne, hvarefter lotterna gått i arf och köp. Alla de enskilde jordinnehafvarne hafva hvar å sin lott erhållit lagfart.
Vadstena	—	Säker uppgift angående arealen kan ej meddelas, men den antages till omkring 300 hektar. Hithörande områden hafva förr utgjort s. k. borgarjord som innehafvarne företagit sig att åren 1824—1826 utan stadens medgifvande sins emellan skifta. Rättegångar om återvinning till staden af denna jord pågå.
Eksjö	695	Det anses högst antagligt, att en del af jorden i äldre tider frångått staden genom s. k. intag, hvarå sedermera med åberopande af gammal häfd innehafvaren sökt och erhållit fastebref, samt att frivillig försäljning varit det vanligaste sättet, på hvilket jorden blifvit staden afhänd. Sådan försäljning anses hafva i äldre tider egt rum i betydande omfattning. Fasta eller lagfart å och inteckning i jorden meddelad.
Grenna	325	Jorden, som ursprungligen varit fördelad på stadstomterna men sannolikt tidigt blifvit skild från dessa, innehafves »på grund af lagfart».
Kalmar	110	Enligt uppgiften skall denna jord innehafvas med eganderätt och afse dels den enligt 1620 års privilegier sjelfegande jorden, eller den som genom en år 1709 verkställd skattläggning ansetts hafva erhållit samma natur som den sjelfegande, dels ock åtskilliga intagor å utmarken, hvilka genom en af Kongl. Maj:t år 1775 fastställd förening tillagts innehafvarne. »Under årens lopp hafva dock sedan 1775 intagor och uppodlingar dels med och dels utan tillstånd blifvit gjorda och skatte- eller sjelfegande jorden genom laga stånd och fasta förökats.»
Vestervik	—	Arealen kan ej uppgifvas. Betydliga egor hafva af ålder innehafts såsom arf och egen jord. Å utmarken hafva områden upplåtits för odling efter utsyning. Ända från äldsta tider har lagfart beviljats å intagor på stadsjorden. Under senare tider förekomma ofta perpetuella arrendeupplåtelser.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Vimmerby	1,240	Innehafves enligt magistratens uppgift »på grund af fång, som innefatta upplåtelse under eganderätt». Stadsfullmäktige antaga, att den enskilda besittningen i allmänhet uppkommit derigenom, att de s. k. borgaretunnlanden behållits såsom arf och eget gods. Fasta eller lagfart har sedan länge beviljats vederbörande enskilde, men i lagfartsbevisen inrymmes förbehåll om »Kongl. Maj:ts och kronans samt stadens rätt».
Sölvesborg	145	Innehafves enligt magistratens uppgift med eganrätt. Grunden härför är icke känd.
Ystad	—	Arealen uppgifven till omkring 150 hektar, utgörande den s. k. gårdejorden, men donationsegenskapen hos detta område är omtvistad. Innehafvet af nämnda s. k. gårdejord, å hvilken lagfart alltsedan år 1817 skall hafva meddelats, uppgifves härröra utaf en år 1758 jemlikt borgerskapets beslut verkställd fördelning af jorden på stadens bebygda gårdar.
Halmstad	—	Ganska betydliga delar af donationsjorden — arealen upptagen till omkring 475 hektar, ehuru ej med visshet kan sägas att alltsammans är donationsjord — uppgifvas hafva frångått staden. Dessa jordar hafva under en mycket lång följd af år gått i arf och köp, och flertalet innehafvare hafva jemväl å sina områden fasta eller lagfart. Beträffande en del af hithörande jord har det enskilda innehafvet först uppkommit af en genom Landshöfdinge-Embetets utslag år 1806 anbefald fördelning på tomterna i staden.
Varberg	—	Uppgift om arealen har ej kunnat meddelas. Det enskilda innehafvet omfattar emellertid större delen af utmarken, hvilken jemlikt år 1809 af staden fattadt beslut blifvit på tomterna utskiftad. Utmarkslotterna lagfaras och intecknas tillsammans med dessa.
Kungelf	75	Utgöres af åkrar och intagor. Jorden anses sjelfegande. Innehafvet hvad angår åkrarna antages hafva uppkommit genom jordens fördelning borgarene emellan, hvarefter en del jordlotter öfverlåtits till icke-borgare. Intagorna skola hafva skett med stadens begifvande.
Strömstad	50	En del af jorden har fordom varit indelad på tomter, men dessa egolotter hafva för länge sedan särskildt för sig gjorts till föremål för öfverlåtelse såsom enskild egendom. I öfrigt grundas innehafvet å af magistraten gjorda upplåtelser. — Af uppgifterna framgår ej huruvida sistnämnda del af donationsjorden besittes med egande- eller nyttjanderätt.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Venersborg	520	Enligt drätselkammarens uppgift innehafves jorden »under full eganderätt af enskilda, hvilkas fång dertill allmänneligen blifvit med lagfart bekräftade.» Kammaren anser emellertid sannolikt att staden ännu eger befogenhet till återvinning af åtskilliga områden, som ännu befinna sig i enskild ego.
Borås	—	Arealen uppgifven till 520 hektar, men som donationsjorden icke kan särskiljas från egorna till ett staden enskildt tillhörande hemman, är ovisst hvad af denna areal belöper på donationsjorden. Den enskilda eganderätten hvilar på grundvalen af gammal häfd. Lagfart å och inteckning i jorden städse meddelad. Hvad angår den del af området, som tagits i anspråk för uppförande af byggnader, verk och inrättningar, anses den enskilda eganderätten ega stöd i sjelfva donationsurkundernas innehåll.
Alingsås	—	Uppgiften, som beträffande inegojorden upptager en areal af 455 hektar, synes afse hela stadsjorden, hvaraf endast en del är donationsjord. Inegojorden säges innehafvas under full eganderätt och har lagfart derå och inteckning deri alltsedan år 1791 obehindradt meddelats. Abalienationen, som emellertid af stadsmyndigheterna anses obehörig, tillskrifves den s. k. manufaktursocieteten, hvilken på grund af sin privilegierade ställning, den der upphäfdes år 1766, skall hafva slagit under sig den på borgerskapet förut indelade donationsjorden. Skogsmarken skiftad på tomterna samt gemensamt med dem lagfaren och intecknad. Ett af de donerade hemmanen af staden försåldt.
Åmål	1,035	Innehafvet anses härröra af jordens fördelning emellan borgerskapet eller på tomterna. Ur den nyttjanderätt, som med denna fördelning afsetts, har så småningom utvecklat sig ett med lagfart bekräftadt eganderättsförhållande.
Mariestad	1,130	Utgöres af dels å utmarken upptagna odlingar, hvilka innehafvarne jemlikt konung Karl IX:s bref år 1609 tillförsäkrats att oqvaldt behålla, och dels den på tomterna förr indelade jorden, hvilken på grund af 1852 års nådiga bref, hvarigenom densamma förklarats kunna gå i köp och salu tomtegare emellan, anses utgöra föremål för enskild eganderätt.
Lidköping	30	Innehafves, enligt stadsfullmäktiges uppgift, med eganderätt.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Hjo	—	Arealen uppgifven till 650 hektar, men afser denna uppgift stadsjorden i allmänhet, och kan ej utredas hvad deraf belöper på donationsjorden. De enskilde jordinnehafvarne hafva till större delen erhållit fasta eller lagfart å sina lotter, hvilka af stadsmyndigheterna anses innehafda med full eganderätt.
Falköping	45	Innehafvet härrör dels af laga skifte å stadsegorna, dervid äfven donationshemmanen beräknats i vederlag, och dels af utmarkens fördelning på stadens tomter. Magistraten påpekar, att åtminstone ett stort antal af de enskilde jordinnehafvarne vid jordens förvärfvande haft sig bekant densammas egenskap af donerad och sålunda icke kunna anses innehafva jorden i god tro.
Karlstad	1,320	Genom åren 1787—1792 verkställd förrättning skiftades jorden på stadens tomter, med vilkor att den icke finge från tomterna skiljas men i öfrigt skulle anses »såsom all annor lag- och välfången egendom». Till följd häraf och då genom senare meddelade nådiga beslut medgifvits att jordlotterna finge gå i köp, äfven icke tomtegare emellan, innehafvas jordlotterna med anspråk på eganderätt. Lagfart har sedan äldre tider å lotterna meddelats. Stadsfullmäktige anse emellertid eganderätt icke tillkomma jordinnehafvarne.
Kristinehamn	—	Af den utom stadsplanen belägna donationsjorden, hvars areal utgör omkring 1,930 hektar, har sedan gammalt största delen varit skiftad på byggnadstomterna, ehuru genom senare nådigt beslut medgifvits jordens skiljande från dessa. Denna jord besittes, efter hvad stadsfullmäktiges yttrande föranleder, af innehafvarne med anspråk på eganderätt; och har lagfart å och inteckning i jorden beviljats.
Örebro	715	Utgöres hufvudsakligen af på tomterna indelad s. k. sjettedelsjord. En här ej afsedd del af den så benämnda jorden återvunnen till staden genom rättegångar, och en annan del, utgörande tillsammans med öfrig af staden disponerad jord omkring 350 hektar, uppgifves vara till staden återlöst för omkring 140,000 kronor. Magistraten upplyser, att lagfart å sjettedelsjorden icke under de sista 60 åren meddelats utan tvärtom förklarats icke kunna beviljas.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Askersund	835	Utgöres dels af skogsmarken, hvilken blifvit åren 1806 och 1807 fördelad på tomterna med vilkor att derifrån ej få afyttras, och dels af annan jord, hvilken anses hafva blifvit vid stadens grundläggning bland stadsinvånarne delad och sedermera betraktad såsom sjelfegande, så att fasta och lagfart derå meddelats.
Nora	375	Innehafves under med lagfart bekräftad eganderätt. Två af de uppgifna donationshemmanens utmark har blifvit enligt formliga beslut af staden försåld.
Lindesberg	—	Arealen kan ej uppgifvas.
Vesterås	370	Innehafves med påstådd eganderätt på grund af fasta eller lagfart, ehuru behörig upplåtelse från första början, så vidt visadt blifvit, ej meddelad.
Köping	200	En del af jorden, jemlikt nådigt tillstånd, upplåten med den rätt som tillkommer innehafvare af ofri tomt. Den öfriga jorden anses redan före donationen varit under enskild nyttjanderätt och sedermera betraktad såsom innehafvarnes egendom, hvarå lagfart jemväl meddelats.
Sala	4,995	Utgöres af dels den på 160 bergsmanstomter förut indelade skogsmark, hvilken numera upphört att vara med tomterna förenad, dels ock för Sala Bergslags gemensamma räkning afsatt skog med derå till stort antal befintliga små lägenheter och intagor, till hvilka innehafvarne icke skola ega stadgad besittningsrätt. Om återvinning af såväl tomtjordarne som berörda gemensamma skogsmark har staden anhängiggjort rättegångar, deraf tre till stadens förmån afgjorts genom nådiga domar den 15 oktober 1895 och alla de öfriga fått hvila i afbidan på slutliga domen i nämnda tre mål. Med afseende å den utgång dessa vunnit, anses stadens rätt till hela området vara »ostridig».
Säter	650	Jorden är fördelad på tomterna och med dem oskiljaktigt förenad jemlikt nådig resolution den 12 mars 1762 samt anses af stadsmyndigheterna tillhöra innehafvarne med fullständig, ostridig eganderätt. Sedan urminnes tider har fasta eller lagfart meddelats å tomt »med tillydande kronodonationsjord och skog».
Hudiksvall	105	Innehafves med påstådd eganderätt samt har i de flesta fall lagfarits och intecknats. Jorden har kommit i enskild ego genom uppodling af rödjningsmark och, efter hvad magistraten meddelar, i allmänhet på grund af formliga, jemväl under eganderätt gjorda upplåtelser från stadens myndigheter.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Söderhamn	—	Arealen uppgifven till omkring 310 hektar, men afses här stadsjord i allmänhet. Af donationsjorden hafva magistraten och stadens äldste tid efter annan till enskilde upplåtit för evärdlig tid ganska stora arealer mot köpeskilling med eller utan vretskatt eller afgäld.
Hernösand	170	Utgöres af vretar, hvilka ursprungligen upptagits å den donerade utmarken. Tillstånd härtill af magistraten i äldre tider meddeladt. Vretarne lagfaras såsom enskild egendom.
Sundsvall	190	Så kallade kronolotter och vretar. Sedan äldre urkunder gått förlorade saknas bestämd upplysning, huru jorden kommit i enskildes ego. Vretarne antagas emellertid i många fall hafva upplåtits af stadens myndigheter, »stadens rätt dock förbehållen», hvarefter de sedermera gått i arf samt börjat betraktas såsom enskild egendom, hvarå jemväl lagfart efter hand meddelats. I några fall härrör dock innehafvet endast af inkräktning. Spridda mindre delar af vretområdet återvunna till staden genom rättegångar, afgjorda genom nådiga domar den 10 december 1889 och den 9 maj 1890. Stadsfullmäktige hålla före, att hela vretområdet rätteligen är stadens egendom, hvartill de enskilde således endast innehafva nyttjanderätt tills vidare.
Östersund	150	Utgöres af s. k. vret- och skogslotter, hvilka fordom varit på tomterna indelade och jemte dessa blifvit af Kongl. Maj:ts befallningshafvande upplåtna i sammanhang med burbrefs utfärdande. Sambandet med tomterna har numera, till följd af nådiga medgifvanden fullständigt upphört, och betraktas samtliga lotterna såsom enskild egendom samt lagfaras och intecknas.
Umeå	470	Innehafvet har ansetts innebära fullständig eganderätt så att lotterna lagfarits och intecknats. Det antages, att den odlade delen af donationsjorden strax efter stadens anläggning blifvit fördelad mellan borgerskapets medlemmar och såmedelst efter hand blifvit sjelfegande. Efter år 1714 och ända in på 1880-talet skola områden å den ouppodlade marken blifvit åt enskilde i och för odling upplåtna till full ego.
Luleå	590	Innehafvet grundas från början derå, att magistraten efter så kallad insyning för odling upplåtit områden, till hvilka de enskilde sedermera betraktats såsom egare och hvarå lagfart beviljats. Sedan år 1888 har emellertid lagfart på grund af insyning ej meddelats.

Stadens namn.	Areal i hektar.	Anmärkningar.
Piteå	565	Utgöres af 1:o) hela den så kallade mantalsjorden, hvilken antages hafva blifvit mellan de första borgarne fördelad, och 2:o) vissa delar af den så kallade nybruksjorden m. m., hvarå ända till de sista årtiondena magistraten meddelat upplåtelse af områden för odling. Lagfart å sålunda upplåtna områden likasom å mantalsjorden meddelad.
Haparanda	15	Utgöres af 11 lotter, hvilka på grund af stadsinvånarnes derom fattade beslut, fastställdt af Kongl. Maj:ts befallningshafvande den 31 oktober 1859, blifvit å offentlig auktion under full eganderätt försålda.
Summa	19,450	

Vid sammanställning af uppgifterna i anmärkningskolumnerna här ofvan visar det sig, att de enskildes innehaf af donationsjord utom stadsplan i stor omfattning härflutit från den enligt forna föreställningar fullt riktiga och lofgifna form för jordens disposition, som bestått i dess utdelning på tomterna eller på borgerskapets medlemmar, dervid den enskildes besittning fått med stadsmyndigheternas begifvande så småningom urarta till ett faktiskt eganderättsförhållande, der ej ett sådant redan från början ansetts vara behörigt och med donationsurkunderna förenligt. I öfrigt föranleda uppgifterna derhän, att städerna sjelfva i många andra fall formligen bortlåtit jorden till enskilde jemväl genom försäljning eller annorledes under eganderätt. Endast i undantagsfall har kunnat bestämdt påstås, att rent obehöriga inkräktningar grundlagt det första innehafvet och att detta icke heller sedermera blifvit från stadens sida erkändt såsom behörigt.

Med afseende härå och om nu angifna förhållanden må analogiskt tillämpas på de ganska talrika fall, då säker kännedom saknas om sättet för uppkomsten af den enskilda besittningen från början, torde abalienationen i sin allmänhet kunna sägas vara till största delen tillkommen genom städernas egna förvållanden eller åtgärder.

De särskilda *onera och utskylder*, som till vederbörande städer utgå af den i enskilda händer komna donationsjorden utom stadsplan, äro, såvidt uppgift derom meddelats, följande nämligen:

i *Sigtuna:* för en del af jorden årlig afrad;

i *Södertelje:* jordskatt enligt likställighetsöfverenskommelse med 1 krona 25 öre pro mille af taxeringsvärdet, i stället för jorden förut åliggande särskilda besvär;

i *Norrtelje:* inga;

i *Eskilstuna:* gaturenhållning samt, på grund af likställighetsförening, årlig afgift af 75 öre pro mille af taxeringsvärdet, såsom aflösen för dittills varande onera;

i *Strengnäs:* inga;

i *Trosa:* inga;

i *Vimmerby:* egoskatt, för år 1894 uppgående till sammanlagdt 474 kronor 98 öre;

i *Sölvesborg:* inga;

i *Halmstad:* enligt reglering af kommunala fastighetsonera derstädes jordskatt af 2 kronor för inegojord och 1 krona för utmark, allt på hvarje 1,000 kronors taxeringsvärde;

i *Kungelf:* åkerjordspenningar, 75 öre för hvarje af 277 åkrar samt inqvarteringspenningar med 20 öre för hvarje sådan; för intagor årliga afgifter;

i *Strömstad:* skjutsningsskyldighet af vissa jordinnehafvare;

i *Venersborg:* inga;

i *Alingsås:* inga;

i *Mariestad:* för en del af jorden väghållning, tionde till kyrkan och möjligen blifvande bidrag till skjutsningsanstalten;

i *Hjo:* sommar- och vinterväghållning samt dagsverksskyldighet;

i *Karlstad:* grundskatt för jordbruksfastighet med 4 kronor 50 öre pro mille af taxeringsvärdet samt väghåll;

i *Kristinehamn:* särskildt bidrag till fattigvården;

i *Askersund:* inga;

i *Nora:* vretskatt tillsammans 111 kronor 39 öre samt vägunderhåll;

i *Lindesberg:* inga;

i *Vesterås:* inga;

i *Köping:* inga;

i *Sala:* tomtören, tillsammans omkring 90 kronor;

i *Hudiksvall:* jordskatt m. m., tillsammans 5 kronor 80 öre per hektar;

i *Söderhamn:* vretskatt, tillsammans omkring 850 kronor;

i *Hernösand:* 75 öre per tunnland;

i *Östersund:* jordskatt med 2 kronor 25 öre för hvarje s. k. vretlott och 1 krona för hvarje s. k. skogslott;

i *Umeå:* vretpenningar eller jordskatt högst 6 kronor och lägst 50 öre per hektar;

i *Luleå:* jordskatt med 50 öre per tunnland;

i *Piteå:* jordskatt, 75 öre per tunnland för en viss del af jorden och för den öfriga delen, hvilken anses utgöra 3 mantal, 24 kronor per mantal; samt

i *Haparanda:* afgäld med $^1/_4$ tunna korn för hvarje af 11 lotter.

Slutligen förekomma utom stadsplan donationsjordområden, hvilka *disponeras på åtskilliga andra sätt* än de här ofvan angifna, hufvudsakligen för stadens egna ändamål, hvartill i främsta rummet höra för flere städer betydliga skogsområden och vidare grustag, vägar, parkanläggningar, marknads-, upplags- och lastplatser m. m., hvarjemte kollegium hit hänför enstaka egoområden, som blifvit antingen genom expropriation för allmänt ändamål eller eljest med behörigt tillstånd afyttrade. Någon närmare redogörelse för hithörande förhållanden torde icke vara af nöden.

VI.

Om beloppet och beskaffenheten af *städernas inkomster af donationsjorden* äro meddelade de uppgifter, som innefattas i nedan följande tabell; afseende de deri upptagna poster, hvilka afrundats till jemna tiotal kronor, i allmänhet inkomsterna sådana de utgått under år 1894.

För jemförelses skull angifves vid hvarje stads namn inom parentes den areal i hektar, som enligt tabellen uti afd. III här ofvan upptagits såsom säker donationsjord, dervid dock anmärkes, att vederbörande ansett sig oförhindrade upptaga en bestämd inkomst af donationsjorden oaktadt dennas särskiljande från annan jord flerestädes förklarats icke vara möjligt, och att det icke låter sig utredas, huru mycket af uppgifna inkomsten skall anses belöpa på den till arealen med visshet kända jorden i det fall att inkomsten afser äfven andra egor, om hvilkas donationsegenskap osäkerhet förekommer.

Stadens namn.	Tomtören eller grundlega Kr.	Egoskatt, jordskatt, vretpenningar eller dylikt. Kr.	Arrendemedel Kr.	Skogsmedel Kr.	Mulbetsafgifter Kr.	Diverse eller obestämda titlar Kr.	Summa Kr.	Anmärkningar.
1. Stockholm	—	—	—	—	—	—	—	(Uppgift ej meddelad.)
2. Sigtuna (150)	—	—	680	—	—	—	680	
3. Öregrund (75)	—	—	—	—	—	—	—	Hela donationsjorden disponerad magistraten på lön.
4. Södertelje (200)	—	—	—	—	—	—	—	Uppgifna inkomsten, 2,340 kronor, afser hela stadsjorden, dock icke den som innehafves af enskilde.
5. Norrtelje (425).....	—	—	—	—	—	1,190	1,190	
6. Östhammar (95)	—	—	1,820	—	—	—	1,820	
7. Upsala (325).....	—	—	11,350	—	—	—	11,350	
8. Enköping (835)	—	—	—	—	—	13,000	13,000	
9. Nyköping (485)	—	—	1,385	700	—	—	2,085	

Stadens namn.	Tomtören eller grundlega Kr.	Egoskatt, jordskatt, vretpenningar eller dylikt. Kr.	Arrendemedel Kr.	Skogsmedel Kr.	Mulbetsafgifter Kr.	Diverse eller obestämda titlar Kr.	Summa Kr.	Anmärkningar.
10. Eskiltuna (260)	—	—	3,770	—	—	—	3,770	Arrende af vattenverk upptaget efter afdrag af driftkostnader samt ränta och amortering å anläggningskapitalet.
11. Strengnäs (680)	—	—	1,010	—	—	—	1,010	Härtill komma ej uppgifna skogsmedel.
12. Torshälla (495)	80	—	360	—	—	—	440	
13. Mariefred (1,515)	—	—	—	—	—	—	—	Inga inkomster utöfver vanliga kommunalutskylder.
14. Trosa (380)	—	—	1,230	—	—	—	1,230	
15. Linköping (280)	—	—	—	—	—	8,800	8,800	
16. Norrköping (345)	—	—	15,200	—	—	—	15,200	
17. Söderköping (305)	—	—	—	—	—	—	—	Uppgifna inkomsten, 4,560 kronor, afser hela stadsjorden, hvaraf icke allt anses doneradt.
18. Vadstena	—	—	2,210	—	—	—	2,210	
19. Skeninge (425)	—	—	3,460	—	—	—	3,460	
20. Jönköping (210)	—	—	4,400	—	—	—	4,400	
21. Eksjö (1,940)	—	—	3,500	4,000	600	—	8,100	
22. Grenna (405)	—	—	760	—	—	90	850	Motstående 90 kronor utgöras af »planpenningar och intägter».
23. Vexjö (435)	—	—	—	—	—	3,600	3,600	Härförutom inkomster af vedhygge och skogsfång.
24. Kalmar (735)	—	—	—	—	—	10,460	10,460	Arrendeafgifter, tomtören, ladu- och lyckepenninningar m. m. Beloppen för hvarje titel ej specificerade.
25. Vestervik (385)	—	—	—	—	—	6,950	6,950	
26. Vimmerby (2,305)	110	470	3,340	14,080	—	—	18,000	
27. Borgholm (65)	1,030	—	—	—	80	—	1,110	
28. Karlskrona (680)	5,210	—	8,130	2,000	—	—	15,340	I tomtöresbeloppet ingå äfven åtskilliga planhyror. Bland skogsmedlen äfven inkomst af hö och bete.

Stadens namn.	Tomtören eller grundlega	Egoskatt, jordskatt, vretpenningar eller dylikt.	Arrendemedel	Skogsmedel	Mulbetsafgifter	Diverse eller obestämda titlar	Summa	Anmärkningar.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
29. Karlshamn (315)	—	—	4,080	300	—	—	4,380	
30. Sölvesborg (815)	—	750	1,470	3,000	970	—	6,190	I arrendemedlen ingå äfven tomtören till ej uppgifvet belopp.
31. Kristianstad (890)	—	—	26,950	—	—	—	26,950	
32. Simrishamn (195)	—	—	—	—	—	11,610	11,610	
33. Malmö (340)	9,650	—	26,350	—	—	—	36,000	
34. Landskrona	—	—	11,710	—	—	—	11,710	
35. Ystad (800)	—	—	—	—	—	13,270	13,270	Olika meningar om jordens donationsegenskap.
36. Helsingborg (25)	—	—	640	—	—	—	640	Härförutom upptages ränta å köpeskillingar för försålda tomter med 1,550 kronor.
37. Halmstad (410)	—	—	—	—	—	4,630	4,630	
38. Varberg	—	—	—	—	—	—	—	I anseende till svårigheten af donationsjordens särskiljande från andra stadsegor har uppgift i hithörande hänseende icke kunnat lemnas.
39. Göteborg (1,385)	10,520	—	10,170	—	—	—	20,690	Härförutom upptagas dels ersättning för indragna räntor, äfvensom skogsräntor med tillsammans 4,120 kronor och dels omkring 200,000 kronor såsom inkomst af donationsjorden i »mera vidsträckt bemärkelse», dock med anmärkning att sistnämnda inkomst hufvudsakligen härflyter af sådana anordningar, som staden af egna medel påkostat.
40. Marstrand (630)	890	—	5,030	—	290	—	6,210	
41. Kungelf (730)	—	—	8,620	—	—	—	8,620	
42. Strömstad (420)	660	—	850	—	330	100	1,940	
43. Venersborg (1,420)	—	—	—	—	—	4,410	4,410	

Stadens namn.	Tomtören eller grundlega	Egoskatt, jordskatt, vretpenningar eller dylikt.	Arrendemedel	Skogsmedel	Mulbetsafgifter	Diverse eller obestämda titlar	Summa	Anmärkningar.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	
44. Borås	—	—	2,000	—	—	1,290	3,290	I detta belopp ingår ej inkomst af tomtförsäljning och dylikt. Trettiondepenning vid tomtköp i annat sammanhang uppgifven till 9,000 kronor för ett år.
45. Ulricehamn (35)	—	—	—	—	—	—	—	Jorden disponeras till boställe åt borgmästaren.
46. Alingsås (250)	—	—	—	—	—	—	—	Ingen inkomst utöfver kommunalskatten.
47. Åmål (1,535)	340	—	2,300	—	—	2,000	4,640	
48. Mariestad (1,265)	—	—	1,580	—	—	—	1,580	Härtill kommer hvad som utgår i prestlönebidrag, kommunalskatt, gatuunderhåll o. s. v.
49. Lidköping	—	—	2,060	—	—	—	2,060	Skogsmedel, omkring 8,850 kronor, tillfalla tomtegarne.
50. Hjo	—	—	1,350	—	—	—	1,350	
51. Sköfde (40)	—	—	800	—	—	—	800	
52. Falköping (85)	—	—	50	—	—	—	50	
53. Karlstad (1,760)	—	3,920	3,500	—	—	—	7,420	Motstående 3,920 kronor afse grundskatt för tomter, byggnadsplatser utom stadsplan och jordbruksfastighet. Härförutom upptages grundskatt af byggnader, tillsammans omkring 19,700 kronor.
54. Kristinehamn (1,965)	—	—	—	—	—	4,180	4,180	Af arrenden och hyror för inköpta eller eljest på senare tid förvärfvade andelar af donationsjorden med byggnader har staden dessutom en årlig inkomst af 5,100 kronor.
55. Örebro (1,225)	—	—	630	—	—	—	630	Härförutom 13,110 kronor i arrende för den s. k. sjettedelsjorden, som staden inlöst för ett belopp af omkring 144,000 kr.

Stadens namn.	Tomtören eller grundlega Kr.	Egoskatt, jordskatt, vretpenningar eller dylikt. Kr.	Arrendemedel Kr.	Skogsmedel Kr.	Mulbetsafgifter Kr.	Diverse eller obestämda titlar Kr.	Summa Kr.	Anmärkningar.
56. Askersund (895)	—	—	350	—	—	—	350	
57. Nora (515)	20	110	—	—	100	—	230	Härförutom bidrag till vägunderhåll och prestlön.
58. Lindesberg	—	—	50	—	—	—	50	
59. Vesterås (890)	—	—	5,740	—	—	—	5,740	Härjemte inkomst af platsafgifter vid lastageplatsen Borgås udde.
60. Arboga (240)	—	—	2,780	—	—	—	2,780	
61. Köping (635)	280	—	540	—	—	500	1,320	Härjemte upptages ersättning af statsverket för andel i donerad åkerskatt.
62. Sala (9,510)	80	—	5,750	—	—	—	5,830	
63. Säter (970)	—	—	—	—	—	—	—	(Uppgift saknas.)
64. Gefle (4,030)	10,650	—	22,310	—	—	16,630	49,590	Härförutom skogsmedel till årligen vexlande belopp.
65. Hudiksvall (835)	—	—	—	—	—	9,280	9,280	Häri ingå tomtören och kålhagsafgifter till ej specificerade belopp.
66. Söderhamn	7,180	850	10,520	—	—	26,950	45,500	
67. Hernösand (585)	1,060	350	2,470	—	70	—	3,950	
68. Sundsvall (2,070)	—	—	—	—	—	10,420	10,420	
69. Östersund (360)	—	—	—	—	—	700	700	Utgöres af tomtören och vretskatt, till belopp ej åtskilda.
70. Umeå (990)	—	—	—	—	—	—	—	(Upplysning saknas.)
71. Luleå (1255)	—	540	1,080	—	80	—	1,700	
72. Piteå (4,935)	—	—	—	2,500	—	4,570	7,070	Skogsmedlen upptagna efter medium för de sista 25 åren.
73. Haparanda (1,350)	—	—	2,850	—	—	—	2,850	
Summa	47,760	6,990	227,185	26,580	2,520	154,630	465,665	

VII.

I sammanhang med förestående utredning angående städernas donationsjordar, får kollegium, med föranledande af föreskriften i nådiga brefvet den 4 september 1896, här upptaga följande redogörelse för förhållandena med afseende å den åt *Arvika köping* af kronan förlänta jord.

Genom nådigt bref den 27 februari 1811 medgafs att, till befrämjande af landtmannanäringarnas uppkomst och trefnad i Vermland, der endast få och från hvarandra aflägsna städer funnes och hvarest svårigheten att afsätta hvad landtmannen kunde framalstra medtoge mycken tid, kostnad och möda, en köping finge anläggas vid Arvika på dertill föreslagen plats å hemmanet Solberga område; och förordnades, att ¼ mantal af nämnda hemman, hvilken hemmansdel beräknats gifva utrymme för omkring 200 större och mindre gårdstomter, skulle för en summa af 2,666 rdr 32 sk. banko för kronans räkning till köpingens anläggande inköpas.

Genom det för köpingen den 29 augusti 1843 i nåder fastställda reglemente bestämdes bland annat,

i § 18: att ansökning om erhållande af tomt till bebyggande och beboende skulle pröfvas af Kongl. Maj:ts befallningshafvande, sedan köpingens municipalstyrelse blifvit hörd;

i § 28: att tomt, som vid burbrefs utfärdande blefve invånare i köpingen tilldelad, skulle af honom vara inom två år derefter bebygd, dock att på ansökning ytterligare två års anstånd med bebyggandet kunde beviljas, men försummade »tomtegaren» hvad sålunda blifvit föreskrifvet, egde Kongl. Maj:ts befallningshafvande upplåta tomten åt annan till erhållande af tomt i köpingen berättigad person, som i sådant fall borde, efter mätismanna ordom, ersätta förre innehafvaren den å tomten nedlagda kostnad;

i § 29: att från den dag tomt till bebyggande upplätes innehafvaren deraf skulle för densamma till köpingens kassa erlägga fastställda tomtören — hvilka genom nådigt bref den 29 augusti 1843 förklarats böra utgöras af tomtegare som idkade borgerlig näring med 24 sk. banko

och af annan tomtegare med 1 rdr 16 sk. samma mynt, allt för hel tomt och i förhållande derefter för andel af sådan;

och *i § 30:* att innehafvare af tomt eller jord i köpingen icke finge densamma obebygd till annan person uthyra, förpanta eller försälja förr än han dertill hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande sökt och vunnit tillstånd, och skulle, der annorlunda skedde, öfverlåtelsen, förpantningen eller handeln vara ogild; samt att, på det okunnighet om föreskrifterna i sistberörda tre §§ icke måtte förebäras, i de tomtebref, som af Kongl. Maj:ts befallningshafvande meddelades dem, hvilka erhölle tomter i Arvika till bebyggande sig anvisade, innehållet af dessa §§ borde intagas.

Enligt vederbörande kommunalmyndigheters nu afgifna utredning omfattar förenämnda, till köpingens anläggning inköpta hemmansdel, hvilken i jordeboken finnes uppförd såsom ett särskildt kronohemman under enskild disposition, en areal af 28,8617 hektar; och utgöras för hemmanet till kronan grundskatt och rotering.

Af berörda egoareal är enligt åberopade utredning ett område af 20,4561 hektar beläget inom köpingens fastställda stadsplan, och disponeras deraf utaf köpingen sjelf, hufvudsakligen för gator, torg, allmänna platser och publika byggnader, tillsammans 7,7469 hektar, samt af enskilde såsom fria tomter återstoden 12,7092 hektar.

Till dessa tomter, för hvilka tomtören icke någonsin utgjorts, hafva vederbörande innehafvare städse antagits innehafva full eganderätt, hvadan ock fasta eller lagfart å dem alltjemt meddelats.

Af den utom stadsplanen belägna jorden, 8,4056 hektar, disponeras: af köpingen sjelf dels för gator och andra allmänna behof tillsammans 3,4469 hektar, dels såsom delar af byggnadstomter intagna i föreslagen ny stadsplan 0,3582 hektar; af statens jernvägar 3,4320 hektar samt af enskilde återstoden, deraf 0,9207 hektar såsom tomter, s. k. utlagsplatser, hvilka blifvit af köpingen försålda eller skänkta och hittills ansetts vara upplåtna med full eganderätt, och det öfriga under nyttjanderätt.

Efter det i senare tid tvekan yppats, huruvida köpingen vore befogad att med eganderätt upplåta de s. k. utlagsplatserna, gjordes å köpingens vägnar underdånig ansökning, att eganderätten till dessa platser, 13 till antalet, måtte, för att samma platser skulle kunna till byggnadsplatser åt enskilde indelas, till köpingen öfverlåtas; men sedan kollegium i infordradt underdånigt utlåtande erinrat, bland annat, att de ifrågavarande platserna låge inom den för köpingen fastställda rågång och således blifvit till köpingen upplåtna på samma vilkor som dess öfriga område samt det tillkomme Kongl. Maj:ts befallningshafvande att om

platsernas utdelning till byggnadsplatser förfoga, blef genom nådigt bref den 24 november 1882, med afseende å hvad kollegium sålunda anfört och i enlighet med dess hemställan, förklaradt, att ansökningen icke föranledde till vidare nådig åtgärd.

Sedan härefter en enskild person hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande gjort ansökning, att en viss af de s. k. utlagsplatserna måtte till sökanden för evärdelig ego och besittning samt till bebyggande och beboende upplåtas, har Kongl. Maj:ts befallningshafvande genom utslag den 18 april 1883, deremot talan ej fullföljts, sig utlåtit, att som enligt 1 § af de den 23 februari 1866 fastställda kommunalstadgar för Arvika köping nämnda köping utgjorde för sig en särskild kommun, hvars medlemmar egde att sjelfva, efter hvad desse stadgar närmare bestämde, vårda sina gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter, så vidt icke enligt gällande författningar det tillkomme offentlig embetsmyndighet att dem handhafva, alltså och då frågan om upplåtelse till sökanden af ifrågavarande s. k. utlagsplats vore en köpingens gemensamma hushållningsangelägenhet, derom kommunen egde i vederbörlig ordning besluta, funne Kongl. Maj:ts befallningshafvande sig icke kunna upptaga ansökningen till pröfning. Af detta utslag hafva kommunalmyndigheterna dragit den slutsats, att åtminstone köpingen hade full eganderätt till den förlänta jorden.

Af ifrågavarande jord uppgifves köpingen för närvarande hafva en inkomst af tillhopa omkring 235 kronor i platspenningar och afgifter för virkesupplag.

Den föreliggande frågan torde till en början böra betraktas med hänsyn till den ställning kronan såsom jordegare bör till densamma anses intaga.

Den gängse uppfattningen, att donationsjord är kronans jord, och att kronan således aldrig afsagt sig eganderätten dertill, synes visserligen icke ega sin riktighet i fråga om alla donationsjordarne, i det nämligen, på sätt i utredningen här ofvan anmärkts, kronan i åtskilliga fall måste anses hafva efterlåtit jemväl sin eganderätt till jorden; men sådana fall höra dock till undantagen, och eganderättsdonationerna, bortsedt från de få verkligt allodiala upplåtelserna, torde med hänsyn till städernas rättighet att förfoga öfver jorden icke vara af förnämligare beskaffenhet än upplåtelserna under ständig nyttjanderätt. Men äfven med afseende å frågan om möjligheten för kronan att återbörda donationsjorden äro städerna utan tvifvel lika skyddade vare sig denna jord af dem innehafves under den ena eller den andra rättstiteln. Genom kongl. försäkringen den 23 Februari 1789, som stadgar, att stadsjorden skall bibehållas orubbad vid städerna, synes nämligen kronan otvifvelaktigt hafva för all tid frånsagt sig rättigheten att återtaga den donerade jorden, hvarigenom, på sätt redan i det föregående framhållits, äfven sådana donationsupplåtelser, vid hvilka tillförene kan hafva varit fäst egenskap af behaglig tids förläning, blifvit upphöjda till oåterkalleliga förläningar. Visserligen lärer, der jorden finnes hafva blifvit ryckt från sina ändamål, kronan såsom donator vara behörig att härpå grunda talan, men endast derhän att förhållandet återbringas till öfverensstämmelse med donationsbrefvets föreskrifter och icke så, att öfverträdelsen äfven skulle medföra donationens återgång. Och då säkerheten för utfående af å jorden hvilande utskylder och besvär till kronan — hvilka utskylder och besvär i hvad de afse onera af grundskatte- och indelningsnatur, till största delen äro stälda på afskrifning eller ersättning — väl icke äfventyras derigenom, att samma jord kommer ur stadens hand i enskild värjo, lärer kronan i sin egenskap af jordegare icke hafva något egentligt intresse af ett ingripande i nämnda syfte.

Å andra sidan torde deremot kunna sägas, att ett utlemnande af donationsjordarne åt städernas fria förfogande för upplåtelse åt enskilde

jemväl under eganderätt skulle medelbarligen tillföra kronan förmåner, i det hänseende nemligen, att, i den mån den enskilda företagsamheten finge under hägn af en trygg eganderätt till jorden blifva fullt verksam i tillgodogörandet af dess hjelpmedel, tillskapandet af nya kapitalvärden med deraf följande ökad skatteförmåga hos en god del af städernas befolkning med säkerhet icke skulle uteblifva. Tillämpadt på det redan skedda afhändandet af donationsjord från många städer skulle detta innebära, att kronans intägter af sådan donationsjord faktiskt blifvit större än om jorden bibehållits under vederbörande städers egen disposition, hvarför det ock uti flere nu afgifna yttranden med en viss styrka framhållits, hurusom kronan, hvilken under långa tider af sådan jord dragit en inkomst, som icke skolat under andra förhållanden henne tillfalla, borde hafva en särskild anledning att erkänna och bekräfta det bestående förhållandet såsom från hennes åtal fredadt. Ernåendet af behörig stadga och säkerhet i eganderättsförhållandena till jord inom städerna, hvilken stadga och säkerhet emellertid nu, just till följd af donationsjordsfrågans uppkomst, i icke ringa omfattning saknas, torde ock kunna anses vara med hänsyn till kronans intresse öfver hufvud ett angeläget önskemål.

Det återstår då att tillse, i hvad mån upplåtandet åt städerna af en fri förfoganderätt öfver donationsjorden må vara ur allmän administrativ synpunkt lämpligt och med omsorgen om städernas egen fördel förenligt. Då undersökningen i detta hänseende synes kunna leda till olika resultat, allt eftersom fråga är om tillstånd till bekräftelse af redan, fast utan behörigt tillstånd, gjorda upplåtelser af donationsjord eller om befogenhet till framtida föryttring af i städernas värjo ännu befintlig dylik jord, torde det vara lämpligt, att hvartdera af de båda moment, hvari frågan sålunda sönderfaller, betraktas särskildt för sig, dervid kollegium tillåter sig till en början behandla spörsmålet om *befogenhet till bekräftelse å redan gjorda upplåtelser af donationsjord.*

Såsom i det föregående är utredt, hafva ansenliga områden af donationsjorden under tidernas lopp frångått städerna och tillfallit enskilde som nu besitta jorden med anspråk på eganderätt.

I åtskilliga, om ock ej så talrika fall anses tvifvel ej råda derom, att detta afhändande varit fullt behörigt, och gäller detta naturligen i främsta rummet de upplåtelser, som grundats på uttryckliga medgifvanden i sjelfva donationsbrefven.

Men äfven i de fall, då för behörigheten af redan skedda upp-

låtelser af donationsjord åt enskilde icke kan åberopas uttryckligt stöd af donationsbref eller senare nådiga beslut, har man ifrågasatt, huruvida giltigheten hos ett enskildt eganderättsanspråk med afseende å donationsjord fördenskull alltid borde underkännas. De förhållanden, under hvilka jorden donerats, förmenas understundom kunna hafva varit sådana, att dess dragande under privat ego kunnat med de enklaste billighetsskäl försvaras och alltså måste anses hafva varit af donator afsedt, äfven om donationsurkunden icke innehållit formligt medgifvande dertill, såsom då i och för en stads anläggning kringboende näringsidkare tvungits att flytta samman till det för ändamålet anvisade området och der söka sin utkomst. Vidare har man velat göra gällande, att då donationsbrefvet icke innehållit något förbud mot jordens föryttring — ett förhållande, som ofta för att icke säga oftast återkommer — denna omständighet bort få tolkas såsom innebärande ett medgifvande till sådan föryttring. Slutligen synes den föreställning vara temligen allmän, att de enskildes eganderätt till tomter inom de egentliga stadsplaneområdena icke bör kunna ifrågasättas, hvilken uppfattning äfven fått sitt uttryck deri, att vid hittills anhängiggjorda rättegångar, i syfte att återvinna städer frånhänd donationsjord, icke någonsin synes varit fråga om återkräfvande af dylika tomter.

I hvad mån det redan förhandenvarande enskilda innehafvet af donationsjord, för så vidt det är förenadt med anspråk på eganderätt, må vara behörigt och rättsligen försvarligt kan emellertid, då frågan härom i hvarje särskildt fall måste tillhöra domstols pröfning, icke på förhand beräknas. I betraktande likväl deraf, *att* vissa donationsurkunder eller i tillämpning deraf meddelade senare nådiga beslut oförtydbart medgifvit den donerade jordens föryttring, medgifvanden, som icke kunnat rubbas genom senare tillkomna abalienationsförbud, *att* äfven i åtskilliga andra fall donationsvilkoren, sedda i belysning af de förhållanden, under hvilka donationen gifvits, möjligen kunna berättiga till en sådan tolkning, att befogenhet till jordens afhändande icke varit för donatarien utesluten, *och att* donationsjorden mångenstädes icke låter sig med hänsyn till omfattning och läge på marken bestämmas, hvarförutom bevisningen om jordens donationsegenskap äfven i andra hänseenden mången gång lärer blifva vansklig att åstadkomma, torde med skäl kunna antagas, att möjligheten till en allmän reduktion af städernas i enskild besittning komna donationsjord skulle, om försök dertill gjordes, visa sig inskränkt till ett icke så obetydligt mindre område än hvartill vederbörandes nu lemnade uppgifter angående den bortmista jordens omfattning kunde tänkas föranleda.

Särskildt torde härvid böra uppmärksammas förhållandet med ett visst slag af donationsjord, nämligen tomter inom städernas egentliga områden. Sådana tomters upplåtande under enskild eganderätt torde nämligen kunna sägas icke allenast icke hafva motverkat, utan fast mera verksamt befrämjat donationernas allmänna syfte att framkalla städernas bebyggande. För nutida uppfattning torde åtminstone ställa sig temligen otvifvelaktigt, att systemet af ofria grunder med dit hörande brist på full trygghet i den enskildes besittning och deraf följande mera inskränkta kreditförhållanden icke är egnadt att befordra ett fullt rationelt tillgodogörande af byggnadstomterna såsom sådana. Erinringar hafva ej heller saknats derom, att städerna icke skulle blifvit i den omfattning och så ändamålsenligt bebygda, derest de enskilde innehafvarne antagit sig vara från eganderätt till tomtplatserna uteslutna. Den stadga och säkerhet i besittningen af stadstomterna i allmänhet, som den faktiska utvecklingen på detta område skapat, torde äfven för borgerskapet sjelft, som främst skolat med donationen gynnas, varit af en icke ringa betydelse, då derigenom dess sociala ställning blifvit understödd och stärkt, hvartill kommer, att behofvet af realkredit, ett tvifvelsutan vigtigt vilkor för ett framgångsrikt bedrifvande äfven af stadsmannanäringen, hvars befrämjande framför allt legat donator om hjertat, knappast skulle kunnat erforderligen tillgodoses derest det varit borgerskapets medlemmar förmenadt att i sådant afseende anlita sina innehafvande gårdar. Nu gifves visserligen, på sätt i utredningen blifvit anmärkt, en mängd äldre föreskrifter af innehåll, att enskilde innehafvare af tomter icke finge deröfver fritt förfoga och till och med under vissa förutsättningar skulle gå helt och hållet förlustiga desamma, likasom i enstaka fall sådana förklaringar gifvits, att äfven tomterna vore stadens grund; men då nämnda föreskrifter hufvudsakligen betingats antingen af omsorgen att bibehålla all städernas jord i borgerskapets hand, i hvilket afseende de i senare tider blifvit fullständigt upphäfda, eller ock af intresset att befordra städernas bebyggande, ett önskemål, hvars vinnande utan tvifvel bättre befrämjas om den enskilda företagsamheten lemnas att verka utan hämsko af reglementariskt tvång, eller slutligen af städernas behof utaf inkomst från jorden, hvilket behof numera på annat och bättre sätt fylles än genom de gamla, i de flesta fall föga ansenliga tomtöresafgifterna, hvilka å många ställen numera upphört, böra, efter kollegii uppfattning, alla sådana föreskrifter icke kunna jäfva den mening, att grundsatsen om full och fri eganderätt till tomter inom stadsplan är med det allmänna donationsändamålet mest och bäst öfverensstämmande. Riktigheten af

nämnda uppfattning synes också hafva blifvit till fullo erkänd genom de flerehanda i nyare tid meddelade nådiga beslut, hvarigenom, på sätt den föregående utredningen visar, åtskilliga städer formligen bemyndigats att af donationsjorden till enskilde försälja dylika tomter.

Under sådana förhållanden vill det för kollegium synas, som om de enskildes eganderätt till de å donationsjorden utlagda egentliga stadstomterna icke borde kunna ensamt på grund af markens donationsegenskap rubbas, äfven om samma eganderätt icke skulle kunna med beskrifven lags uttryckliga medgifvanden försvaras.

Huru vidsträckt nu emellertid en allmän reduktion af städernas i enskild värjo komna donationsjord, om en sådan reduktion sattes i verket, än skulle kunna genomföras, har man velat göra gällande, att fördelarne deraf för städerna sjelfva icke borde öfverskattas.

Det har i sådant afseende först och främst erinrats, att staden vid jordens återbördande vore lagligen skyldig att återbära det vederlag, som vid jordens föryttring kommit staden till godo, och vidare att godtgöra den enskilde innehafvaren ersättning för all å jorden nedlagd nödig och nyttig förbättring, hvarförutom, på sätt i åtskilliga domslut uti mål angående återvinning af donationsjord blifvit förklaradt, den enskilde innehafvaren skulle vara berättigad att bortflytta å jorden befintliga hus, hägnader och planteringar, så framt ej staden ville sådant lösa. Vidare har påpekats, att staden icke under alla förhållanden skulle kunna undgå att åtminstone i första hand ansvara för gäldandet af de inteckningar, hvaraf jorden redan vore besvärad. Slutligen har, och det med mycken styrka, framhållits, hvilka betänkliga följder det skulle medföra, om den i många små lotter utskiftade donationsjorden blefve de nuvarande innehafvarne beröfvad, och desse, hvilkas hufvudsakliga tillgång bestode uti jorden med derå uppförda åbyggnader, på sådant sätt skulle blifva bragta på ekonomiskt obestånd. Då jorden derjemte i stor omfattning vore intecknad, skulle äfven långifvarne, i den mån staden ej komme att hålla dem skadeslösa, drabbas af förlust. I betraktande häraf skulle, enligt hvad många stadsmyndigheter uttalat, en allmän återvinning af de bortmista donationsjordarne blifva för vederbörande städers egen lugna utveckling så ödesdiger, att all tanke derpå borde uppgifvas. Jemväl har anmärkts, att det redan för handen varande enskilda innehafvet under långa tider tillfört och än vidare måste, om det lemnas orubbadt, komma att tillföra städerna betydande inkomster genom skattebidrag efter det högre värde, hvartill jorden genom

enskild företagsamhet och odlingsflit blifvit och ytterligare måste blifva uppbragt.

För de i ärendet hörde vederbörande, hvilka med ganska stor samstämmighet uttalat sig emot ett upprifvande af det bestående förhållandet, synas emellertid billighetsskäl fått vara de hufvudsakligen bestämmande. Donationsjorden hade frångått städerna genom dessas egna åtgöranden, antingen på det sätt, att jorden af städerna åt enskilda formligen öfverlåtits med eganderätt eller ock så, att, äfven om en upplåtelse endast med nyttjanderätt från början varit afsedd, innehafvet så småningom bekräftats med lagfart och å städernas sida såmedelst erkänts vara förenadt med eganderätt, hvarefter jorden sedermera alltjemt betraktats och behandlats såsom enskild välfången egendom, gått i arf och köp o. s. v. utan någon gensaga från stadsmyndigheternas sida. Städerna sjelfve måste derför anse sig medansvariga för det rådande missförhållandet. De enskilde jordinnehafvarne borde icke rättvisligen få lida för, att staden öfverskridit sin befogenhet med afseende å jordens föryttring, och det vore mot dem, som förvärfvat jorden i god tro och efter dess fulla värde, i hög grad obilligt, om staden. stödd på sin formela rätt till jordens återkräfvande, hvilken rätt icke kunde vara inskränkt af den nyss berörda omständigheten att staden sjelf medgifvit abalienationen, skulle genomdrifva en återvinning och dermed våldsamt rubba ett stundom af århundradens häfd befäst förhållande, som haft de mest vidtgående privaträttsliga verkningar. Härigenom skulle på den nuvarande generationen hvälfvas ansvaret för gångna tiders öfvergrepp. Flere städer hafva dessutom från enskilde återköpt i desses värjo kommen donationsjord, hvarför ett återbördande af sådan jord från andra enskilde skulle innebära en orättvisa mot desse. Och till följd af det oskäligt långa dröjsmålet med anhängiggörande af återvinningstalan, derest en sådan nu skulle anställas, hade de enskilde jordinnehafvarne betagits både anledning och möjlighet till anskaffande af utredning till stöd för den möjliga behörigheten af deras innehaf.

För egen del anser kollegium olägenheterna af den i enskild värjo komna donationsjordens återtagande visserligen icke behöfva blifva så afsevärda, att tanken på dem i och för sig borde afskräcka från en dylik åtgärd. De blefve väl nämligen endast af öfvergående art och skulle väl utan tvifvel mer än uppvägas af de förmåner, städerna genom jordens återtagande skulle kunna bereda sig. Ur denna synpunkt torde den nu ifrågastälda befogenheten alls icke kunna sägas innebära någon utvidgning af städernas privilegier och friheter utan fastmera motsatsen, hvilket måhända icke bör lemnas ur sigte.

Men det torde dock få anses otvifvelaktigt, att en allmän reduktion åt städerna af den abalienerade donationsjorden icke skulle aflöpa utan att för städerna sjelfva medföra svårigheter och uppoffringar, hvilka, sådane de nyss här ofvan framhållits, skulle kunna icke så litet förringa förmånen af jordens återvinning, i all synnerhet som det förhanden varande enskilda intresset icke skulle alldeles hänsynslöst uppoffras utan af staden hållas skadeslöst.

Med afseende härå och i betraktande framför allt af de utaf vederbörande åberopade billighetsskäl, hvilkas befogenhet kollegium icke kan undgå att fullt erkänna, samt *då*, på sätt ofvan blifvit vidrördt, det för närvarande måste anses osäkert, i hvad mån en återvinning af donationsjorden verkligen kan genomdrifvas, och *då* kollegium dertill vågar hysa den föreställning att donationsjordens bortlemnande till fri omsättning icke för städernas utveckling i allmänhet verkat så ofördelaktigt, att förhållandet härutinnan borde ensamt för sig påkalla jordens reduktion, anser sig kollegium hafva tillräckliga skäl att förorda nådigt tillmötesgående af den från vederbörandes sida så godt som enhälligt uttalade önskan, att möjlighet måtte städerna beredas till bekräftelse, i den mån sådan må vara erforderlig, å redan gjorda upplåtelser af donationsjord, så att de måtte blifva för framtiden fullt betryggande.

Det har blifvit ifrågasatt, huruvida för ändamålets vinnande skulle oundgängligen erfordras, att bekräftelsen måste afse meddelande af eganderätt till jorden, eller om icke det kunde vara tillräckligt att vederbörande tillförsäkrades ständig besittningsrätt, så anordnad, att lagfart å och inteckning i jorden finge sökas och erhållas. Syftet med den senare anordningen skulle då vara att på samma gång genom särskilda förbehåll bereda utväg för städerna såväl att utan oskälig kostnad kunna komma i besittning af hvad utaf donationsjorden framdeles blefve för deras allmänna behof erforderligt som ock att kunna förhindra jordens tillgodogörande på ett för deras egen utveckling menligt sätt — förbehåll, som vore oförenliga med nu gällande lag angående öfverlåtelse af jord med eganderätt. Häremot erbjuder sig emellertid den väsentliga invändning, att gällande lagstiftning å andra sidan icke medgifver lagfart å eller inteckning i egendom å ofri grund i vidare mån än beträffande byggnad å ofri tomt i stad i förening med sådan rätt till tomten, att den ej må af egaren återtagas så länge tomtören erläggas eller utan att lösen för byggnaderna gifves, förutsättningar, som icke kunna vara för handen i fråga om de måhända största delarne af donationsjorden, hvilka användas såsom jordbrukslägenheter och äro obebygda. En anordning i berörda syfte skulle alltså för donations-

jorden förutsätta en från den vanliga civila rättsgrundsatsen om eganderätt såsom nödvändigt vilkor för lagfart å och inteckning i jorden afvikande undantagslagstiftning, hvilken äfven i det hänseende komme att strida mot gällande allmän civillag, att derigenom skulle tillskapas en hel klass af nya ständiga besittningsrätter, ett i princip redan utdömdt institut. Men äfven om betänkligheter af sådan art ej mötte, skulle i allt fall en ständig nyttjanderätt, hvilken, så framt syftet med ifrågakomna anordning skulle uppnås, måste vara underkastad inskränkning såväl genom förbud mot styckning och bebyggande af jorden, såvidt den låge utom stadsplan, som ock genom möjligheten för staden att återtaga jorden för ett mindre lösningspris än densamma i en egares hand kunnat betinga, uppenbarligen icke kunna förläna samma värde och trygghet som eganderätt, hvartill kommer att, af enahanda anledning, inteckning i sådan jord skulle anses komma att erbjuda relativt ringare säkerhet, hvarigenom ock förmånen att kunna inteckna jorden blefve för innehafvaren i samma mån mindre värdefull. Verkliga förhållandet lärer redan nu vara, att kreditgifvare hysa obenägenhet mot belåning af realhypotek i egendomar å ofri grund. Under sådana förhållanden skulle den nu afsedda anordningen komma att försätta de nuvarande jordinnehafvarne, hvilka faktiskt varit i åtnjutande af alla med eganderätt förenade förmåner, i en så väsentligen sämre ställning att dermed icke skäligen kunde anses uppnådd den stadga och trygghet i redan förvärfvad enskild rätt, som det nådiga brefvet i denna del synes hafva afsett att bereda. För sådant ändamål är efter kollegii föreställning nödvändigt att fullt erkänna eganderättsförhållandet såsom sådant, och kollegii uppfattning härutinnan delas, på mycket få undantag när, af samtliga stadsmyndigheter och länsstyrelser, som härom sig yttrat.

I fråga om de *vilkor och förbehåll*, som borde fästas vid befogenheten för städerna att bekräfta enskildes besittning till donationsjord, vill kollegium till en början erinra, hurusom enligt kollegii föreställning den reglering af nu förhandenvarande oegentligheter, som medelst en sådan befogenhet afsetts skola vinnas, icke lärer kunna anordnas på ett sätt, som öfver hufvud innebure något tvång för städerna att efterlåta sitt anspråk på jorden eller att på lindrigare vilkor, än de sjelfva kunde önska, afstå från samma anspråk. En fakultativ reglering skulle visserligen för olika städer kunna med hänsyn till omfattning och vilkor utfalla ganska ojemnt; men någon enhet i detta afseende kan icke rimligen fordras, i betraktande af de skiljaktiga förhållanden,

som råda inom olika städer. Med afseende på förhållandet emellan olika jordinnehafvare inom en och samma stad lärer deremot böra sörjas för att icke förmånen af bekräftelse medgifves den ene men under samma omständigheter vägras eller endast på hårdare vilkor förunnas den andre jordinnehafvaren; och med denna anordning, som kollegium tänkt sig såsom den lämpligaste för afvecklingen i ifrågavarande hänseende, nämligen att det skulle åligga hvarje stad för sig att till Eders Kongl. Maj:t inkomma med regleringsförslag, upptagande närmare vilkor och bestämmelser för bekräftelserättens utöfning, torde ett missförhållande sådant som det nyssnämnda, kunna förebyggas derigenom att fastställelse vägrades å sådana förslag, som pröfvades hvila på orättvis grund. Någon allmän bestämmelse i syfte att härutinnan åstadkomma likformighet torde derför icke vara behöflig.

Återstår då frågan, huruvida icke bekräftelserätten borde inskränkas genom sådana vilkor och förbehåll, som afsåge att förhindra städerna från ett alltför frikostigt begagnande af nämnda befogenhet, så att de icke derigenom afhände sig mera än skäligt och billigt vore, och huruvida några allmänna bestämmelser i detta syfte må vara lämpliga eller möjliga. Till underlag för en sådan undersökning tillåter sig kollegium begagna vederbörandes egna yttranden.

Det synes vara en allmänt fasthållen fordran, att bekräftelse å enskildt innehaf af donationsjord icke bör komma i fråga under annan förutsättning än att den enskilde genom ett, frånsedt jordens donationsegenskap, lagligt fång åtkommit jorden och derå antingen för sig sjelf eller sina fångesmän kan visa fasta eller lagfart, hvadan således alla anspråk skulle afvisas, der jordinnehafvet härrörde af obehörig inkräktning eller eljest saknade det erkännande af eganderättsinnebörd, som låge i meddelandet af fastebref eller lagfartsbevis. Deremot synes icke oeftergifligen påfordras att en verklig upplåtelse från början skall kunna styrkas.

Uti denna uppfattning får kollegium för sin del instämma. Ordalagen i det ifrågavarande nådiga brefvet kunna visserligen gifva anledning till den föreställning, att bekräftelsen endast finge afse en från stadens sida formligen gjord upplåtelse, men i betraktande af det så ofta återkommande förhållandet, att all kännedom saknas om besittningens första uppkomst, och att således någon första upplåtelse icke kan ådagaläggas, torde, då presumtionen för en sådan kan vara lika berättigad som motsatsen, saknaden af bevislig upplåtelse icke skäligen böra i och för sig utesluta förmånen af bekräftelse. Lämpligast vore, enligt kollegii åsigt, ett stadgande af innehåll, att endast sådan besittning, som, med bortseende från jordens donationsegenskap, uppfylde de

i gällande allmän lag stadgade betingelser för grundläggande af tjugoårig häfd — sålunda laga fång i god tro och vunnen lagfart — finge blifva föremål för här ifrågasatta bekräftelse, ett stadgande, som tillika synes vara af natur att kunna inrymmas i allmän författning, så framt en sådan öfver hufvud taget skulle finnas i den föreliggande frågan lämplig.

Men det har ock förmenats, att städerna för behörigt tillvaratagande af det allmänna stadskommunala intresset borde förhindras att meddela bekräftelse å innehafvet af sådana områden, som antingen vore eller blefve för städernas egna ändamål behöfliga eller hvilkas frigifvande eljest skulle bereda städerna svårigheter med hänsyn till deras framtida utveckling. I sådant afseende framställas flerehanda förslag, åsyftande hufvudsakligen att från bekräftelsen skulle undantagas endera eller båda af följande områdeskategorier, nämligen:

a) hela den utom stadsplanen belägna donationsjorden; och

b) sådana delar af i stadsplan intagna donationsegor, som till gator, torg och andra allmänna platser eller eljest för stadsplanens genomförande erfordras.

Donationsjorden utom stadsplanerna kunde nämligen, heter det, blifva för städerna i framtiden behöflig i en omfattning, som nu icke kunde på förhand beräknas, och dessutom vore denna jord, der den kommit i enskild värjo, icke använd i öfverensstämmelse med donationsändamålet. Städerna borde derför söka genom öfverenskommelse eller rättegång återbringa denna jord under sin egen disposition eller ock endast under form af nyttjanderätt medgifva fortbeståndet af det enskilda innehafvet.

Beträffande åter den donationsjord, som inginge i stadsplan, vore det angeläget för städerna att kunna utan afsevärd uppoffring komma i besittning af hvad derutaf erfordrades till planens genomförande, nämligen till gator, torg och andra allmänna ändamål. Sådana delar af de enskildes egolotter borde följaktligen icke ingå i bekräftelsen — hvilken alltså endast skulle afse i plan utlagda byggnadstomter eller delar af sådana — utan till städerna afträdas, antingen utan ersättning, enär nämligen innehafvet i öfrigt genom den med planen åsyftade reglering borde anses vinna ett väsentligen högre värde än förut, eller ock af städerna lösas vare sig efter ett visst på förhand fastställdt pris per enhet af ytmått, i hvilket afseende föreslagits exempelvis för Sundsvall högst 3,000 kronor per tunnland, motsvarande ungefär 6,000 kronor per hektar, och för Vimmerby högst 800 kronor per hektar, eller efter gällande taxeringsvärde, eller ock efter belopp, som borde bestämmas af en skiljemannanämnd.

Ett och annat regleringsförslag är med hänsyn till frågan om bekräftelsens omfattning särskildt egendomligt. *Ett* sådant afser t. ex., att jemväl de områden inom gammal stadsplan, som kunde finnas vara för stadens egna byggnadsföretag eller eljest för något dess allmänna ändamål erforderliga, borde från bekräftelsen undantagas och af staden inlösas; ett annat, att bekräftelsen, hvad anginge jorden utom stadsplan, borde omfatta endast de områden, som vore bebygda; ett tredje, att undantag från bekräftelsen borde göras beträffande skogsmark, samt ett fjerde, att både skog eller till skogsbörd tjenlig mark samt vattenfall borde härvid afskiljas.

Emellertid äro de vederbörande, som ansett bekräftelsen å enskildes innehaf böra inskränkas till viss del af donationsjorden, icke många. Ett vida öfvervägande flertal förordar jordens frigifvande utan hänsyn till dess belägenhet eller beskaffenhet. För egen del får kollegium så till vida häri instämma som kollegium — utgående från den förutsättning att det i hvarje fall måste blifva beroende på de särskilda städernas eget bestämmande, i hvad mån de vilja medgifva den här ifrågastälda regleringen — anser dem böra beredas möjlighet att der de så önska låta bekräftelsen omfatta hela den i enskild värjo komna donationsjorden. Om, såsom flere regleringsförslag efter hvad nyss är nämndt åsyfta, från bekräftelserätten ovilkorligen skulle undantagas jorden utom stadsplan, så och i betraktande af, dels att, på sätt i utredningen omförmälts, endast en mycket ringa del af donationsjorden är belägen inom stadsplan och dels att de redan skedda upplåtelserna af tomter derinom såsom i sig sjelfva behöriga icke borde tarfva någon vidare bekräftelse, blefve det uppenbarligen icke mycket bevändt med förmånen af den friare befogenhet som nu afses, utan komme då frågan om ett tillfredsställande ordnande af hithörande förhållanden att till sin hufvudsakligaste del qvarstå olöst. De lämplighets- och billighetshänsyn, som öfver hufvud taget kunna tala för önskvärdheten att lemna det bestående enskilda eganderättsförhållandet oantastadt, synas för öfrigt gälla hufvudsakligen lika mycket för jorden utom som inom stadsplan, hvarförutom det knappast vore med rättvisa och billighet förenligt om t. ex. å ena sidan de, hvilka genom stadsplanens utvidgning händelsevis fått sina egolotter förlagda derinom, skulle ensamt på grund häraf och sålunda utan egen förskyllan komma i åtnjutande af förmånen att få sitt innehaf bekräftadt, medan å andra sidan de, som fortfarande hade sin jord utanför det planlagda området, skulle vara utestängda från nämnda förmån, ehuru de icke mindre än de förre kunde åberopa ordentligt förvärf i god tro.

Hvad åter angår frågan om ett allmänt förbehåll i syfte att vid

bekräftelse af enskildes innehaf utaf donationsjord inom stadsplan ovilkorligen skulle undantagas de för gator eller eljest för allmänna ändamål erforderliga delar af sådan jord, så och för den händelse ett dylikt förbehåll skulle förknippas med rätt för den enskilde att bekomma lösen efter fulla värdet ej blott för hvad han finge afstå utan ock derjemte för hvad af återstoden utaf hans innehaf kunde blifva för honom onyttigt eller mindre användbart, komme staden egentligen icke i bättre ställning än hvaraf den på grund af gällande expropriationsstadganden redan torde få anses vara i besittning. Fritoges återigen staden helt eller delvis från en så beskaffad ersättning, skulle, så länge icke det föreställningssätt trängt igenom, att en ordentlig gatureglering åt bredvidliggande mark förskaffar så mycket högre värde, att gatujorden derför fritt borde af de enskilde lemnas, nu afsedda anordning säkerligen uppfattas såsom innebärande en uppoffring från de enskildes sida — en uppoffring, hvilken derigenom att den icke drabbade alla jordinnehafvare utan endast dem, hvilkas egolotter af stadsplanen berördes, och icke heller dessa i lika mån, utan högst ojemnt, beroende på den större eller mindre jordrymd som af hvars och ens lott till gator m. m. åtginge, kunde frånkännas stöd af rättvisa och billighet.

I betraktande häraf och då enligt kollegii föreställning det icke kan vara alldeles oberättigadt att antaga, det städerna inom en måhända ej så långt aflägsen framtid skola i afseende å genomförandet af sina nya stadsplaner blifva understödda af särskild lagstiftning, hvilken, fotad på en mera allmänt utbredd uppfattning om att den enskilde jordegaren i eget välförstådt intresse borde med staden på detta område samverka, åt städerna skulle anvisa möjlighet att vinna ändamålet med långt mindre uppoffring än hvartill nu gällande bestämmelser i ämnet föranleda, vill det för kollegium synas som om ett obligatoriskt återtagande åt städerna af de delar utaf i enskild besittning varande donationsjord, hvilka erfordras för nämnda ändamål, icke skulle vara så lämpligt och angeläget, att det förty borde emot hvad flere af vederbörande städers målsmän sjelfve uttalat, såsom allmänt vilkor vid den här ifrågasatta befogenheten uppställas.

En annan fråga är, huruvida städerna böra tillförbindas att vid uppgifvande af sitt anspråk på återbördande af den i enskild värjo komna donationsjorden betinga sig vederlag eller icke och, i förra fallet, under hvilken form sådant vederlag lämpligen bör uttagas. Härom hafva från städernas egen sida uttalats ganska olika meningar. Från somliga håll

har man, påverkad af hufvudsakligen samma slags hänsyn, som bjudit tillstyrkande af en allmän bekräftelse å det enskilda besittningsförhållandet, ansett städerna icke böra fordra någon som helst särskild vedergällning för afstående af sitt anspråk på jorden: sådant vederlag vore obilligt emot de nuvarande jordinnehafvarne, hvilka förvärfvat jorden efter dess fulla värde och efter samma grund fått utgöra skattebidrag till fyllande af städernas allmänna behof; jorden vore redan nu så hårdt betungad med pålagor, att den icke förmådde bära några ytterligare bördor; ersättningsanspråk från stadens sida skulle förhindra eller försvåra uppgörelsen o. s. v. Andra åter finna vederlag berättigadt endast så till vida som man förmenar sig kunna antaga, att städerna sjelfva vid jordens afhändande icke erhållit någon valuta eller ock icke haft någon direkt skälig inkomst af jorden under den tid densamma varit i enskild besittning; men som förhållandena i dessa hänseenden anses ställa sig olika för olika städer och jemväl olika för olika delar af donationsjorden, hafva de vederbörande, som betraktat frågan ur nämnda synpunkt, hvar för sin stad kommit till olika resultat. En tredje och som det vill synas mera allmänt företrädd åsigt antager, att städerna icke böra eftergifva sin rätt till jorden utan någon godtgörelse, dervid och i den mån skäl härför anföras det heter, att å ena sidan den enskilde, som får sitt innehaf fullt betryggadt, derigenom vinner en så stor förmån att han i gengäld derför billigtvis bör underkasta sig någon uppoffring, och å andra sidan, att, då donationsjorden gifvits för att gagna stadssamhället i gemen, staden måste vara betänkt på att genom uttagande af ersättning för jorden bereda äfven andra af sina invånare än donationsjordsinnehafvarne någon förmån af donationen.

Ännu flera meningar framträda vid spörsmålet om vederlagets storlek och beskaffenhet. Anspråken härutinnan afse, under mycken olikhet för olika städer, ettdera eller flere af nedannämnda förbehåll angående

a) löseskilling, om hvars belopp och beräkning flerehanda olika förslag framställas;

b) årlig afgäld (tomt- eller jordskatt), hvilken vederlagsform af flertalet anses lämpligare än löseskilling och fördenskull tillstyrkes framför denna, ehuru förslag icke saknas, som förorda antingen löseskilling och årlig afgäld jemte hvarandra eller det ena alternativet mot det andra; varande i afseende å afgäldens beräkning föreslagna en mängd skiljaktiga bestämmelser;

c) rättighet för staden att af jorden återlösa hvad för stadens allmänna ändamål framdeles kan erfordras, i sammanhang hvarmed understundom föreslås bestämmelser om hembudsskyldighet för den enskilde

när jorden annorledes än genom arf eller giftorätt öfvergår till annan egare samt, å andra sidan, i något förslag, om förpligtelse för staden att, der för dess ändamål erfordrades att blott en del af jord eller lägenhet afstodes och återstoden blefve för innehafvaren onyttig eller mindre användbar, lösa jorden eller lägenheten i dess helhet; hvarjemte, enligt ett annat förslag, lösningsrätten endast skulle ifrågakomma med afseende å tomter, hvars åbyggnader afbrunnit och hvilka vore underkastade ny reglering;

d) skyldighet för den enskilde att inom viss tid bebygga tomt;

e) förbud att utan särskildt medgifvande bebygga jord utom stadsplanen, ett förbehåll, hvarpå i hithörande förslag lägges synnerlig vigt och hvarom i förslaget för Sundsvall — hvilket synes härutinnan mest belysande — hufvudsakligen anförts, att i stadens närhet uppstått många oregelbundna byggnadskomplex, medförande för samhället olägenheter af mångahanda slag, sanitära vådor, fara för eld, svårigheter för belysning, bevakning, reglering m. m.; hvarjemte den egentliga staden, som ännu stode till mera än hälften obebygd, fördröjdes i sin utveckling, då en fjerdedel af befolkningen vore bofast på stadens utmark; att, med anledning häraf borde stadgas, att jorden utom reglerade stadsplanen ej finge bebyggas utan dertill af stadsfullmäktige för hvarje gång lemnadt medgifvande vid risk att påbörjad eller uppförd byggnad kunde rifvas omedelbart efter af domstol eller öfverexekutor utfärdadt vräkningsutslag; samt att denna bestämmelse vore ett oeftergifligt vilkor för att donationsjorden icke skulle blifva anledning till obotlig skada för stadens sunda utveckling;

f) förbud mot eller begränsning af den utom stadsplanen belägna donationsjordens styckning; och

g) jordens hemfallande under vissa förutsättningar till staden såsom danaarf.

För kollegium vill det synas som om en bestämmelse i syfte att städerna icke utan vederlag finge afhända sig sin rätt till jorden icke borde göras så allmän och ovilkorlig, att icke undantag härifrån skulle i särskilda fall få ega rum. Det måste väl ur allmän principiel synpunkt vara riktigt och vigtigt att fasthålla, det omsorgen om den enskildes rätt icke får utträngа tanken på stadens egen fördel, och städerna i allmänhet torde icke underlåta att vid den här ifrågastälda regleringen söka tillvarataga sitt intresse i berörda hänseende. Men förhållandena på detta område äro i sjelfva verket af så mångskiftande beskaffenhet, känslan af städernas egen medansvarighet för den rådande oegentligheten flerestädes så starkt framträdande, det sätt hvarpå aba-

lienationen i sina följder återverkat på stadssamhällenas utveckling ingalunda så ofördelaktigt att icke den största hänsyn synes böra tagas äfven till den mening, som, hvad angår en eller annan stad, förordat ett fullständigt eftergifvande af dess anspråk. Och utom det att kraftvet på vederlag för jordens mistning, bedömdt efter billighetsgrunder, icke blott icke öfverallt kan framstå med samma grad af behörighet utan till och med understundom måste rent underkännas, gifvas ej så få fall, då äfven från rättslig synpunkt tanken på dylikt vederlag synes böra vara utesluten, nämligen då städerna afhändt sig donationsjord genom formlig försäljning och såmedelst få anses hafva redan en gång för jorden förskaffat sig full valuta.

Möjligheterna till utkräfvande af ett verkligen effektivt vederlag torde dessutom vara väsentligen mindre än vederbörande sjelfve synas hafva förestält sig. Den pekuniära godtgörelse i form af löseskilling, städerna i sådant afseende skulle kunna betinga sig och hvars storlek väl otvifvelaktigt måste lemnas beroende på inom olika städer rådande vidt skiljaktiga förhållanden, kunde i många fall knappast blifva afsevärd — åtminstone så framt icke tyngre bördor skulle påläggas den enskilde än som vore förenligt med önskan om förhållandenas ordnande utan svårare rubbning i den enskildes ekonomi. — I öfrigt synas de föreslagna vederlagsformerna delvis olämpliga eller för staden föga betryggande, delvis åter af beskaffenhet att icke lagligen kunna stå tillsammans med jordens bortlåtande under eganderätt. Hvad nämligen först angår det af flertalet städer förordade åsättandet af årlig afgäld å den frigifna jorden vore det enligt kollegii åsigt, som härutinnan delas af flera stadsmyndigheter och länsstyrelser, föga på sin plats att i en tid, som sträfvar att frigöra sig från alla grundskatter, tillskapa ett nytt afgäldsinstitut, hvarförutom det lärer kunna ifrågasättas, huruvida staden lagligen kunde ega förmånsrätt till utbekommande af sådan afgäld utan inteckning, hvilken åter icke kunde erhållas under annan förutsättning än att afgälden vore för all framtid bestämd till fixt belopp och sålunda ej, på sätt dock allmännast föreslagits, skulle vexla efter taxeringsvärdet eller annan grund, hvartill slutligen kommer, att äfven en inteckningssäkerhet måste blifva tvifvelaktig i samma mån nämligen som jorden redan förut vore med inteckningar besvärad. — Förbehåll om stadens lösningsrätt till den del af jorden, som framdeles skulle erfordras till stadens allmänna ändamål, lärer icke emot stadgandet i 1 kap. 2 § jordabalken, sådant detta lagrum lyder enligt nådiga förordningen den 1 maj 1810, kunna med laga verkan uppställas; och i allt fall blefve förmånen af en dylik lösningsrätt, så framt den skulle

förbindas med skyldighet för staden att godtgöra den enskilde fulla värdet af hvad som afstodes, icke synnerligen afsevärd i jemförelse med den expropriationsrätt, städerna i och för genomförande af sina nya stadsplaner antingen redan ega eller lära kunna åt sig utverka. — Vidkommande den från någon stad föreslagna bestämmelsen om skyldighet för den enskilde att inom viss tid bebygga tomt inom stadsplan, så, äfven om ett sådant förbehåll kunde genom inteckning tryggas, må väl stadens dermed åsyftade intresse, åtminstone i allmänhet, kunna anses lika säkert vinnas, om den enskilda företagsamheten lemnades att verka utan sådant tvång. — Huru åter det för Sundsvall och några andra städer såsom oeftergifligt påyrkade förbehåll om förbud mot den utom stadsplanen belägna donationsjordens bebyggande utan särskildt medgifvande skulle kunna i form af vilkor vid en eganderättsöfverlåtelse undfå varaktig verkan, förefaller svårt att inse, likasom det synes kollegium tvifvelaktigt, huruvida, på sätt någon länsstyrelse förestält sig, den enskilda eganderätten skulle kunna genom ändring i gällande byggnadsstadga för rikets städer på detta sätt inskränkas. — Icke heller ett förbud mot jordens obegränsade styckning lärer vara af beskaffenhet att deråt lagligen kunde förskaffas bindande verkan. — Och ett förbehåll om jordens återvinning under form af danaarf synes äfven det strida mot härutinnan nu gällande bestämmelser. — I allmänhet skulle alltså, enligt kollegii åsigt, nu påyrkade vilkor, för att kunna göras fullt verksamma och möjliga, hvart för sig förutsätta ändring i allmän lag eller författning; men frågan om en sådan undantagslagstiftning för donationsjorden anser sig kollegium hafva så mycket mindre anledning upptaga, som här vidrörda önskemål långt ifrån gälla städerna i gemen, utan hvart för sig endast vissa enstaka städer.

Under sådana förhållanden vill det för kollegium synas, som om vid här ifrågastälda befogenhet till bekräftelse å enskildes eganderätt till donationsjord icke borde fästas något allmänt och ovilkorligt förbehåll i syfte att tillförbinda städerna att utkräfva vederlag för jordens afstående. Hvad angår formen för ett dylikt vederlag, i de fall då sådant skulle uttagas, hvilket i första hand borde ankomma på omprövning af hvarje stad för sig, framgår visserligen af det nyss anförda, att kollegium för sin del obetingadt föredrager utfordrande af löseskilling såsom den af härutinnan föreslagna olika vederlagsformer öfver hufvud enda lämpliga eller möjliga; men då löseskillingens belopp samt sättet för dess bestämmande och betalning uppenbarligen måste afpassas efter olika förhållanden i olika städer, och då dessutom andra utvägar än de nyss angifna för tillgodoseende af stadens intresse vid en upp-

görelse kunna i särskilda fall yppas, vore det säkerligen icke lämpligt att härutinnan meddela några allmänna bestämmelser, hvilka endast skulle binda vederbörandes händer och kanske förhindra eller försvåra en uppgörelse, utan torde alltså vederlagsvilkoren böra komma i betraktande vid särskild pröfning för hvarje stad antingen i ett sammanhang beträffande alla derinom varande enskilda donationsjordsinnehaf eller måhända i fråga om hvarje sådant särskildt för sig.

Icke heller frågan om disposition af inflytande vederlagsmedel torde lämpligen böra göras till föremål för något allmänt stadgande. Visserligen synes en föreskrift derom, att sådana medel borde särskildt förvaltas och redovisas samt endast räntan deraf få för städernas behof anlitas, kunna vara i allmänhet helsosam och med donationsändamålet öfverensstämmande, men då medlens användning äfven på annat sätt skulle i särskilda fall kunna gagna berörda ändamål, i hvilket afseende t. ex. för vissa städer föreslagits, att medlen skulle få tagas i anspråk för inköp af annan jord, till kommunala nybyggnader, regleringsplaners genomförande och dylika särskildt angelägna extra behof, vore väl tjenligast att härutinnan för hvarje stad meddelades bestämmelser lämpade efter dess särskilda anspråk och förhållanden.

Men om sålunda vilkoren för befogenhet till bekräftelse å enskildes innehaf utaf donationsjord icke kunna blifva lika för alla städer och således icke kunna göras till föremål för allmänna författningsbestämmelser, lärer det å andra sidan icke böra öfverlåtas åt städerna sjelfva att dem på egen hand afgöra. Med en sådan frihet skulle nämligen uppoffras hvarje garanti för vinnande af någorlunda enhet och likformighet i den här åsyftade regleringen likasom mot ett obehörigt eftergifvande af stadens rätt, och ett sådant förfarande vore jemväl otvifvelaktigt i strid med den grundsats, som fått sitt uttryck i stadgandet uti 74 § af gällande förordning om kommunalstyrelse i stad. Då förutsättningarna för tillämpning af detta stadgande på sätt och vis kunna anses vara äfven här för handen, föreställer sig kollegium, att ett liknande förfarande med det der anbefalda borde äfven här föreskrifvas, ehuru det visserligen här torde kunna ganska mycket förenklas.

Lämpligast borde, enligt kollegii åsigt, vid här ifrågavarande reglering så tillgå, att, sedan i allmän författning principielt medgifvande

lemnats städerna att bekräfta enskildes eganderätt till donationsjord, det skulle åligga hvarje stad för sig att till Eders Kongl. Maj:t inkomma med underdånigt förslag till alla de vilkor och förbehåll med afseende å befogenhetens utöfning, om hvilka författningen ej lemnade föreskrift och hvilka emellertid ansåges böra för den staden blifva gällande, hvarefter och sedan grunderna för regleringen sålunda blifvit af Eders Kongl. Maj:t beträffande hvarje stad för sig i nåder fastställda, tillämpningen deraf skulle ankomma på beslut af vederbörande stadsfullmäktige eller allmän rådstuga, vare sig sådant beslut meddelades generelt för alla donationslägenheterna eller särskildt för en hvar af dem, i hvarje fall med rätt för den med beslutet missnöjde att deremot i vanlig ordning fullfölja talan. Det vore väl nämligen icke nödigt, att underställningsförfarandet skulle så anordnas, att särskildt aftal om uppgörelse med hvarje enskild donationsjordsinnehafvare skulle först träffas och stadsfullmäktiges eller allmänna rådstugans beslut om godkännande af sådant aftal derefter hemställas till nådigt skärskådande. En sådan anordning vore åtminstone i det hänseende mindre lämplig, att derigenom Eders Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet skulle behöfva tagas i anspråk för en massa ärenden, af hvilka många sinsemellan vore af alldeles lika beskaffenhet.

Huru i öfrigt sjelfva bekräftelseakten skulle formbindas — genom särskild öfverlåtelsehandling, utfärdad efter fullgörandet af stipulerade vederlagsvilkor, der sådana förekommit, eller genom anteckning i vederbörande rådstufvurätts lagfartsprotokoll och fastighetsbok m. m., hvarom åtskilliga förslag framstälts — kunde visserligen blifva föremål för en allmän reglementarisk föreskrift, men lära bestämmelserna härom, hvilka i alla fall torde få anses vara af underordnad vigt, lika gerna kunna meddelas i sammanhang med pröfningen af hvart och ett särskildt regleringsförslag.

Huru emellertid regleringsförfarandet än anordnas, lärer vara tydligt att vederbörande enskilde å sin sida icke kunna tvingas till en uppgörelse, hvarför, om någon förmenar sig innehafva donationsjord med sådan rätt att han icke vore skyldig ingå på föreslagna uppgörelsevilkor i ty att dessa ålade honom någon särskild uppoffring, vederbörande hade att vid domstol derom tvista. Särskildt den förutsättning för regleringens tillämpning, att jorden i sjelfva verket hade donationsegenskap, torde, då utredning härom ofta kan vara förbunden med särdeles stora svårigheter, icke sällan blifva föremål för bestridande. Af sådan anledning och för att förekomma en långvarig och kostsam rättsprocedur

för vinnande af klarhet härutinnan samt då det tillika vore angeläget att så fort som möjligt bringa förhållandena på redig fot, har från några håll föreslagits, att förmånen af bekräftelsen skulle tillgodokomma endast den, som inom viss lämplig tid dertill anmälde sig och erkände jordens donationsegenskap. Någon allmän föreskrift i detta syfte lärer dock icke behöfva uppställas, då nämligen vederbörande enskilde, äfven der endast ringa anledning till misstanke om innehafvets obehörighet skäligen kan vara för handen, otvifvelaktigt icke skulle underlåta att söka åt sin besittning vinna full trygghet och för sådant ändamål jemväl vidkännas all den uppoffring, som vore rimlig eller billig.

I detta sammanhang torde lämpligen böra beröras spörsmålet, huruvida med hänsyn till bestämmelserna i nådiga förordningen om tjuguårig häfd den 22 april 1881 en reglering i här afsedda syfte, så framt nämligen städernas intresse dervid skulle genom särskilda vilkor tillvaratagas, skulle behöfva inom den närmaste framtiden genomföras. Härom torde emellertid endast behöfva erinras, att, äfven om berörda nådiga förordning skulle vara å kronodonationsjordarne tillämplig, något hvarom meningarna lära vara delade, den utväg alltid torde stå städerna öppen att genom stämning å de enskilde donationsjordsinnehafvarne få preskriptionstiden afbruten och derigenom bereda sig rådrum att genomföra regleringen i den mån sådan icke förut medhunnits. Hänsyn till nämnda bestämmelser skulle alltså enligt kollegii föreställning icke behöfva påkalla ett skyndsammare afgörande af den här föreliggande frågan.

Nu återstår att behandla frågan om *befogenhet för städerna att förytra sådan jord, som finnes i deras egen besittning.*

Såsom redan i inledningen är omnämndt synes denna fråga icke för vederbörande sjelfve ega samma grad af intresse, som den om möjlighet till bekräftelse å enskild eganderätt till redan afhänd donationsjord. I ett afseende förspörjes dock en allmän önskan om ändring i nu gällande bestämmelser på detta område, den nämligen, att städerna måtte utrustas med rättighet att fritt förfoga öfver sådana delar af donationsjorden, hvilka falla inom behörigen fastställda stadsplaner och deri ingå såsom byggnadstomter eller delar af sådana.

För egen del kan kollegium icke finna någon betänklighet emot att förorda tillmötesgående af denna önskan. Redan i det föregående har kollegium sökt framhålla, hurusom upplåtande under eganderätt åt enskilde af tomter inom stadsplan icke kan vara mot donationsändamålet stridande, och att detta ändamål, så vidt det afser städernas be-

byggande på fullt lämpligt och tidsenligt sätt, icke kan verksammare vinnas än genom tomternas utlemnande till fri omsättning. Ett allmänt stadgande i nu afsedda syftet torde för öfrigt kunna sägas endast vara en utveckling af hvad för rätt många städer redan blifvit genom särskilda nådiga beslut medgifvet.

Att den nu åsyftade befogenheten äfven skulle innefatta rättighet till medgifvande af friköp utaf nuvarande ofria tomter, torde ej behöfva särskildt framhållas.

Befogenheten torde ej heller böra inskränkas endast till föryttring af hela tomter utan äfven afse tomtdelar, då nämligen städerna genom försäljning eller utbyte af sådana vid lämpliga tillfällen skulle kunna bereda sig lättnader för tomt- och gatureglerings genomförande, hvartill kommer, att sådana olägenheter derigenom kunde afhjelpas, som nu understundom äro för handen derigenom, att tomter kunna bestå af dels fri och dels ofri grund.

Då vid en sådan föryttring som den nu omförmälda städerna i eget välförstådt intresse väl icke skulle underlåta att betinga sig så förmånliga vilkor som möjligt, torde några särskilda förbehåll och vilkor till tryggande af detta ändamål icke heller behöfva uppställas. För att emellertid till det yttersta tillgodose donationsändamålet torde måhända med afseende å dispositionen af inflytande försäljningsmedel böra meddelas föreskrifter i syfte att medlen begagnades på ett sådant sätt, att förmånen deraf komme städerna på möjligast varaktiga sätt till godo, hvarför och då emellertid förhållandena inom olika städer kunna påkalla olika sådana stadganden det lämpligen torde böra ankomma på nådig pröfning för hvarje stad, efter derom afgifvet förslag, huruledes berörda medel skulle disponeras.

Någon allmän befogenhet för städerna till föryttring af utom stadsplan belägen donationsjord synes deremot icke kunna med skäl tillstyrkas. Donationsändamålet i fråga om denna jord torde nämligen få anses påfordra, att densamma bibehålles såsom en god och säker inkomstkälla för vederbörande stadskommuner och icke förvandlas till ett rörligt penningekapital, hvilket, äfven om fullt betryggande garantier mot dess förskingring uppställdes, dock icke i längden kunde gifva samma afkastning som sjelfva jorden med dess efter hand stigande värde. En allmän fri försäljningsrätt, utöfvad utan nödig måtta och urskiljning, skulle derjemte kunna gifva upphof till allvarsamma olägenheter för städerna, särskildt af den art, som för åtskilliga af dem redan uppgifvits vara för handen, nämligen att utanför sjelfva stadsplanerna, till följd af jordens planlösa styckning och bebyggande, uppvuxit för-

städer, hvilka obesvärade af ordnings-, byggnads-, helsovårds- och brandstadgar, utgjorde en ständig fara för de egentliga städerna och hämmade dessas utveckling. Härtill kommer den omständighet, att på förhand icke kan beräknas, i hvad mån donationsjorden utom stadsplan kan blifva behöflig för stadens egna ändamål och såsom sådan icke bör afhändas.

Emellertid torde fall kunna förekomma, då en försäljning af ett donationsjordsområde äfven utom stadsplan får anses vara det tjenligaste sättet för jordens tillgodogörande, såsom för sådana industriella eller andra inrättningar och företag eller eljest för ändamål af sådan art, som pröfvas lända hela stadskommunen till gagn, likasom ock då tillfälle eljest yppas att på för staden särskildt förmånliga vilkor kunna afyttra något visst område, och för sådana fall må det kunna anses angeläget, att möjlighet till en dylik föryttring icke saknas, men då pröfningen, när sådana förutsättningar skola anses vara för handen, icke lämpligen torde böra öfverlåtas åt de stadskommunala myndigheterna sjelfva, vore det enligt kollegii föreställning tjenligast om, i öfverensstämmelse med hittills iakttagna ordning, giltigheten af stadsfullmäktiges eller allmän rådstugas beslut om afhändande af donationsjord utom stadsplan i hvarje fall gjordes beroende af Eders Kongl. Maj:ts nådiga pröfning och fastställelse. Någon allmän uttrycklig bestämmelse härom lärer emellertid icke erfordras.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, får kollegium i underdånighet hemställa

att genom allmän författning måtte stadgas, det gällande bestämmelser i afseende på dispositionen af städernas donationsjordar icke utgöra hinder för städerna att, under de vilkor och förbehåll, som Eders Kongl. Maj:t uppå derom skeende framställning särskildt för hvarje stad täcktes i nåder bestämma, *vare sig* bekräfta sådant redan förhandenvarande enskildt innehaf utaf donationsjord, som frånsedt jordens donationsegenskap uppfyller vilkoren för grundläggande af tjuguårig häfd enligt nådiga förordningen den 22 april 1881, i den mån dylik bekräftelse må vara erforderlig, *eller* med eganderätt föryttra sådan i städernas egen värjo befintlig jord af omförmälta beskaffenhet, hvilken uti behörigen fastställda stadsplaner ingår såsom tomter eller delar af sådana.

Hvad slutligen angår *Arvika köping*, har, på sätt af utredningen (afd. VII) framgår, den af kronan förlänta jorden äfven här till en del

kommit i enskildes värjo. Med afseende å vilkoren för jordens upplåtande åt enskilde, sådana dessa vilkor blifvit bestämda genom nådiga reglementet den 29 augusti 1843, hvilket efter kollegii åsigt icke, på sätt Eders Kongl. Maj:ts befallningshsfvande uti sitt den 18 april 1883 gifna, i utredningen anmärkta utslag synes hafva antagit, blifvit genom köpingens kommunalstadgar i berörda hänseende upphäfdt, torde tvekan kunna råda, huruvida det enskilda innehafvet i sjelfva verket må vara, såsom det antages, förenadt med full eganderätt. Som emellertid den redan skedda abalienationen, med undantag för något obetydligt område, här afsett endast tomter inom stadsplan, hvilkas föryttring lika litet här som i fråga om städerna kan anses hafva motverkat syftet med jordens förläning, anser sig kollegium äfven här hafva anledning förorda en reglering i syfte att vederbörande må tillförsäkras full eganderätt till sina innehafvande tomter, hvilken reglering kommunalmyndigheterna för egen del påyrkat såsom billig och önskvärd. Med afseende å sättet för en sådan reglerings genomförande likasom beträffande frågan om befogenhet för köpingen att föryttra sådana områden af den förlänta jorden, hvilka köpingen sjelf ännu innehar, torde i allt hufvudsakligt kunna tillämpas hvad här ofvan blifvit för städerna anfördt, hvarför kollegium vidare hemställer,

att hvad i afseende å städerna i allmänhet blifvit af kollegium här ofvan föreslaget måtte blifva gällande äfven för Arvika köping.

Protokollsutdrag, innefattande undertecknad presidents särskilda mening, bifogas härjemte.

Stockholm den 30 december 1897.

Underdånigst

HANS FORSSELL.

STEN FORSBERG. KARL RYDIN. EDV. ÅBERGH.

HJ. NEHRMAN. A. BJÖRKMAN. C. H. SCHILDT.

Föredragande.

J. L. Hedén.

Utdrag af Kongl. Maj:ts och Rikets Kammar-Collegii Protokoll, hållet i Stockholm den 30 December 1897.

Närvarande:

Herr Presidenten m. m.	*Forssell,*
Herrar Kammarråden m. m.	*Forsberg,*
	Rydin,
	Åbergh,
Herr Kammarrådet	*Nehrman,*
Herr t. f. Kammarrådet	*Björkman,*
Adjungerade ledamoten, Notarien	*Schildt.*

S. D. På föredragning af Herr Kammarrådet Nehrman beslöts, såsom registraturet utvisar, underdånigt utlåtande till Kongl. Maj:t i fråga om förändrade bestämmelser rörande disposition af den till städerna och Arvika köping af kronan donerade jord.

Från beslutet var Herr Presidenten Forssell skiljaktig och anförde:

»Hvad först beträffar sjelfva hufvudfrågan, eller huruvida och under hvilka vilkor åt städer må inrymmas befogenhet att åt enskilde med full eganderätt upplåta jord som blifvit till stad af kronan donerad, vill det synas som om svaret skulle kunna utfalla något skiljaktigt alltefter som man afser donationsjord belägen inom eller utom området för stadsplan.

Upplåtelse till stad af kronojord har afsett att åt staden i gemen bereda vissa förmåner, bland andra äfven den att främja stadens bebyggande. Men byggnadsverksamhetens utveckling beror numera, helt annorlunda än förr, på samverkan mellan fastighetsinnehafvare och kapitalister, och det kan alltså för en stads bebyggande, särdeles efter större eldsvådor eller vid hastig utveckling af näringslifvet, vara af

någon vigt, att fastighetsinnehafvarne sättas i tillfälle att för sina byggnadsföretag använda fastighetskrediten i största möjliga utsträckning, att få sina lånta kapital intecknade ej blott i de uppförda husen utan äfven i tomterna. Ur denna synpunkt kan det således möjligen sägas, att ett af donationsändamålen numera kan främjas genom tomts upplåtande under eganderätt af enskilde, och att eftergifvandet af kronans eganderätt eller af de förbehåll som hindra staden att egendomen afyttra, kunde befordra ett tjenligare tillgodogörande af donationsjorden. För de särskilda fall, der sådana omständigheter kunna göras gällande, torde dylika medgifvanden hädanefter såsom hittills kunna lemnas till donationsjords föryttring.

Men för städernas bebyggande är det af vigt ej blott att hus varda uppförda, utan att de uppföras så som stadsplan och byggnadsordning fordra. Upplåtelse till enskilde under eganderätt af sådana stadsjordsdelar, å hvilka gator, öppna platser eller allmänna byggnader skola förläggas, skulle åt de enskilde blott bereda den större makt gentemot staden som eganderätten förlänar, och således kunna försätta staden i nödvändighet att framdeles till sig inlösa hvad den en gång föryttrat, och till en dylik mot donationsändamålet stridande anordning torde staten icke böra medverka. Ett oeftergifligt vilkor för dylikt medgifvande från statens sida torde derför böra vara, att upplåtelse under enskild eganderätt afser endast sådan inom stadsområdet belägen donationsjord som är enligt fastställd stadsplan afsedd till byggnadstomt.

Helt annorlunda synes svaret böra utfalla i fråga om den donationsjord, som ligger utom området för stadsplan. Sådan jords upplåtande åt enskilde under eganderätt är för stadens bebyggande icke främjande, utan tvärtom menligt och hotande. Från mer än ett stadssamhälle har vitsordats, att, der dylika egor i närheten af stadsplanens område kommit i enskild ego, har der snart utvecklats en oordnad byggnadsverksamhet, som täflat med och hämmat den ordnade byggnadsverksamheten inom stadsplanen; hus hafva uppförts utan iakttagande af försigtighetsmått mot eldfara, utan nödigt utrymme för gator, gränder och tomtplatser, utan aflopp för orenlighet, och dylika förstäder, der byggnadskostnaden kunnat nedbringas till det minsta mått, och der en fattig befolkning gerna inrymmes, hota att varda en verklig olägenhet och fara för sjelfva stadssamhället. När sedermera, för byggnads-, brand- och sundhetsordningens tillämpning, stadsplanen måste vidgas ut öfver det redan bebygda området, uppstår för staden nödvändigheten att till regleringens genomförande tilllösa sig mark som redan blifvit bebygd,

och uppoffringarne blifva naturligtvis mera betydande, om marken blifvit till enskilde upplåten under lagligt befästad eganderätt.

Redan ur denna synpunkt måste det vara af vigt att den utom stadsplanens område belägna donationsjord i allmänhet icke upplåtes åt enskilde under eganderätt, med hvilken icke torde kunna förenas något verksamt förbehåll emot jordens styckning och bebyggande.

Den donationsjord som icke faller inom stadsplanens område var ursprungligen afsedd till jordbruk och skogstillgång för ett borgerskap som efter tidens lägenhet ej ansågs kunna hemta sin bergning af stadsmannanäring allena; jorden blef också för sådant ändamål vanligen upplåten i lotter till nyttjande åt borgerskapets ledamöter, men under förbehåll af stadens gemensamma rätt. Sedan förhållandena härutinnan förändrat sig, så att landtmannanäring ej längre kan anses som oundgänglig binäring för städers invånare, och sedan alla särskilda företrädesrättigheter för vissa klasser af stadsbefolkningen upphört, återstår att på annat sätt tillgodogöra dessa jordar till stadens gemensamma nytta. Det lär svårligen kunna bevisas och det har ej heller från städernas sida yrkats, att denna stadens gemensamma tillgång skulle bäst tillgodogöras genom jordarnes försäljning till enskilde under eganderätt. Tvärtom har det ganska allmänt erkänts, att städerna genom sådan förryttring skulle vinna blott en tillfällig kapitalinkomst, som troligen snart skulle för löpande utgifter förbrukas, men förlora en tillgång som både är varaktig och för framtiden sannolikt bereder växande årsinkomster. Icke heller är det ådagalagdt, att för dessa jordars tjenliga tillgodogörande skulle kräfvas andra nyttjanderättsformer än de som anses ändamålsenliga för nyttjande af annan jord. Den till skogsbruk och jordbruk tjenliga marken lär i städernas närhet såsom annorstädes kunna tillgodogöras vare sig genom indelning till skogsparker under stadens förvaltning eller genom afsöndring å viss tid eller utarrendering i ändamålsenligt afpassade lotter till personer, som ega nog kapital och duglighet för att der drifva lönande näring.

Derest åter någon del af donationsjorden med dess herrligheter, såsom vattenfall eller skogsfång, funnes särskildt egnad t. ex. för industriel anläggning, hvaraf staden hade att vänta fördel och utveckling, och derest sådan anläggning icke kunde komma till stånd utan under förutsättning att marken blefve under eganderättsvilkor upplåten, då torde icke möta någon svårighet att med donationens syfte förlika en dylik upplåtelse, hvartill i hvarje sådant särskildt fall finge sökas vederbörligt tillstånd, utan att någon allmän förändring af vilkoren för donationsjords disposition behöfver i fråga sättas.

Hvad derefter beträffar den i andra rummet framstälda frågan, huruvida och under hvilka vilkor åt städerna bör inrymmas befogenhet att, der donationsjord under ett eller annat uppgifvet fång redan kommit i enskild besittning, bekräfta den gjorda upplåtelsen så att den må blifva för framtiden fullt betryggande, har densamma af de hörda myndigheterna allmänt ansetts syfta å en upplåtelse under eganderätt och nästan enstämmigt besvarats derhän, att enskilde som på god tro kommit i besittning af donationsjord och derå vunnit lagfart, borde erkännas hafva full eganderätt till samma jord, och att för sådant ändamål alla de mot dylik bekräftelse stridande förbehåll, hvarunder jorden till städerna donerats eller som genom allmänna författningar fastställts, borde genom allmän lagbestämmelse undanrödjas och der så erfordras kronans eganderätt till den donerade jorden eftergifvas.

Så vida en dylik lagbestämmelse påkallas i rättssäkerhetens namn och för att bereda de enskilde jordinnehafvarne tillfälle att någon gång få sin rättstitel bestämd och tryggad mot framtida klander, torde blott behöfva erinras derom, att rättssäkerhetens kraf härutinnan lära vara tillfyllestgörande genom lagen af den 22 April 1881 om *tjuguårig häfd*, och att innehafvarne af städers donationsjord icke med skäl kunna göra anspråk på kraftigare eller vidsträcktare rättsskydd än innehafvare af annan jord i riket.

Så vida åter med yrkandet afses, att underlätta öfverenskommelser mellan städerna och donationsjordarnes innehafvare vare sig före den tid då lagen om tjuguårig häfd utöfvar rättsverkan eller för sådana mer eller mindre talrika fall, der lagens verkan kan varda af mellankommande klander afbruten eller de i densamma stadgade vilkor för häfden eljest icke kunna tillräckligt fyllas, så synes svaret bero derå, från hvilken synpunkt frågan uppfattas och hvilken uppgift till följd deraf anses vara den för öfverenskommelsen hufvudsakliga.

Betraktas frågan främst ur de enskilde jordinnehafvarnes synpunkt, med antagande att flere eller färre nuvarande innehafvares samfälda intresse är liktydigt med stadssamhällets gemensamma intresse, då är det naturligt nog, att öfverenskommelsens förnämsta uppgift skall anses vara tryggandet af dessa innehafvares jordbesittning. Då framstår såsom hufvudsak, att den faktiska besittningen under kortare eller längre tid oklandrad bestått och i transaktioner mellan enskilde betingat ett derefter lämpadt värde, och att ett inom innehafvarnes krets rådande föreställningssätt betraktar stadens anspråk såsom en inkräktares. Då yrkas i detta s. k. rättsmedvetandes och i billighetens namn, att den uppdagade bristen i innehafvarnes fång måtte utfyllas genom en åtgärd,

hvilken benämnes bekräftelse, ehuru den i sjelfva verket är en öfverflyttning och förläning af den för innehafvarne bristande eganderätten. Under sådan förutsättning kommer också underhandlingen om en uppgörelse att väsentligen afse allenast den godtgörelse som må af jordinnehafvarne till staden erläggas för erhållandet af sådan bekräftelse, eller de vilkor som må kunna vid bekräftelsen fästas.

Uppfattas åter frågan främst ur det allmännas synpunkt och med iakttagande, att stadssamhällets gemensamma nytta hvarken vid tiden för donationsupplåtelsen eller sedermera kunnat anses sammanfalla med enskilde jordinnehafvares nytta, då är det lika naturligt, att en sådan öfverenskommelse skall anses hafva till främsta uppgift att häfda stadens oförytterliga rätt till den donerade jorden. Då framstår såsom hufvudsak, att denna jord blifvit mot tydlig lag »ryckt och dragen under särskilda personer till deras nytta och de öfriga till förfång», och att derom förda och lagfarna transaktioner varit lagstridiga och jemlikt Jorda-Balkens kap. 10 § 1 ogiltiga, såsom gällande kronans eller stadens oförytterliga egendom. Då yrkas i lagens och stadsintressets namn, att den stadens rätt som icke kunnat genom enskildes och myndigheters olagliga handlingar förverkas, må åt staden bevaras och alldeles icke åt de enskilde afträdas eller bekräftas utom möjligen i sådana undantagsfall, om hvilka här förut särskildt ordats. Uppgiften för en under sådan förutsättning förd underhandling med jordinnehafvarne blifver då blott att bestämma det skadestånd som billigtvis må tillerkännas innehafvarne för den missräkning de få vidkännas derigenom att deras ogiltiga anspråk på eganderätt afvisas, eller för den uppoffring de lida genom att till staden afstå sjelfva besittningen.

Vare sig nu en sådan underhandling mellan stad och jordinnehafvare skulle afse att med häfdande och stärkande af den enskildes besittning bestämma godtgörelse åt staden för eganderättsupplåtelsen eller tvärtom att med häfdande af stadens eganderätt bestämma godtgörelse åt den enskilde för mistning af förmenta rättigheter eller faktisk besittning, blefve den naturligtvis alltid förknippad med åtskilliga tvistigheter, för hvilkas lösning i nödfall måste påkallas domstols afgörande. Af de i målet afgifna yttranden och förklaringar framgår tydligt nog, att, äfven under förutsättning af jordbesittningens bekräftelse med eganderätt, stadsmyndigheter och jordinnehafvare dock hysa vidt skilda föreställningar om städernas befogenhet att för sådan bekräftelse kräfva vederlag eller dervid fästa vilkor. Likaledes torde det vara klart, att äfven en sådan öfverenskommelse förutsätter ganska noggranna och vid-

lyftiga undersökningar för att bestämma, för hvilka särskilda jordinnehaf en dylik bekräftelse kunde vara behöflig eller tillåtlig.

Ännu mindre torde det kunna påstås att den af de hörda myndigheterna förordade lösning är den enda, som medgifver en hänsynsfull behandling af de nuvarande jordinnehafvarne och deras intressen. Äfven vid en sådan uppgörelse, der stadens eganderätt till donationsjorden fasthålles såsom oafytterlig, kunna de nuvarande jordinnehafvarnes billiga anspråk fullständigt tillgodoses genom frikostig godtgörelse för hvad de anses förlora, vare sig i form af penningersättning, hvartill en förståndig disposition af jordarne bör kunna bereda tillgång, eller ock i form af kostnadsfri upplåtelse af nyttjanderätten under viss tid, och under sådan förutsättning är hvarje stad fullkomligt oförhindrad att på egen bekostnad ådagalägga sitt deltagande för jordarnes innehafvare utan att för ändamålet behöfva taga statens medverkan i anspråk eller begära någon myndighets medgifvande.

Vid sådant förhållande synes den omständigheten, att vissa städers donationsjord genom ett eller annat slags fång kommit i enskildes besittning icke i och för sig kunna utgöra någon anledning för staten att afstå kronans eganderätt till sådan jord eller eftergifva någon af de bestämmelser, som afsett att bevara jorden under stadens disposition till dess inbyggares gemensamma nytta, allrahelst som dylikt medgifvande endast skulle bidraga till att vid underhandling mellan stadsmyndigheter och jordinnehafvare försvaga de förras och förstärka de senares ställning.»

Som ofvan.

In fidem

J. L. Hedén.